

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MÜBADELEDE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN
SELANİK'TEKİ FAALİYETLERİ
(Ekim 1923- Ekim 1924)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüseyin ÇAVDAR**

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa SARI

MAYIS – 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

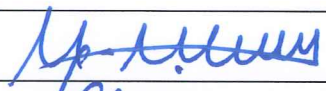

MÜBADELEDE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN
SELANİK'TEKİ FAALİYETLERİ
(Ekim 1923- Ekim 1924)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ÇAVDAR

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

"Bu tez 22.05/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doc. Dr. Mustafa SARIL	Basarılı	
Prof. Dr. Enis ŞAHİN	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Dilara USLU	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

..... ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ÖRJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Hüseyin ÇAVDAR
Öğrenci Numarası	:	1660Y12014
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Mübadelede Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Selanik'teki Faaliyetleri (Ekim 1923-Ekim 1924)
Benzerlik Oranı	:	% 9

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

28/05/2018
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

28/05/2018
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç.Dr. Mustafa SARI

Tarih: 28/05/2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin kaynak taramasından yazım aşamasına kadar bana her konuda ışık tutan ve kendisini yedi yirmi dört arayıp desteğini alabildiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa SARI 'ya emekleri için tüm içtenliğimle teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Arşiv belgelerindeki kıymetli tecrübelerini benimle paylaşan ve her daim yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof.Dr. Enis ŞAHİN'e ve tezimin düzeltme kısmında bana yardımcı olan yakın dostlarım Yusuf BALCI ve Ahmet Vefa RENDE'ye teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca benden maddi-manevi desteğini esirgemeyen başta annem Güleser ÇAVDAR ve babam Ferhat ÇAVDAR olmak üzere dedem Bilâl ÇAVDAR'a, babaannem Şehri ÇAVDAR'a, ağabeyim Samet ÇAVDAR'a, nişanlım Buket ÖZTEKİN'e ve üzerimde emeği olan tüm aile fertlerimin her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Hüseyin ÇAVDAR

01.05.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM : HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ VE MÜBADELE YILLARI	7
1.1.Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Gelişimi.....	7
1.2.Türk Hükümeti'nin Mübadele İçin Yaptığı Hazırlıklar.....	11
1.2.1.Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin Kurulması.....	11
1.2.2.Hükümet ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Arasındaki Anlaşma.....	13
1.3.Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun İlk Toplantısı ve Hilâl-i Ahmer Görevlilerinin Selanik'e Hareketi.....	16
2. BÖLÜM: SELANİK'TE GENEL DURUM ve SELANİK HEYETİ'NİN HAZIRLIKLARI	20
2.1. Selanik'te Bulunan Türk Mübadillerin Durumu.....	20
2.1.1. Yunan Hükümeti'nin müsadere uygulamaları.....	25
2.1.2. Türk Basınında Yunan Mezalimi.....	27
2.2. Ekim- Aralık 1923 Tarihlerinde Mübadillerin İskân, İaşe ve Tedavi İhtiyaçlarını Sağlamak İçin Yapılan Çalışmalar.....	30
2.3. Sevk İşlerinin Başlaması.....	35
3. BÖLÜM: SELANİK 27. İMDAD-I SİHHÎ HEYETİ'NİN FAALİYETLERİ	39
3.1. Ocak 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	39
3.2. Şubat 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	45
3.3. Mart 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	49
3.4. Nisan 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	52
3.5. Mayıs 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	56
3.6. Haziran 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	61

3.7. Temmuz 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	66
3.8. Ağustos 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları.....	72
3.9. Eylül 1924 Tarihindeki Son Faaliyetler.....	78
3.10. Heyetin Lağvedilmesi ve Küçük Bir Dispanser Heyetinin Teşkil Edilmesi.....	79
3.11. Selanik'teki Son Günler.....	82
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	106

KISALTMALAR

a.g.e	:	Adı geçen eser
a.g.m	:	Adı geçen makale
Bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
ev	:	Çeviren
Dr.	:	Doktor
Ds.	:	Dosya
Haz.	:	Hazırlayan
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
HA	:	Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
KA	:	Kızılay Arşivi
NO	:	Numara
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THAM	:	Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası
Y.	:	Yıl
Yay.	:	Yayımlar

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Selanik 27. İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nde bulunan görevlilerin sahip oldukları kıdem ve aldıkları maaşlar.....	17
Tablo 2 : Selanik Muavenet Heyeti Kadrosu.....	18
Tablo 3 : Selanik 27. İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından açılan dispanserlerin faaliyete girdikleri tarih olan 29 Ekim 1923 tarihinden 22 Kasım 1923 tarihine kadar ki çalışmaları.....	31
Tablo 4 : 29 Ekim- 8 Kasım 1923 tarihleri arasında Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	32
Tablo 5 : 17 Kasım 1923'te faaliyete giren hastanenin bir haftalık faaliyetleri.....	34
Tablo 6 : 9 Kasım- 21 Kasım 1923 tarihleri arasında Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	34
Tablo 7 : 22 Kasım 1923'te gerçekleşen ilk sevkiyattan Ocak 1924 tarihine kadarki sevkiyat faaliyetleri.....	37
Tablo 8 : 1-31 Ocak 1924 tarihleri arasında Islahane ve Alaca İmaret Dispanserlerinin faaliyetleri.....	41
Tablo 9 : Selanik Heyeti'nin 1-31 Ocak 1924 tarihlerindeki Hastane faaliyetleri.....	42
Tablo 10 : 1-31 Ocak 1924 Tarihlerinde Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	43
Tablo 11 : Ocak 1924 tarihinde gerçekleşen sevk faaliyetleri.....	44
Tablo 12 : 4 Şubat 1924 tarihinde Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik'e gönderilen eşya ve çamaşır listesi.....	46
Tablo 13 : Şubat 1924 tarihinde Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik'e gönderilen eşya ve çamaşır listesi.....	46

Tablo 14 : Mart ayında Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik Heyeti'ne gönderilen gıda ürünleri.....	50
Tablo 15 : Mart ayında Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik Heyeti'ne gönderilen çadırlar.....	51
Tablo 16 : Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin dispanserlerdeki faaliyetleri.....	53
Tablo 17 : Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri.....	54
Tablo 18 : Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	55
Tablo 19 : Mayıs 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri.....	58
Tablo 20 : Mayıs 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin gerçekleştirdiği işe faaliyetleri.....	59
Tablo 21 : Haziran 1924 tarihinde Selanik 27. İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri.....	63
Tablo 22 : Haziran Ayında Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin dispanserlerdeki faaliyetleri.....	63
Tablo 23 : Haziran 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	64
Tablo 24 : Temmuz 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri.....	68
Tablo 25 : Ağustos 1924 tarihinde Selanik 27. İmdad-1 Sıhhî heyeti görevlileri.....	72
Tablo 26 : Ağustos 1924 tarihinde Selanik İmdad-1 Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri.....	75

Tablo 27 : Ağustos 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen iaşe faaliyetleri.....	76
Tablo 28 : Eylül 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri.....	78

Tezin Başlığı: Mübadelede 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki Faaliyetleri (Ekim1923- Ekim 1924)	
Tezin Yazarı : Hüseyin ÇAVDAR	Danışman: Doç. Dr. Mustafa SARI
Kabul Tarihi : 22.05.2018	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)+ 104(tez)
Anabilim Dalı : Tarih	Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
<p>Lozan görüşmelerinde kabul edilen Türk-Yunan ahalisinin mübadelesi sözleşmesi 25 Ağustos 1923 tarihinde TBMM tarafından yürürlüğe konuldu. Bu sözleşmeye göre İstanbul'da yaşayan Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türkler sözleşmenin dışında tutulmuş ve geri kalan ahalinin mübadelesine 1 Mayıs 1923'ten itibaren başlanması kararlaştırılmıştır. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra mübadele işleri ile alakadar olması için Eylül 1923'te Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Vekâlet'in bütçesi ve teşkilatlanma biçimi mübadele işlerini tek başına gerçekleştirmesini mümkün kılmamıştı. Bundan dolayı Vekâlet, Eylül 1923 tarihinden itibaren Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile görüşmelere başlamış ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de mübadele işlerine dâhil edilmiştir. Cemiyet tarafından gerek Türkiye'de gerekse Yunanistan'da imdad heyetleri teşkil edilmiş ve bu imdad heyetleri vasıtasıyla Türkiye'ye sevk edilecek olan mübadillerin ihtiyaçları ile ilgilenilmiştir. Cemiyetin kurmuş olduğu imdad heyetlerinden biri de 27. Selanik İmdad Heyeti'dir. Bu heyet, mübadele boyunca yüz binlerce kişinin sağlık, iaşe, iskân ve diğer sorunlarıyla ilgilenmiştir.</p> <p>Bu tez çalışmasında Kızılay Arşivi, Hilâl-i Ahmer Mecmuası, TBMM Zabıt Cerideleri, döneme ait gazeteler, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanan raporlar ve araştırma eserleri incelenerek, mübadelede Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki faaliyetleri incelenmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Hilâl-i Ahmer, Selanik, Mübadele, 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti.	

Title of the Thesis: The Activities of the Turkish Red Crescent Association of the 27th Salonika Help Committee in Population Exchange (October 1923-October 1924)

Author: Hüseyin ÇAVDAR

Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa SARI

Date : 22.05.2018

Nu. of Pages : viii (pre text)+104 (main body)

Department : History

Subfield: Cumhuriyet Tarihi

The Turkish- Greek Population Exchange Agreement which has accepted between Turkey and Greece in the Conference of Lousanne, was brought into force by Turkish Grand National Assembly on 25 August 1923. As agreed upon Greek Orthodox Christians living in İstanbul and Turkish Muslims living in Western Thrace were excluded and all the other community was started to be exchanged starting from the date 1 May 1923. After agreement brought into force, Exchange, Construction and Settlement Ministry was founded to be concerned with the issues regarding the Exchange. However, the budget and the organization of the ministry were not enough to accomplish all the works about exchange itself. Fort he reason, the Ministry started negotiations with Turkish Red Crescent Association and two worked together on exchange issues. Both in Turkey and Greek committees of help were founded by Turkish Red Crescent Association. These committees dealt with needs of people who were exchanged. One of the committees founded by Turkish Red Crescent Association was the 27th Salonika Help Committee. This Committee helped hundreds of thousands people in terms of health, food housing and other problems.

This thesis aims at analizing the activities of 27th Help Committee in Salonika in terms of Red Crescent Archive, Ottoman Red Crescent Journals, Newspapers, Turkish Grand National Assembly Official Reports and the reports ve research works prepared by Turkish Red Crescent Association.

Key Words: Red Crescent Association, Salonika, Exchange, 27th Salonika Committee.

GİRİŞ

Mübadele teriminin sözlük anlamı değiş-tokuş olmakla birlikte göç kapsamındaki anlamı ise iki ülke arasında karşılıklı anlaşma sonucu gerçekleşen nüfus değişimi olarak tanımlanabilir¹. Osmanlı Devleti'nde toprak kayıplarına paralel olarak değişik zamanlarda bu tür mübadele olayları vukua gelmiştir.

18. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Batı Avrupa'da yayılmaya başlayan milliyetçilik ve özgürlük düşünceleri kısa sürede tüm dünyada etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti de çok uluslu devletler için yıkıcı olan bu yeni dünyanın dengesine ayak uyduramamış ve toprak kayıpları yaşamaya başlamıştır. Toprak kayıplarının önemli etkilerinden biri ise göç hareketleri olmuştur. Nitekim daha 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Osmanlı topraklarında göç hareketlerinin yaşandığı görülmektedir. Ancak göç hareketlerinin ciddi anlamda etkisini hissettirmesi Balkan Savaşları sonrasında olmuştur. 8 Ekim 1912 tarihinde Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'ın Osmanlı'ya karşı oluşturduğu ittifak ile başlayan I. Balkan Savaşı 1913 yılında II. Balkan Savaşı ile son bulmuştur. Osmanlı Devleti ve Balkan Devletleri arasında cereyan eden bu savaşlarda Osmanlı Devleti ağır toprak kayıpları yaşamıştır².

Toprak kayıplarına paralel olarak gerçekleşen göç hareketlerini kontrollü bir şekilde gerçekleştirmek isteyen ülkeler, aralarında gerçekleştirdikleri anlaşmalar ile nüfus değişimini resmi bir şekilde hayata geçirme arzusuna girdi. Nitekim Osmanlı Devleti, kısa bir süre önce bağımsızlıklarını tanıdığı Balkan devletleri ile nüfus mübadelesini gerçekleştirmek için görüşmelere başladı. Bu görüşmelerden biri de Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılmış ve nüfus değişimi için mutabık kalınmıştır. Ancak iki ülke arasında gerçekleşmesi planlanan nüfus mübadelesi I. Dünya Harbi'nin patlak vermesiyle uygulanamamıştır³. Peki, tarafların nüfus değişimlerine olumlu yaklaşımlarındaki neden ne olabilirdi? Hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da mübadele olgusu ulusal kimlik inşa etmek için gerekli görülüyordu. 20. Yüzyılın başlarından itibaren bir yandan toprak bakımından genişlemeyi hedefleyen Yunan yöneticileri diğer yandan da saf bir ulus inşa

¹ Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 1, 4.

² Kürşat Kurtulgan, "Bir Türk Subayının Raporuna Göre Mübadelenin Yunanistan'daki Yansımaları", KSBD, IX/2, (Sonbahar 2017), s. 87.

³ İbrahim Erdal, "Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV/ 40, (Kasım 2006), s. 202.

etmek amacındaydı. Türkiye açısından ise özellikle İttihatçıların yönetimi ele alması ile bir uluslaşma süreci başlamıştır. Elbette ki mübadeleyi sadece ulusal bir kimlik oluşturma çabası ile açıklayamayız. Mübadele artık zorunlu hale gelen bir modernleşmenin de ürünüydü⁴.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasının akabinde Yunan Orduları Türk topraklarını işgale başlamıştır. Ancak Mustafa Kemal önderliğinde Milli Mücadele'nin örgütlü hale gelmesi ile Türk Ordusu kısa sürede Yunan birliklerini yenilgiye uğratmaya başladı ve Büyük Taarruz sonucu Yunan Ordusu geri çekildi. Yunanların ümitlerini yitirerek geri çekilmesiyle Anadolu'dan yaklaşık 1.000.000 Ortodoks Rum Yunanistan'a göç etmiştir⁵.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki fiili savaşın sona ermesine rağmen Yunanlıların Türklere karşı uyguladıkları şiddete devam etmeleri zaten savaştan önce de düşünülen ancak uygulanamayan nüfus mübadelesi meselesini Lozan görüşmelerinde gündeme getirdi⁶. Barış görüşmelerinden kısa süre önce Milletler Cemiyeti, Norveçli Dr. Fridtjof Nansen'i konu ile alakalı inceleme yapması için görevlendirdi. Dr. Nansen her iki ülkede de incelemelerde bulundu. Dr. Nansen, raporunu iki ülkenin görüşleri doğrultusunda şekillendirdikten sonra 1 Aralık 1922 tarihinde Lozan görüşmelerinde okudu. Dr. Nansen'in raporundan sonra görüşmelerin ciddi bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla İtalyan Delegeşi Montagna'nın başkanlığını üstlendiği bir alt komisyon kuruldu. Bu görüşmelerde İsmet Paşa önderliğindeki Türk Heyeti, Batı Trakya'nın mübadelenin dışında tutulmasını, İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'nin kaldırılmasını ve İstanbul'daki Rumların da değişime tabi tutulmasını istemekteydi. İsmet Paşa'nın büyük devletler tarafından destek görmeyen bu isteklerinin hepsini kabul ettirmesi mümkün gözüküyordu⁷. Bununla birlikte 9 Ocak 1923 tarihinde gerçekleşen görüşmelerde bir takım uzlaşmalar sağlanmış olmasına rağmen Türk Heyetinin bazı tedirginliklerinden

⁴ Pınar Şenışık, "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler", *Studies of The Ottoman Domain*, 6/10, Şubat 2016, s. 86.

⁵ Yücel Bozdağlı, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", S.3, *TSA/YIL*:18, (Özel Sayı Ocak 2014), s.9-10.

⁶ Mustafa Sarı, "Mübadelede Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Faaliyetleri: Kocaeli Örneği (Ocak-Haziran 1924)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, c. I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016, s. 481.

⁷ Kemal Arı, *Büyük Mübadele (Türkiye'ye Zorunlu Göç)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.17.

dolayı kesin bir anlaşma yine gerçekleşmemiştir. Ancak bu şekilde görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağını anlayan taraflar taleplerinde yumuşamaya gitmeye başlamıştır. Nitekim çok geçmeden 27 Ocak 1923 Salı günü gerçekleşen oturumda taraflar uzlaşmaya başlamışlardır. Nihayet bu uzlaşmanın sonucunda Mübadele Sözleşmesi hazırlanmıştır⁸. Sözleşme, 30 Ocak 1923 tarihinde taraflar arasında imza edilmiştir. Sözleşmeye göre, Türk topraklarındaki Rum Ortodokslar ile Yunan topraklarındaki Müslüman Türklerin mübadelesine 1 Mayıs'tan itibaren başlanılacaktır. Ancak Batı Trakya'da yaşayan Türkler ile İstanbul'da yaşayan Rumlar mübadele dışında tutulmuştur. 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul'a yerleşmiş olan bütün Rumlar İstanbul'da ikamet ediyor sayılacaktır. 1913 Bükreş Antlaşması'nın koyduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş olan Müslümanlar da Batı Trakya'da ikamet ediyor olarak sayılacaktır. Bu şartlara uyanlar mübadele haricinde tutulacaktır⁹. Batı Trakya ve İstanbul meselelerinin yanı sıra mübadelede esas dikkat edilecek nokta dindi. Böylece her iki devlette homojen bir nüfusa sahip olmayı umuyorlardı¹⁰.

Mübadelede çıkması muhtemel olan sorunları çözebilmek için de bir Muhtelit(karma) Komisyon oluşturma yoluna gidildi. Bu Komisyona dört Türk temsilci dört Yunan temsilci ile Milletler Cemiyeti tarafından üç kişi atandı. Bu üç kişi savaşa girmemiş ülkelerden seçildi ki bunlardan biri İspanyol, biri İsveçli diğeri de Danimarkalıydı¹¹. Muhtelit Komisyona, Türk heyetini temsilen reis sıfatı ile İzmir Mebusu Tevfik Rüştü Bey seçildi¹².

Lozan görüşmelerinde alınan mübadele kararı TBMM'de 23 Ağustos'ta onaylanmıştır¹³. Mübadele anlaşmasının TBMM'de kabul edilmesiyle birlikte gerekli hazırlıklar da yapılmaya başlanmıştır. Nitekim gelecek mübadillerin işçeleri, iskânı ve diğer ihtiyaçları ile alakadar olmak üzere 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti

⁸ Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, c. I, Kitap.2, Ankara 1970, s.2.

⁹ Gökçe Bayındır Goularas, "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması", *Alternatif Politika*, 4/ 2, 2012, s. 130.

¹⁰ Nurşen Gürboğa, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, V/1, (Eylül 2016), s. 110.

¹¹ Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası (THAM), NO: 35, 15 Temmuz 1924, s. 368.

¹² Mesut Çapa, "Mübadelede Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyetinin Rolü", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Yıl: 2001, s.30.

¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, c. I, s. 282.

kurulmuştur¹⁴. 8 Kasım tarihinde de Mübadele İmar ve İskân Kanunu kabul edilmiştir. Kanun, vekâlete Yunanistan'dan gönderilecek mübadillerin Türkiye'de iskânları, iaşeleri ve nakil işlerinden başka mübadillerin yerleştirilecekleri bölgeleri tespit etme ve memleketin mahvolmuş bölgelerini onarma yetkilerini vermiştir¹⁵.

Mübadele döneminin çok zor geçeceğinin farkında olan hükümet, kendisine yardımcı olması için Eylül 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer ile de görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de mübadele işlerine dâhil edilmiştir¹⁶.

Cemiyet kendisine verilen görevleri gerçekleştirmek amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ın muhtelif bölgelerinde imdad-ı sıhhî heyetleri oluşturmuştur. Yunanistan'da kurulan imdad heyetlerinin en önemlisi ise Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'dir. Bu tez çalışmasına konu olan Selanik Heyeti faaliyette bulunduğu 24 Ekim 1923- 1 Ekim 1924 tarihleri arasında Selanik'te binlerce mübadilin iâşe, tedavi, giyim ve barınak ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bunların haricinde Selanik Limanı'ndan binlerce Türk mübadilin Türk topraklarına sevkine katkıda bulunmuştur

Çalışmanın Amacı

Türkiye'de, 1923 yılında başlayıp 1927 yılına kadar devam eden Türk-Yunan nüfus değişimi üzerine yüzlerce kitap ve makale kaleme alınmıştır. Mübadele konusunu ele alanlar, genel olarak çalışmalarında mübadelenin nedenlerini yahut da sonuçlarını irdelemeyi kendileri için yeterli görmüşlerdir. Bununla birlikte yakın bir zaman önce mübadelenin bölgesel boyutları da ele alınmaya başlanmıştır.

Mübadele konusunda dikkat çeken bir başka eksiklik ise mübadele döneminde Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerine pek yer verilmemiş olmasıydı. Nitekim bu eksiklikte günümüzde Mesut Çapa'nın çalışmaları ve akabinde diğer araştırmacıların da konuya yönelmesiyle ortadan kalkmaya başlamıştır. Ancak yine de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadele zamanında kurmuş olduğu imdad heyetlerinin çalışmaları tam olarak ortaya konulamamıştır.

¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, c. II, s. 621-624.

¹⁵ Sarı, a.g.m, 2016, s. 481-482.

¹⁶ Kızılay Arşivi (KA), Dosya Numarası (Ds.), 1335/ 120.

Bu eksiklikten yola çıkılarak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunanistan'da kurmuş olduğu en önemli heyet olan Selanik Heyeti'ni bugün tez konusu olarak belirlenmiştir. Böylece mübadele döneminde Selanik'te gerçekleşen olaylar ve bilinmeyenler akademik bir üslup ile alınmış olunacak ve bu tez çalışmasıyla sonraki dönemlerde yapılacak olan çalışmalara ışık tutulacaktır.

Çalışmanın Önemi

Türkiye ve Yunanistan arasında uzun yıllar etkisini hissettiren ahali değişimi meselesi 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi çözüme kavuşturulmuştur. Ancak mübadelenin nasıl gerçekleşeceği, gerekli kaynakların nasıl bulunacağı, mübadillerin nasıl sevk edilip nerelere yerleştirilecekleri bir endişe konusu olmuştu. Nitekim 1 Mayıs 1923'te başlanması planlanan sevkîyatlara iki taraftan doğan sıkıntılar yüzünden ancak Ekim 1923 tarihinden itibaren başlanabilmişti.

Ekim 1923 tarihinde mübadele faaliyetlerinin başlamasıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, imdad heyetlerini kurarak mübadillere yardımcı olmaya başlamıştı. Bu heyetlerden biri olan Selanik İmdad Heyeti de 24 Ekim 1923 tarihinde Yunanistan'da göreve başlamıştı. Heyetin göreve başlaması ile Selanik'teki manzara birçok şeyi gözler önüne seriyordu. Yunanlılar binlerce Müslümana şiddet uygulamış, katletmiş ve mallarını müsadere etmişti. Yunan mezaliminden kaçan binlerce Müslüman ise daha Selanik Heyeti görevine başlamadan önce Selanik'e sığınmaya başlamışlardı.

Bu çalışma, mübadele zamanında Yunanlıların korumakla yükümlü olduğu Müslümanlara karşı şiddet ve müsadere uygulamalarını, Müslümanların bu şiddetten ötürü düştükleri durumu ve son çare olarak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'ne sığınmalarını, Selanik Heyeti'nin kendisine sığınan bu mübadillerin iaşe, giyim, tedavi ve barınma gibi ihtiyaçlarının yanı sıra Türkiye'ye sevklerine verdiği katkıları ortaya koymaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın birinci bölümünde, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hükümet tarafından mübadele işlerine dâhil edilmesi ve buna müteakiben tez çalışmamızın konusu olan

Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin kurulması ele alınmıştır. İkinci bölümde, Yunan Hükümeti'nin Türklere karşı uyguladığı şiddet ve müsadere uygulamaları ve bunların Türk basınında yansımaları ele alınırken bu şartlar altında 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'te gerçekleştirdiği ilk faaliyetler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, Selanik Heyeti'nin faaliyetlerinin en yoğun olduğu Ocak- Ekim 1924 tarihleri arasındaki faaliyetleri incelenerek sonuçları ortaya konulmuştur.

Bu tez çalışmasında kullanılan kaynaklar hakkında genel bir değerlendirme yapmak, tezin meydana geliş sürecini daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır. Mesut Çapa'nın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadeledeki faaliyetleri ile ilişkili birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; “Mübadelede Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü”, “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”, “Lozan'da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları” başlıklı eserleridir.

Mesut Çapa'nın eserlerinin dışında Kemal Arı, Seçil Karal Akgün, Mustafa Sarı, Fahriye Emgili, Nebahat Oran Aslan, Yücel Bozdağlı, Murat Uluğtekin ve Mustafa Sarı gibi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve mübadele üzerine önemli araştırmaları olan yazarlardan faydalanılmıştır.

Araştırma eserlerinin yanı sıra Kızılay Arşivi, Hilâl-i Ahmer Mecmuası, TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM'nin çıkarmış olduğu kanunlar, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile ilgili salnameler, döneme ait gazeteler, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanan raporlar incelenerek Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Selanik'teki faaliyetleri ortaya konulmuştur.

1.BÖLÜM: HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ VE MÜBADELEYE YILLARI

1.1.Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Günümüzde Kızılay olarak tanınan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nden miras kalan en önemli kuruluşlardan biridir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 19. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan Salib-i Ahmer (Kızılhaç) örgütlerinin İslam dünyasındaki yansımasıdır. Kızılhaç fikrinin Avrupa'da gelişimi ve Osmanlı Devleti dâhil olmak üzere tüm dünyada nasıl yaygınlaştığını şu şekilde özetlemek mümkündür: Kızılhaç teşkilatlarının fikir babası Henry Dunant'tır. Fransa ve Avusturya arasında gerçekleşen savaşı, savaş alanında takip eden Henry Dunant karşılaştığı vahşet karşısında “Bir Solferino Hatırası” adlı kitabını kaleme almıştır. Dunant, bu eserinde savaş meydanlarında yaralı ve savunmasız askerleri tedavi edecek ve tarafsızlığı herkesçe kabul edilecek bir teşkilatın oluşturulması amacıyla bütün dünyaya sesini duyurmaya çalışmıştır¹⁷. Dunant'ın çağrısı kısa sürede Avrupa'da karşılık bulmuştur. Avrupalı devletler 1863 yılında Cenevre'de toplanarak bu konuda ilk adımları atmışlardır. Nitekim bu ilk görüşmede alınan kararların resmîyete dökülmemesine rağmen Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün temelleri atılmıştır. İlk görüşmeden yaklaşık bir sene sonra 28 Ağustos 1864 tarihinde yine Cenevre'de toplanan temsilciler “Cenevre Sözleşmesini” imzalamışlardır. Bu sözleşmeye göre yaralı askerler ve hastabakıcılar tarafsız sayılacaktı ve bu tarafsız sayılan bu bölgelerin güvenliğini sağlamak için ortak bir simge belirlenecekti¹⁸. Sözleşmeye, orada hazır bulunan 16 devlet temsilcisi imza atmıştır.¹⁹

Avrupalı devletlerin imzaladığı Cenevre Sözleşmesi ile temelleri atılan Kızılhaç politikasının amacı uluslararası saygı çerçevesinde silahlı çatışma içerisindeki savunmasız kişilere yönelik farkındalığı güçlendirmek için savaşa taraf olan devletlerle olmayanlar arasında resmi veya resmi olmayan ilişki kurma becerisini geliştirmektir²⁰.

¹⁷ Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 8-9.

¹⁸ Türk Kızılay'ı 2010-2015 Stratejik Planı, s. 10.

¹⁹ Mustafa Sarı, “Mili Mücadele Dönemi'nde İzmit ve Çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri (1919-1923)”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 966.

²⁰ Fulya Köksoy, “Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Faaliyetleri Ekseninde İnsani Diplomasi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, VII/1, 2017, s. 101.

Kısa sürede Avrupa’da yaygınlaşmaya başlayan bu politika Osmanlı Devleti’nin de dikkatinden kaçmamıştır. Osmanlı Devleti bu sözleşmeyi 5 Temmuz 1865 yılında imzalamış²¹ olmasına rağmen uygulama aşamasına ancak 1867 yılından sonra geçilmiştir. 1867’de Fransa’da bir davete gönderilen Mekteb-i Tıbbiye Muallimi Miralay Abdullah Bey, geri dönüşünde Osmanlı Devleti bünyesinde bir Salib-i Ahmer benzeri örgütün kurulması için oldukça ısrarlı davranmıştır. Nitekim çok geçmeden Miralay Abdullah Bey ve Marko Paşa’ya 1865’te imzalanan Cenevre Sözleşmesi’nin tatbiki için tam yetki verilmiştir²². Sonunda Marko Paşa başkanlığında, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa’nın himayesinde ve Miralay Dr. Abdullah Bey’in sekreterliği ve Cemiyet-i Tıbbiyeden 23 kişinin de katılımıyla 11 Haziran 1868 tarihinde “Mecrûhîn ve Marzâ-yi Askeriyyeye İmdad ve Muâvenet Cemiyeti” (*Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti*) kurularak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin temelleri atıldı²³.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne öncülük edecek olan bu kurum uzun süre pasif olarak kaldı. 1874 yılında Dr. Abdullah Bey’in ölümü ile tamamen etkinliğini yitirmişken²⁴, 19 Nisan Rusya’nın Osmanlı’ya savaş ilan etmesiyle 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiştir²⁵. Bu savaşta yaralılara yardım etmesi amacıyla Sultan II. Abdülhamid’in himayesinde 14 Nisan 1877 tarihinde bir kez daha yapılandırıldı.²⁶ Bu yeni yapılanmasında cemiyet hemen Hilâl-i Ahmer adını almamıştır. Cemiyetin bu adı kullandığı en erken belge 29 Kasım 1877 tarihlidir. Yani Hilâl-i Ahmer adının Abdülhamid Dönemi’nde zaman ile yayıldığını ve resmîyete döküldüğünü söyleyebiliriz²⁷.

Osmanlı- Rus Savaşı nedeniyle yeniden ihya edilen cemiyet, cephe gerisinde önemli hizmetler gördü ve savaş sürecinde İstanbul’da dört hastane ve cephe bölgelerinde dokuz seyyar hastane kurdu ve yaralılar ile hastaları tedavi etti. Cemiyet Rus Harbi’nin yanı sıra

²¹ Sarı, a.g.m, 2015, s. 966.

²² Mesut Çapa, “Kızılay”, *İslam Ansiklopedisi*, c. XXV, 2002, s. 545.

²³ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi (1329-1331)*, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsi, İstanbul, (t.y), s. 4-5.

²⁴ Mustafa Sarı, *İzmit’te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2016, s. 20-21.

²⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, Ankara 1988, s. 31

²⁶ *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi*, s. 27-29.

²⁷ Hüsnü Ada, *Osmanlı Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti(1868-1911)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.34.

1897 yılında Türk- Yunan muhaberesinde de yaralı askerlerin tedavileri ile ilgilenmişse de Sultan II. Abdülhamit'in saltanatının genelinde aktif bir halde kalmadığı görülmektedir²⁸.

Bu arada Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kendine amblem olarak “Kızılhaç” ı seçmediği ve ambleminde hilali kullandığı için Milletlerarası Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından uzun müddet kabul görmemiştir. Bu husus 15 Haziran 1907 tarihinde VIII. Uluslararası Salib-i Ahmer Konferansı'nda da gündeme gelmiştir. Görüşmelerde kızıl haçın amblem olarak dayatılmasına karşın Dr. Besim Ömer, Osmanlı halkının amblemi haç olan bir örgütü kabul etmeyeceğini belirtmesi ve bu görüşte diretmesi ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin amblemi hilâl olarak uluslararası şekilde tanınmıştır²⁹.

Osmanlı Devleti'nde Hilâl-i Ahmer'in kuruluşu üç aşamadır. Birinci aşama belirttiğimiz gibi 1868 yılındaki kuruluşudur ki oldukça pasif kalmıştır, ikinci aşama Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adı altında 1877 yılında Osmanlı-Rus Savaşı zamanında yeniden ihya edilmesidir. Üçüncü aşama ise II. Meşrutiyet sonrası meydana gelmiştir. Bunda Osmanlı'da başlayan modernleşme çabaları ile o dönemdeki savaşların artması etkili olmuştur.

II. Meşrutiyet'ten sonra 20 Nisan 1911 tarihinde Tokatlıyan Oteli'nde Sadrazam Hakkı Paşa başkanlığında 100 kurucu üyenin katılımı ile cemiyet yeniden ihya edildi³⁰. Sultan Reşad'ın himayesine aldığı cemiyetin fahri başkanı Şehzade Yusuf İzzettin Efendi oldu. Şehzade Yusuf İzzettin Efendi cemiyetin faaliyetlerine önem vermiş ve Tophane'de kendisine ait olan bir binayı Cemiyet'e bağışlamıştır³¹. Bu bina cemiyetin yeni merkez binası yapılmıştır³².

II. Meşrutiyet döneminde cemiyetin modern bir kimlik kazanmasında büyük katkıları olan isimlerden bir diğeri Dr. Besim Ömer'dir. Nitekim onun teklifi ve önyak olması ile 20 Mart 1912'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde “Osmanlı Hilâl-i Ahmer

²⁸ İsmail Hacifettahoğlu, *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, (Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, II. Baskı, 2009, s. 12-13.

²⁹ Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 2009, s. 31.

³⁰ İsmail Hacifettahoğlu, a.g.e, 2009, s.13.

³¹ Besim Ömer, a.g.e, 2009, s. 79-80.

³² Sarı, a.g.m, 2015, s. 965.

Hanımlar Merkezi” kuruldu. Bu teşkilatın kurulması ile cemiyet içinde kadınlar da faal bir rol oynamaya başlamışlardır³³.

II. Meşrutiyet dönemiyle teşkilatlanmasını güçlendiren cemiyet, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemleri’nde önemli faaliyetlerde bulunmuştur³⁴. Trablusgarp Savaşı’nda 3013 hasta ve yaralı tedavi edilmiştir. Balkan Savaşları’nda 1000’er kişilik hastaneler kurularak yaralılar tedavi edilmeye çalışılmıştır. Bu yeni süreçte cemiyet, sadece savaş meydanlarında faaliyet göstermemiştir. Uzun süredir savaşta olan Osmanlı Devleti, bu savaşlardan yenilgi ile ayrılınca toprak kayıpları da beraberinde gelmişti. Toprak kayıplarının sonucu olarak bölgede bulunan Müslüman Türkler göç etmek zorunda kalmıştır. Hilâl-i Ahmer bu muhacirlerin hem iaşeleri hem de iskânları ile de ilgilenmiştir³⁵.

Milli Mücadele Dönemi’nde İstanbul’un işgali sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin de baskı altına alındığını görmek mümkündür. 16 Mart 1920’de cemiyetin merkez binası basıldı. Bundan dolayı Besim Ömer, Adnan Bey, Ömer Lütfü Bey ve Esad Paşa’nın çabaları ile cemiyetin merkezi Ankara’ya taşındı. Kurtuluş Savaşı başarıya ulaşana kadar Ankara’da kaldı ve 6 Kasım 1922’de tüm kuruluşları ile İstanbul’a taşındı. Cemiyetin merkezi daha sonra tekrar Ankara’ya taşınmıştır³⁶ ve bugün halen oradadır.

Mustafa Kemal Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne ayrıca önem vermekteydi. Nitekim onun cemiyete verdiği değeri, “Hilâl-i Ahmer’in gerek zelzele gerek kurak sahalarda yardıma koşmak için gösterdiği gayret ve iktidarı huzurunuzda bütün millete karşı teşekkürle yâd ederim” sözlerinde görmek mümkündür. Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra cemiyetin adı Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nden “Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” olarak değiştirildi. 1935 yılında Mustafa Kemal cemiyete “Kızılay” adını verdi ve cemiyetin adı “Türkiye Kızılay Cemiyeti” oldu³⁷.

³³ Besim Ömer, a.g.e, 2009, s.9.

³⁴ Nebahat Oran Arslan, “Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Çalışmalarından Bazı Kesitler”, *Atatürk Dergisi*, S. 4(2), 2004, s. 219.

³⁵ Hacıfettahoğlu, a.g.e,2009, s.14.

³⁶ Sarı, a.g.m, 2015, s. 966.

³⁷ Türk Kızılay’ı 2010-2015 Stratejik Planı, s.1, 10.

1.2.Türk Hükümeti'nin Mübadele İçin Hazırlıkları

1.2.1.Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin Kurulması

Lozan görüşmelerinde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki en önemli sorunlardan birini teşkil eden nüfus mübadelesi meselesi 30 Ocak 1923'te imzalanan Türk-Yunan Ahali Değişimi Sözleşmesi ile çözüldü. TBMM tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylanan "Mübadele Sözleşmesi" iki gün sonra yani 25 Ağustos 1923 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Sözleşme gereğince, Türk topraklarındaki Ortodoks Rumlar ile Yunan topraklarındaki Müslüman Türkler belirlenen şartlar altında 1 Mayıs'tan itibaren mübadeleye tabi tutulacaklardı. Mübadeleden İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türkler belirlenen şartlar altında hariç tutulacaklardı.

"Mübadele Sözleşmesi'nin" yürürlüğe girmesi ile gelecek mübadillerin iskânı, iaşeleri ve uyum süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla geniş yetkilerle donatılacak bir kuruma ihtiyaç vardı. Daha önceden göçmenler ile ilgili işleri Sıhî ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'ne bağlı olarak çalışan Muhacirin Müdüriyeti yürütüyordu. Ancak bu teşkilatın mübadele işlerini tam anlamı ile koordine etmesi mümkün görülüyordu³⁸. Mübadele işlerinin yaklaşması, bu sorunu çözmek amacıyla meclisi, bu konu ile daha alakadar bir hale getirdi. Meclis'te ne tür bir teşkilatın kurulacağı, bu teşkilatın yetkilerinin neler olacağı, hangi vekâlete bağlı olarak çalışacağı gibi konular tartışılırken, Anadolu topraklarının halini en iyi şekilde gözlemlemiş olan Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey tarafından 23 Ağustos 1923 tarihinde "İmar Vekâletinin Teşkili Hakkında" kanun teklifi meclise sunulmuştur. Ancak teklif reddedilmiştir. Buna karşın Tunalı Hilmi Bey'in bu teklifine Mustafa Necati Bey dâhil olmak üzere 132 arkadaşının verdiği destek ile önerge yeniden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiş ve uzun görüşmeler ve tartışmalar sonucunda 13 Ekim 1923'te kabul edilmiştir. 20 Ekim 1923 tarihinde Mustafa Necati Bey, yapılan seçimde 165 oydan 158'ini alarak Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne vekil olarak seçildi³⁹. Yunanistan'dan gelen mübadillerin Türk topraklarına yerleştirilmesinde önemli hizmetlerde bulunacak olan Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, 11 Aralık 1924'te

³⁸ Zekai Güner, "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38. 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Ankara/ Türkiye 2007, s. 1459.

³⁹ Arı, a.g.e, 2000, s. 29.

lağvedilecek ve yetkilerini Dâhiliye Vekâleti çatısı altında faaliyet gösteren İskân Müdüriyet-i Umûmiyesi'ne devredecektir⁴⁰.

Vekâletin kurulmasından sonra, bu vekâletin sahip olacağı yetkileri belirleyecek bir kanun gerekliydi. Nitekim TBMM ara vermeksizin bu konu hakkında çalışmalarda bulunmuş ve nihayetinde 8 Kasım 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre; Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, ahalinin nakil, iskân ve bunlardan ihtiyacı olanların iskele ve yollarda ve iskânlarından itibaren azami iki ay olmak üzere buldukları mahallerde iaşelerini sağlayacaktır. Ayrıca 1911 yılından itibaren iskân muamelesi görmemiş mübadillerle bundan sonra hükümetçe kabul edilecek mübadillerin ve tahrip edilmiş bölge ahalisinden olanların iskân ve refaha kavuşturulmaları ve iskân mıntıklarının belirlenmesi ve memleketin harap olan mahallerinin imarını sağlamak ile görevlidir. Bu görevleri yerine getirebilmesi için Vekâlete oldukça geniş yetkiler verilmiştir. Kanunun 2. maddesinde mübadele imar ve iskân işleri ile ilgili bütün hususlarda İmar Vekâleti, ihtiyaç halinde mülki ve askeri vasıtalarından istifade etme yetkisine sahiptir. 3. Maddesinde ise Vekâlet, kendisine yardımcı olması amacıyla, icap eden bölgelerde, bölgede bulunan memur, idare ve belediye azalarından oluşan tali heyetler kurmaya yetkilidir. Ayrıca kanunun sekizinci maddesine göre Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ihtiyaç duyduğu takdirde bütün gayrimenkul sahipsiz araziler vekâletin emrine bırakılmıştır⁴¹. Buradan da anlaşılacağı üzere heyete sadece imar ve onarım yetkileri verilmemiş 3. madde ile mübadele işleri için gerekli olabilecek bir takım idari yetkiler de verilmiştir.

Kendisine verilen görevleri yerine getirmek için birçok yetki ile donatılan vekâlet, mübadillerin iskân işlerini gerçekleştirmek amacıyla ülkenin muhtelif bölgelerinde 10 iskân mıntıkası (1. Sinop, 2. Edirne, 3. Balıkesir, 4. İzmir, 5. Bursa, 6. İstanbul, 7. İzmit, 8. Antalya, 9. Konya, 10. Adana) oluşturdu⁴². Bu mıntıkların tespitinde, mübadillerin kısa sürede üretici hale gelmeleri hususuna dikkat edilmiştir⁴³.

⁴⁰ Mesut Çapa, “ Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, *Atatürk Yolu*, 2/ 5, Mayıs 1990, s. 51, 60.

⁴¹ *Mübadele İmar ve İskân Kanunu*, Kanun No: 368, 08/11/1339.

⁴² Sarı, a.g.e, 2016, s. 231.

⁴³ İpek, a.g.e, 2000, s. 41.

Bunların dışında Mübadele işlerindeki masrafları için vekâlete 1923 yılı bütçesinden 6.095.183 lira tahsisat verilmiş⁴⁴ ve böylece mübadelenin ilk safhasında gerekli kaynak oluşturulmuştu.

1.2.2. Hükümet ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Arasındaki Anlaşma

Yunan topraklarından gelecek olan Müslüman Türk ahalinin, Türk topraklarına yerleştirilmesi için 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulmasına ve hatta birçok yetki ile donatılmasına rağmen, vekâletin bu meşakkatli işi tek başına gerçekleştirmesi için ne teşkilatları nede ekonomik gücü yeterli değildi. Öyle ki o günlerde Türk basınında, gelecek mübadillerin iskelelerden hangi taşıma araçları ile iskân bölgelerine sevk edilecekleri ve bunun için yeterli nakliye aracının olmadığına dair haberler yer almaktaydı⁴⁵. Bu durumun farkında olan hükümet, mübadele işlerinde kendisine yardımcı olabilecek başka bir ortak daha aramaktaydı. Kuşkusuz bu ortak, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde büyük faydası görülen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden başkası olamazdı. Nitekim cemiyet bu tür olağanüstü durumlar ile nasıl baş edileceğini tecrübe edinmiş bir teşkilattı.

Hükümet ile cemiyet arasındaki bu işbirliğini sağlamak amacıyla başlayan görüşmeler neticesinde 5 Eylül 1923 tarihinde cemiyetin mübadelede üstleneceği görevler tespit edildi⁴⁶. Buna göre, mübadele sırasında cemiyet aşağıdaki görevleri yerine getirecektir:

1. Yunanistan'daki ihraç kapılarının her birinde her türlü uzmanıyla birlikte birer sıhî heyeti bulundurulacaktır.
2. Nakliye durumunda zuhur edecek hastaların tedavileri köylerde bulunacak olan Hilâl-i Ahmer imdad heyetleri tarafından icra kılınacaktır.
3. İskân mıntıka iskelelerinin her birinde memur ve sıhî araçlarına sahip onar yataklı birer dispanser bulundurulacağından mezkûr iskelelere çıkan mübadillerden hasta olanlar tedavi edilecek ve fakir ve muhtaç durumda olanların tamamına ise gerekli miktarda çamaşır, fanila, çorap ve ayakkabı dağıtılacaktır.

⁴⁴ “Yeni Vekâlete Tahsisat”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 2 Kasım 1923.

⁴⁵, “Ahalinin Mübadelesi Meselesi Etrafında”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 2 Eylül 1923.

⁴⁶ Mesut Çapa, “Mübadelede Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, 2001, s. 31.

4. İskelelerden, iskân bölgelerine sevk olunacak ahalden zayıf, ihtiyar, malul kadın ve çocuk gibi nakliye araçlarına ihtiyaç duyanlara mahsus olmak üzere her bir iskeleye 4-5 adede kadar her türlü alet ve masrafları Hilâl-i Ahmere ait olarak İngilizlerden alınan kamyonlar tahsis olunacaktır.
5. İskân bölgelerinin hükümetçe lüzum gösterilen mahallerinde ahalinin iskânlarına mahsus olmak üzere İngilizlerden alınan muhtelif büyüklükte baraka ve çadırlardan istifade edilecektir.
6. İngilizlerden alınan ve Çanakkale’de bulunan barakalardan da istifade olunur düşüncesiyle hükümet emrine bırakılmıştır⁴⁷.

Yukarıda verilen maddelerden de anlaşılacağı üzere mübadele zamanında cemiyete büyük işler düşüyordu. Cemiyetin kendi bütçesiyle bu meşakkatli işlerin üstesinden gelmesi mümkün değildi. Cemiyet gerek hükümetten ve gerekse ahalden gelecek olan yardımlar vasıtasıyla bu vazifeleri yerine getirebilirdi. Bu durumun farkında olan Mustafa Kemal Atatürk gazetelerde yayınlattığı yazısıyla herkesi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne yardım etmeye çağırdı:

“Kardeşler! Türk milleti ne kadar vesait sahibi olursa olsun bu vesait yine yeterli değildir. Harp esnasında Yunanlıların ayak bastıkları Anadolu toprakları bugün birer virane olmuştur. Yunan hırs ve cinayetine kurban giden kardeşlerin toprakları da harabeye dönmüştür. Bu zavallı kardeşlerimiz için müşterek hayır ve şefkat müessesesi olan Hilâl-i Ahmer’in vakıa olacak teşebbüslerine bütün âlem-i İslam’ın seve seve ve kemal-i memnuniyetle dâhil olacağından şüphem yoktur. Hilâl-i Ahmer’in bu vazifede muvaffak olması için âlem-i İslam’ın lütuf ve muavenetine arz-ı ihtiyaç ediyor. Yapacağınız yardımların birkaç Müslüman ailenin hayatını kurtaracağını düşününüz. Gönderilecek yardımlar şükranla kabul edilecektir⁴⁸”.

Hükümetten ve halktan gelecek olan yardımlar ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti mübadelede aktif bir rol üstlenebilecekti. Nitekim bu programın birinci maddesi gereğince Yunanistan’ın ihraç iskelelerinin her birinde bulundurulacak sıhhî heyetlerinin gerek teşkilatı ve gerek yanlarında bulunduracakları sıhhî vasıtaları ve tıbbi araçlar ile sair eşyanın her iskeledeki ihtiyaca göre hazırlanması, gerekmektedir. Bundan dolayı hem bu ihtiyaçların mahalli incelemelere dayanarak tayinini hem de Yunanistan’ın çeşitli

⁴⁷ KA, Ds. 1335/ 120; “Hilâl-i Ahmer’in Gelecek Muhacirlere Yardımı”, *Tanin*, 21 Eylül 1923.

⁴⁸ “Türk ve Müslüman Kardeşlerimiz için”, *Tanin*, 28 Eylül 1923.

merkezlerinde vazifelerini yerine getirecek olan Hilâl-i Ahmer müesseselerinin bir ahenk ve intizam içerisinde çalışabilmelerini temin etmek için Muhtelit Komisyon nezdinde bir Hilâl-i Ahmer temsilcisinin mevcudiyeti pek gerekli görüldüğünden bu göreve Doktor Ömer Lütfü Bey tayin edilmiştir⁴⁹.

Programın ikinci maddesinin yerine getirilmesi için de mübadillerin sevkleri esnasında tedavilerinin sağlanması amacıyla nakliyatı gerçekleştirecek vapurlara mahsus tabip, hastabakıcı ve diğer sağlık personellerinden oluşan yirmi beş sıhhî heyeti bulundurulacaktır.

Programın üçüncü maddesinde belirtildiği üzere cemiyet, İstanbul, Ayvalık, İzmit, Tuzla, Samsun, Mersin, Antalya, Tekirdağ ve İzmir İskelelerinde 10 ila 50'şer yataklı birer hastane tesis edecekti. Bunu sağlamak üzere külliyetli miktarda sıhhî araçları ile çamaşır, battaniye ve ayakkabı gibi eşyalar ile birer sıhhî heyeti gönderildiği gibi bu iskelelerden iskân mıntıklarına sevk olunacak ahaliden ihtiyar, hasta ve çocukların nakline mahsus olmak üzere de dördüncü madde gereğince kamyon ve kamyonetler dahi iskân mıntıklarına gönderilmiştir⁵⁰.

Bu şekilde cemiyet kendisine verilen görevleri yerine getirmeye başlamışken, 3 Kasım 1923'te Vekâlet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne mübadelenin başladığına dair bir telgraf çekmiştir:

Mübadillerimiz gelmeye başladı. Bu aziz ve aynı zamanda mazlum misafirlerimizi hiçbir sıkıntı çektirmeden hatta ikram suretiyle memleketimizin şefkatinde yerleştirmek ve beslemek milli ve insani bir vaziyettir. O muazzam ve mukaddes işi başarabilmek için Hilâl-i Ahmer heyetlerinin azami faaliyete girmeleri lazımdır. Binaenaleyh:

- 1- Vilayetiniz dâhilinde Hilâl-i Ahmer şubelerine yapılacak yardımlar hususunda emir olunmanızı ve geceli gündüzlü mesai ile verilen emirleri yerine getirmenizi rica ederim.
- 2- Yardımların temini için her bir harcamanın mutlaka Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisinin emir ve tensibiyle yapılmalıdır.

⁴⁹ Uluğtekin, a.g.e, 2013, s. 359.

⁵⁰ Uluğtekin, a.g.e, 2013, s. 359.

3- İcraatınızın neticesi muntazam bildirilmelidir⁵¹.

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin, Cemiyet'e gönderdiği yukarıda bahsedilen talimatlardan da anlaşılacağı üzere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden kendisine verilen görevleri en kısa sürede tamamlaması, mübadele boyunca aktif bir rol üstlenmesi ve vekâlet ile sürekli irtibat halinde kalarak faaliyetlerini düzenli olarak rapor etmesi istenilmekteydi.

1.3. Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun İlk Toplantısı ve Hilâl-i Ahmer Görevlilerinin Selanik'e Hareketi

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunanistan'da kurmuş olduğu heyetler göreve başlamadan önce, mübadele sırasında çıkabilecek muhtemel sorunları çözmesi için kurulan Muhtelit Mübadele Komisyonu, 7 Ekim 1923 tarihinde Atina'da toplantı yapmaya karar vermiştir⁵². Bu toplantıya katılmak üzere Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Delegesi Başkanı Tevfik Rüştü Bey de dâhil olmak üzere tüm delegeler toplantıdan önceki Pazar günü Ankara'dan ayrılmışlardır⁵³. Heyetin adli işleriyle ilgilenmesi için de Avukat Kemal Atıf Bey tayin edilmiştir⁵⁴.

Muhtelit Mübadele Komisyonu, toplantının Atina'da yapılmasına karar vermesine rağmen Türk Heyeti görüşmelerin Selanik'te yapılmasının mübadele işlerini hızlandıracağı fikrini komisyona sunmuştur. Ancak Yunan Heyeti bu teklifi reddedince görüşmelerin Atina'da gerçekleşmesi kararı değişmemiştir⁵⁵. Yunanlıların bu teklife karşı çıkmalarının nedeni Selanik'te bulunan Müslümanların durumunu Muhtelit Komisyon'un tarafsız azalarından saklamak⁵⁶. Çünkü Yunanlılar bir yandan Muhtelit Mübadele Komisyonu ile toplantılara katılırken bir yandan da hâkimiyeti altında olan ve onları korumakla yükümlü olduğu Müslümanlara işkence ediyor, mallarını ve evlerini ellerinden alıyordu. Yunan Hükümeti tüm bu faaliyetleri yüzünden Türk basınında

⁵¹ THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 102.

⁵² "Mübadeleye Pek Yakında Başlanılacaktır", *Vatan*, 30 Eylül 1923.

⁵³ "Mübadele Komisyonu Faaliyete Başlıyor", *Vatan*, 28 Eylül 1923.

⁵⁴ "Mübadele Heyetinin Hareketi", *Tanin*, 30 Eylül 1923.

⁵⁵ "Mübadele Heyetindeki Muhabirimizin Telgrafları", *Vatan*, 29 Eylül 1923.

⁵⁶ "Muhtelit Komisyon Selanik'te Toplanmalıdır", *Vatan*, 17 Ekim 1923.

ikiyüzlü siyaset yapmakla suçlanıyordu⁵⁷. Nitekim Yunanlıların, Türklere karşı şiddet eylemlerinde göreceğimiz gibi bu suçlamalar kimi zaman haklılıklarını göstermiştir.

Muhtelit Mübadele Komisyonu, Atina’da mübadele işlerinin nasıl yürütüleceğini tartışırken Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hükümet ile yaptığı anlaşma gereği mübadele için hazırlıklarına başladı. Nitekim Türkiye’de ve Yunanistan’da birçok sıhhî heyeti teşkil ederek bu heyetleri çeşitli bölgelere gönderdi. Yunanistan’da kurulan bu heyetlerden biri de Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti’dir.

Tablo 1: Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti’nde bulunan görevlilerin sahip oldukları kıdem ve aldıkları maaşlar

Unvan	İsim	Maaş
Sertabip	Mahir Bey	8.000
Tabip	Cemal Namık Bey	7.000
Tabip	Kemal Bey	7.000
Tabip	Hüseyin Avni Bey	6.000
Eczacı	İbrahim İhsan Bey	5.000
İdare Memuru	Feridun Bey	4.000
Ambar Memuru	Cevat Efendi	3.000
Sevk Memuru	Sait Efendi	3.000
Hasta Bakıcı	İki bayan dört erkek	
Ser hademe	Hüseyin Efendi	
Hademe	Hacı Rasim Efendi	
Memur	Sait Arif Bey	
Memur	Arif Bey	

Kaynak: KA, Ds. 1275/ 6 lef: 10.

Mahir Bey Başkanlığında teşkil edilen Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti 18 Ekim 1923 tarihinde yukarıda isim ve vazifeleri belirtilen geniş bir kadro ve malzemeler ile özel bir vapurda Yunanistan’a hareket etmiştir⁵⁸. Heyet’in Selanik’e çıkışı Selanik Körfezi’ndeki bazı kontrollerden dolayı 24 Ekim’i bulmuştur.⁵⁹ Uzun bir yolculuktan sonra heyeti,

⁵⁷ “Mübadele Heyetindeki Muhabirimizin Telgrafları”, *Vatan*, 29 Eylül 1923.

⁵⁸ Uluğtekin, a.g.e, 2013, s.359.

⁵⁹ KA, Ds. 1335/ 7.

Selanik Limanı'nda Yunan Salibi Ahmer yetkilileri karşılamış ve Türk meslektaşlarını Selanik'te bir otele yerleştirmişlerdir⁶⁰.

Selanik Heyeti'nin kadrosunda zaman ile değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin en önemlisi, daha 1923 yılının sonlarında Sertabip Mahir Bey'in heyetteki görevine son verilmesidir⁶¹. Aralık ayında görevine son verilen Mahir Bey'in görevini, önce vekâleten Doktor Avni Bey daha sonra da Selanik Heyeti, faaliyetlerini bitirene kadar Esad Bey Üstlenmiştir.

Aslında 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nden önce, Lozan görüşmeleri sırasında teşkil edilen Muhtelit Mübadele Komisyonu'na Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Hilâl-i Ahmer Murahhası olarak tayin edilen Doktor Ömer Lütfü Bey ile Kâtibi Cevdet Bey Selanik'e gönderilmişti⁶². İstanbul'dan ayrılmadan bir gün önce Ömer Lütfü Bey, Atina'daki toplantıdan dönen Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti Başkanı Tevfik Rüştü Bey ile görüştü. Bu görüşmede Tevfik Rüştü Bey, Ömer Lütfü Bey'den Yunanistan'da kurulacak imdad heyetlerinin nerelerde kurulması gerektiğini belirlemesini istemiştir⁶³. Bunun dışında mübadele boyunca orada kalacak olan Ömer Lütfü Bey gerektiğinde Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi ile de görüşerek muhtemel sorunlara çözüm bulmak, Yunanistan'daki gözlemlerini raporlar haline getirerek Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne bildirmek ve Yunanistan'da kurulan imdad heyetleri ile birlikte hareket etmekle vazifelidir⁶⁴. Özetle Ömer Lütfü Bey, Yunanistan'da bulunduğu sürece Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi adına mübadele işlerini koordine edecekti.

Sıhhî heyetlerinin dışında mübadele zamanında yararları görülen muavenet komisyonları da kurulmuştur. Selanik Muavenet Komisyonu da bunlardan biridir.

Tablo 2: Selanik Muavenet Heyeti Kadrosu

Unvan	İsim
Reis	Osman Said Bey
Reis-i Sani	Hafız Ali Bey

⁶⁰ KA, Ds. 1297/ 131.

⁶¹ KA, Ds. 1335/ 41.

⁶² THAM, NO: 26, 15 Ekim 1923, s.385.

⁶³ "Hilâl-i Ahmer Heyeti Bugün Selanik'e Gidiyor", *Vatan*, Ekim 1923.

⁶⁴ Uluğtekin, a.g.e, 2013, s.359.

Tablo 2'nin devamı

Kâtip-i Umumi	Ali Demir Bey
Veznedar ve sekiz aza	

Kaynak: KA, Ds. 1256/ 124 lef: 1.

Böylece Selanik'te bulunan mübadillerin sevklerini gerçekleştirmek ve sevklerine kadar ki ihtiyaçlarını karşılamak için başta Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Murahhasları olmak üzere Selanik Muavenet Komisyonu ve İslam Cemiyetleri önemli görevler üstlenmiş oluyordu.

2. BÖLÜM: SELANİK'TE GENEL DURUM ve SELANİK HEYETİ'NİN İLK FAALİYETLERİ

2.1. Selanik'te Bulunan Mübadillerin Durumu

Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun Ekim ayının başında faaliyetlerine başlaması ile mübadelede görev alacak heyetler de görevlerinin başına geçmeye başlamışlardır. Bu heyetlerden biri olan 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti Selanik'e vardığında, şehirde Türkiye'ye sevk edilmeyi bekleyen mübadillerin durumu hiç de iç açıcı değildi. 24 Ekim 1923 tarihinde Selanik'e çıkan heyet görevlileri, daha ilk günlerde kendilerini bekleyen işlerin ağırlığını karşıladıkları kötü manzara ile anlamışlardı. Zaten uzun yıllardır pekiyi durumda olmayan binlerce Müslüman Türk mübadil Yunan Hükümeti'nin uyguladığı şiddet, katliam ve müsadere faaliyetlerinin de etkisi ile sokaklarda kalmış ve çareyi bir an evvel sevk edilebilmek için cemiyetin teşkil ettiği iskân bölgelerine göç etmekte bulmuşlardır. Durum böyle olunca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunanistan'da kurduğu imdad heyetlerinin olduğu bölgelerde bir kargaşa havası hâkim olmuştu.

27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti göreve henüz yeni başlamasına rağmen Yunan zulmünün oluşturduğu sefalet ve ıstıraptan bir an evvel kurtulmak isteyen yaklaşık 10.000 kadar mübadil Türkiye'ye sevk edilmek için Selanik'te toplanmış⁶⁵ ve bu miktar her gün ülkenin farklı bölgelerinden Selanik'e gelen yüzlerce mübadille daha da artmıştı. Türk yetkilileri, Selanik'te bulunan mübadillerin kesin bir miktarını saptamak için Yunan makamlarından da yardım istenmişse de Yunan yetkilileri şehirdeki Müslümanların miktarı hakkında net bir rakam vermenin imkânsız olduğunu bunların ancak sevk işlerinin başlamasıyla netleşebileceğini bildirmiştir. Ancak 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin kendi gözlemlerine göre Kasım ayının ilk haftasında Selanik'te bulunan mübadillerin miktarının 10.000-20.000 arasında olduğu tahmin edilmekteydi. Daha ilk günlerde bu kadar çok mübadilin birikmesi birçok sorunu beraberinde getirmişti. Bir yandan izdiham riski ortaya çıkarken diğer yandan bu mübadillerin çoğunun yataksız yorgansız bir şekilde dışarıda yatması da ayrı bir sorunu teşkil etmiştir.⁶⁶ Böyle bir ortamda ise Selanik Heyeti'ni pekiyi günler beklemediği aşikârdı.

⁶⁵ KA, Ds. 1296/ 212.

⁶⁶ KA, Ds. 1257/ 131, lef: 6.

Selanik'e gelen mübadillerin sayısının Kasım ayının ortalarında da sürekli olarak artmaya devam ettiğini görmek mümkündür. Bu durumu, 17 Kasım 1923 tarihinde Muhtelit Mübadele Komisyonu'nda Hilâl-i Ahmer Murahhası olan Ömer Lütfü Bey Efendi'ye gönderilen rapordan anlamak mümkündür:

“Bundan 15 gün evvel (2-3 Kasım) Selanik şehrine toplanan Müslüman mübadiller 10 bin kişi kadar tahmin edilmiştir. Bu miktar günden güne artmış bulunduğundan bugün 20 bin kişiye ulaşmıştır. Bunlardan 3-4 bin kadarı tamamen açıkta olup herhangi bir barınaktan mahrum bir haldedirler. Aynı miktarda fakara mevcuttur. Dört günden beri kâh çadırlarda yatıp kalkan mübadiller arasında ve kâh yersiz yurtsuz kalanlar arasında telefata baş göstermiştir. Örneğin, bugün yalnız ıslahhane civarında açıkta kalanlardan 4 kişi vefat etmiştir. Şimdilik dörder beşer başlayan ölümler vaziyet bu şekilde çadırsız devam edecek olursa kısa bir zamanda daha da artacaktır. Cenazeleri kaldırmaya, şehirde mevcut nakliye araçları bile kifayet etmeyecektir. Bu zor şartlar içinde yaşayan zavallıları ölüme terk etmemek için evvela iskânlarını temin etmek lazımdır. Sefalet neticesi olarak günün birinde sarı hastalıkları (bulaşıcı) zuhur edecek olursa vaziyetimiz pek ziyade müşkül olacaktır. Şimdilik bulaşıcı hastalıklardan bir vakıa kayıt edilmemiş ise de bu şartlarda yakındır. Mübadillerin sıhhatlerini tehdit eden tehlikelerin önü alınabilmesi için ötede beride sürüklenenlerin bir an evvel sevklerine himmet buyurulmasını ve sevkleri anına kadar şehirde mevcut cami, medrese vesaire gibi mazbut bir halde bulunanlardan istifade edilmesini bilhassa istirham eylerim⁶⁷.”

Selanik Heyeti'nden Hilâl-i Ahmer Murahhası Ömer Lütfü Bey'e gönderilen yukarıdaki yazıdan da anlaşılacağı üzere Selanik'te biriken 20.000 kadar Türk mübadilin her biri ihtiyaç sahibiydi ve o zaman için Selanik'te bu kadar mübadili barındıracak ve besleyecek gerekli hazırlıklar tamamlanmamıştı. Bu sorunlar yetmezmiş gibi sevk işlerinin de gecikmesi işleri daha da zorlaştırmıştır.

Selanik Limanı'ndan mübadil sevkinin gecikmiş olması birçok problemi beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin en riskli olanları ise izdiham ve izdihama bağlı olarak salgın hastalık riskinin daha da artmasıydı. Nitekim Selanik'te bulunan mübadillerin miktarı azaltılmadığı gibi mevcut miktarın üstüne her gün biraz daha fazlası eklenmişti ve son iki hafta da Selanik'e gelen mübadiller ile bu rakam 25.000'i geçmişti. O günler de

⁶⁷ KA, Ds. 1296/ 212.

Selanik'teki tek sorun Türk mübadillerin miktarının her gün artması ve bunların sevklerinin halen gerçekleşmemesi değildi. Son senelerde Anadolu'dan Yunanistan'a geçen Rum mübadillerden 100.000 nüfusun da Selanik'te iskân edilmesi suretiyle bölgede meydana gelen izdiham bulaşıcı hastalıklar için büyük bir tehlike arz etmekteydi. Bu şartlar altında meydana gelecek bir salgın ise tüm şehir için bir felaket ile sonuçlanabilirdi⁶⁸. Özetle Kasım 1923 tarihinde Selanik'te, Türkiye'ye sevk edilmeyi bekleyen 25- 30.000 kadar Türk mübadil ile Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden ve Yunan Hükümeti tarafından Selanik'e yerleştirilmeye çalışılan 100.000 kadar Rum mübadil bulunmaktaydı. Bunların henüz akıbetlerinin belli olmaması ve çoğunun da uzun süre sokaklarda kalacak olması yukarıda da belirttiğimiz sorunlar gibi birçok riski taşımaktaydı.

Mübadillerin miktarının artmasına paralel olarak heyet için bir başka sorun olan mübadillerin iskânı meselesi henüz tam anlamı ile çözülemediğinden Selanik'e gelen mübadillerin bir kısmının ahırlarda bir kısmının açıkta yattığı görülmektedir. Doğrusu bu kötü durum sadece Selanik için geçerli değildi. Bütün Makedonya Türkleri aynı durum içimdeydi. Nitekim Türk temsilciler ile birlikte Vodina ve Yenice'yi teftişe katılan Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Heyeti Reisi Mister Çekvit Türklerin bulunduğu duruma son derece üzülmüştür. Mister Çekvit bu mübadillerin derhal sevk edilmezler ise daha kötü duruma sürükleneceklerini komisyona sunduğu raporuna da eklemiştir.

Selanik'teki izdiham ve salgın hastalık riskleri bir yanda dururken mevsimin kışa yaklaşması ile soğuk hava mübadiller için ayrı bir zorluğu daha meydana çıkarmıştı. Yağmurlu hava altında halen sokaklarda kalan mübadiller perişan olmaktaydı. Heyet elinde bulunan çadırları mübadillerin ihtiyaçları için kullanıma açmış ise de halen 200 kadar çadır merkezden talep etmektedir⁶⁹. İskân sorununun çözülebilmesi için bu mübadillerin düzenli olarak sevk işlemlerinin gerçekleşmesi gerekirken, sevk işlerindeki aksaklık ve gecikmeler heyeti de artık zor durumda bırakıyordu.

Aralık ayında Selanik'teki genel durumu Ömer Lütfü Bey'in Muhtelit Komisyon Türk Murahhasına gönderdiği raporda görmek mümkündür. Bu raporda Selanik'teki durumun

⁶⁸ KA, Ds. 1257/ 158.

⁶⁹ KA, Ds. 1296/ 212, lef: 12.

yanı sıra alınacak önlemlerden de bahsedildiği için raporu olduğu gibi vermek yerinde olacaktır:

“Cuma sabahı Selanik’e ulaştım. Hâlihazırda Selanik’te dâhilden gelmiş 30.000 Türk mübadili mevcuttur. Bunların bir kısmı pek fena şartlar içinde bulunurlar. Bilhassa iskânları çok acıklıdır. Dün Mahir Bey ile beraber Makedonya Sıhhî Müdürü ile görüştük. Sıhhî Müdürü Kopanaris Türk mübadillerin iskân şartlarının pek fena olduğunu, şehrin muhtelif mahallelerine gittiklerini, bu bölgelerde de pek çok Rum mübadilin bulunduğunu ve bu vaziyetin sıhhî şartlar itibariyle kendisini pek endişelendirdiğini belirterek Türk mübadillerin süratli bir biçimde nakillerini rica etti. Mevcut otuz bin mübadilin acilen Türkiye’ye nakilleri lüzumuna benim de kani olduğumu ancak dâhilden Selanik’e iltica devam ettiği takdirde bu tedbirin işe yaramayacağını ve vaziyetin vahametini tamamı ile muhafaza edeceğini ve bu endişeli halin ancak dâhilden mübadil akışına Makedonya valisinin mani olması ile ortadan kalkacağını söyledim. Sıhhî Müdürü bundan böyle dâhilden Selanik’e mübadil girişinin engelleneceğini beyan etti. Bu hususta kendisinin mühim bir rolü olduğunu zannediyorum. Bunun karşısında ben de kendisine dâhilden mübadillerin Selanik’e gelmesi tevkif edildiği halde hâlihazırda Selanik’te bulunanların Türkiye’ye hızlı bir şekilde sevkleri için teşebbüste bulunacağımı vadettim. Bundan başka mübadilleri sevklerine kadar iskân etmek üzere şehre bir kilometre mesafede Kireç Köyü istikametinde bir karargâh tesis edilmesine karar verildi. Burada Hilâl-i Ahmer çadırları, dispanser, aşhane vs. bulunacaktır. Salı gününden itibaren bu karargâhın tesisine başlanacak ve iki günde tamamlanacaktır. Hiç olmazsa 3.000-4.000 mübadil sıhhi surette iskân edilecek ve sevk edilmek için dâhilden Selanik’e geleceklere de burada bakılacaktır. Ayrıca lekeli tifo ve humma tehlikesine maruz bulunan mübadillerin diğer limanlara gönderilmek suretiyle Türkiye’ye nakilleri hususunun zaruri olduğunu beyan ederim⁷⁰.”

Aynı raporda mübadiller arasında bir çiçek vakası görüldüğü de belirtilmektedir. Bu vakıa bir salgına dönüşmeden engellenmiş olmasına rağmen gerek sıtma ve gerek diğer bulaşıcı hastalıkların meydana çıkması için mübadillerin yaşam ortamları oldukça uygundu.

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere Aralık ayının başlarında da genel durum Kasım ayındakinden farksız değildi. Hatta daha kötü bir vakıa meydana gelmişti. Çiçek hastalığı.

⁷⁰ KA, Ds. 1257/ 61.

Her ne kadar geniş çaplı bir salgına dönüşmeden hastalığın önüne geçilmiş ise de Selanik'te biriken mübadillerin bir an evvel sağlıklı bir şekilde iskânları veyahut da sevkleri gerçekleşmediği takdirde böylesi bir salgının yaşanılması da artık muhtemel bir durumdur.

Selanik merkezine yakın yerleşkelerde de durum aynıydı. Arslan Hanı ve Tumba'da bulunan haneler Aralık ayının başında teftiş edilmiştir. Buradaki halk da sefil ve aç bir halde kalmıştır ve ölüm miktarları da artmaya başlamıştır. Şehrin muhtelif yerlerine dağılan bu mübadillerin bir yere toplanarak iaşeleri ve tedavileri gerekiyordu ve bunun için de iki yer öneriliyordu: Hamza Bey Cami ve İslahhane civarı⁷¹. Cami ve medrese tarzı yerlerin kullanılmasıyla en azından bir miktar daha mübadilin açıkta kalmasının önüne geçilmek isteniyordu.

Kasım ayının sonlarından itibaren sevk işleri başlamış ise de hafta da bir iki vapurun ancak hareket ettiği görülmektedir. Sevkiyatın bu denli yavaş ilerlemesi ise Selanik'te meydana gelen izdihamı azaltamamaktadır. Nitekim giden mübadillerin yerine her gün daha fazlası gelmekteydi. Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun da sevkiyat işlerine belli bir sınır koyması izdihamı daha da arttırmıştır. Salgın hastalıklarında ortaya çıkması ile ölü sayıları artmıştır⁷². Sevkiyat işlerindeki aksaklıklar Türk Armatörleri Seyr-ü Sefain ile yapılacak olan anlaşma sonrası çözülecek ve sevk işleri bir düzene sokulacaktır⁷³.

Selanik'te bulunan Türk yetimlerinin halleri de son derece kötüydü. Anne ve babalarından yoksun olmanın yanı sıra aç ve çıplak kalan yetimler zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışmaktaydı. Nitekim Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin buraya gelişi onlar içinde bir kurtuluş olmuştur. Hepsi tedavi altına alınmış ve kendilerine yemekler dağıtılmıştır. Bu arada onların sevk işlerine de öncelik verilmiştir ve Amerikan Şark-ı Karib Heyeti Müdürü Mister Çekvit onları kendi hesabına İstanbul'a sevk etmeyi istemiştir ve sevk işlerinin başlamasıyla Türkiye'ye ilk sevk edilenler onlar olmuştur⁷⁴.

⁷¹ KA, Ds. 1296/ 212, lef: 11.

⁷² KA, Ds. 1335/ 23.

⁷³ Bu konu hakkında sevk ile ilgili bölümde daha detaylı bilgiler verilecektir.

⁷⁴ KA, Ds. 1257/ 131, lef: 8.

Heyet, Selanik ve civar kasabalardan da sürekli yardım istekleri almaktaydı. Nitekim bölgede bulunan imamlar ve muavenet komisyonları ile İslam Cemiyeti bu konuda heyete yardımcı olmaktaydı. Bununla ilgili bir telgraf örneği aşağıda belirtilmiştir:

“Karacaova köylerinden aralıksız olarak almakta olduğumuz yardım dilekçelerinin bir suretini taktim eyleyerek halkın geçirmekte olduğu ıstırap ve sefaletin kabul edilemez olduğunu arz eylemeyi bir vazife ad ederim. Birçok kimselerin açlık tesiriyle mahvolmasına meydan verilmemesini insaniyet namına rica ederek hürmetlerimi takdim ederim⁷⁵.”

Bu tür yardım dilekçeleri mübadelenin son günlerine kadar Selanik Heyeti'ne ulaşmıştır. Heyet ise mevcut kadrosu ve araçlarıyla bu mübadillerin yardım isteklerine karşılık vermeye çalışmıştır.

2.1.1. Yunan Hükümeti'nin Müsadere Uygulamaları

Gerek I. Dünya Savaşı ve gerekse Milli Mücadele Dönemi'nde Yunanlıların Türklere uyguladıkları mezalim mübadele sözleşmesinin yürürlüğe girmesine rağmen devam etmekteydi. Milli Mücadele Döneminde, Türk topraklarında yaşayıp ancak savaş döneminde Yunanlılara gizliden gizliye destek çıkan Rumlar, savaş bittikten sonra Yunanistan'a göç etmeye başlamıştır. Yunanistan Hükümeti ise hem Türk topraklarından gelen Rumlara yer açmak hem de aslında içlerindeki kin duygusunu bastırmak amacı ile kendi topraklarında yaşamakta olan Türk ahaliye şiddet faaliyetlerini her geçen gün daha da arttırarak devam ettirmekteydi.

Türk Bağımsızlık Savaşı'nın başarı ile sonlanmasının akabinde gerçekleşen Lozan Konferansı sırasında da Yunanlılar bu şiddet faaliyetlerini sürdürmüştür. Türkiye'nin Lozan görüşmelerinde nüfus mübadelesinden yana tavır takınması Yunanlıları bu konuda daha da cesaretlendirmiştir. Nitekim kendi topraklarında yaşayan Türkleri, Türkiye'ye gidişlerini engellemek, hapse atmak ve hatta öldürmek ile tehdit etmekteydiler. Görüşmelerde Batı Trakya'nın mübadele dışı bırakılması konusu gündemde olmasına rağmen Yunanlılar burada yaşayan Türkleri de göç ettirmek için her türlü acımasızlığı göstermiştir. Servet Vergisi adı altında buralarda yaşayan Türklerin tüm mallarına el koyarken bir yandan da Rum olmayan ahaliden askerlik bedeli altında toplanan vergilere

⁷⁵ KA, Ds. 1335/ 294, lef: 2.

rağmen Türk gençlerini zorla askere almaya başlamıştır. Yunanlıların tüm bu acımasız faaliyetlerine rağmen topraklarını terk etmeyen Türklere karşı şiddet faaliyetleri daha da artmış ve Müslüman Türkleri, okullarda toplayarak katletmeye, onları komitacılık iddiası ile tutuklamaya ve onları evlerini aynı anda Rumlar ile paylaşmaları için zorlamaya başlamışlardır. Bu şiddet faaliyetlerinin sonucunda camileri, mescitleri, mezarlıkları yıkılan Türklerin malları, hayvanları ve yiyecekleri müsadere edilerek Rumlara verilmiştir. Yunanlıların Türklere uyguladıkları bu şiddet politikaları mübadele sözleşmesinin yürürlüğe sokulmasının ardından da durmamıştır ve Selanik, Kandiye, Girit ve diğer bölgelerde yaşayan Türklere karşı müsadere ve şiddet faaliyetleri aynı hızla devam ettirmiştir⁷⁶. Önceden de bahsettiğimiz gibi aşırıya kaçan bu şiddet ve müsadere uygulamalarının sonucunda Müslümanlar kurtuluşu Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kurmuş olduğu iskân mıntıklarına sığınmakta bulmuşlardı.

Mübadele işlerinde çıkacak muhtemel sorunları çözmek için kurulan Muhtelit Komisyon'un tarafsız üyeleri de Yunanlıların uyguladıkları şiddet faaliyetlerinin boyutuna tanık olmuşlardır. Bundan dolayı komisyon faaliyetlerine başlar başlamaz ilk iş olarak müsadere konusunu ele almıştır. Komisyonda bulunan azalarımız ile komisyondaki Hilâl-i Ahmer temsilcisi Ömer Lütfi Bey ve komisyonun tarafsız üyeleri bu konuyu Yunan yetkilileri ile görüşmüşlerdir. Bu konuda Yunanlılardan müsadere uygulamalarının sonlandırılması ve Türklere alınan hayvan ve zahirelerin iadesi istenmiştir. Yunan görevlileri ise hükümetlerinin bu mesele hakkında kesin emirler verdiğini ancak herhalde müsadere edilen hayvanların iade edileceğini ve mübadele sözleşmesine aykırı hareketlerden uzak durulacağını belirtmiştir⁷⁷. Yunan yetkililerinin verdikleri sözleri yerine getirmeyecekleri pek aşikârdı. Nitekim müsadere faaliyetleri Yunan topraklarında yaşayan Türklerin bulunduğu her bölgede devam etmiştir. Köylülerin birçoğu en yakın şehirlere ilticaya mecbur olmuştur. Mesela Yenice'ye civar köylerden 2.000 ve Vodina'ya 3.000 nüfus iltica etmiştir. Bunların çoğu yanlarına hiçbir şey alamadan yola çıktığından kısa süre sonra bunlar arasında açlık baş göstermiştir⁷⁸. Buradan da anlaşılacağı üzere Yunanlıların mübadele sözleşmesindeki hükümlere uymak

⁷⁶ Seydi Vakkas Toprak, "I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Nüfus Mübadelesi Kapsamında Türkiye'ye Göçenlere Karşı Yunanistan'ın Tutumunun İstanbul Basınına Yansıması", *Türkiyat Mecmuası*, c. XXV, 2015, s. 257-258.

⁷⁷ KA, Ds. 1257/ 144.

⁷⁸ KA, Ds. 1257/ 131, lef: 7.

gibi bir sıkıntıları olmamakla beraber müsadere uygulamalarını son ana kadar sürdürmüşlerdir.

Bu müsadere faaliyetleri sonucunda Müslümanlar acınacak bir halde kalmışlardır. Bu duruma seyirci kalmayan Muhtelit Komisyon Hilâl-i Ahmer Murahhası Ömer Lütfü Bey 2 Kasım 1923 tarihinde Amerikan Şark-ı Karib Heyetinin Başkanı Mister Çekvit, Selanik Heyeti Başkanı Doktor Mahir Bey, Selanik Tali Komisyonu'nda Türk Murahhası Mustafa Arif Bey ile birlikte Yenice ve Vodina'ya hareket etmiştir. Ömer Lütfü Bey buradaki gözlemlerini Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne şu şekilde aktarmıştır:

“Türk köylerinde Müslümanların hanelerinin yüzde seksen ila doksanı ellerinden alınmış ve Rum mübadillerine verilmiştir. Türklerin hayvanat ve erzakları pek az istisna ile hemen hepsi müsadere edilmiştir. Karacaova'nın birkaç köyünde Türklerin hepsi evlerinden kovulmuş olduklarından ahırlarda ve açıkta ikamet ediyorlardı. Bu müsadereler, Muhtelit Komisyon'un göreve başlamasına rağmen daha şiddetli bir şekilde sürmekteydi. Alınan bilgilere göre, Makedonya'nın her tarafından müsadereler ve baskılar aynı sistem dâhilinde devam etmekte idi. Köylülerin birçoğu en yakın şehirlere ilticaya mecbur kalmıştı. Bütün bunları arz etmekte maksadım; bu kış binlerce aç ve çıplak halkın komisyon kararlarına karşın Türkiye'ye nakline mecburiyet hâsıl olacağını şimdiden nazar-ı devletlerine arz etmektir⁷⁹”.

Ömer Lütfü Bey'in ifadelerinin de tanıklık ettiği üzere Yunanlıların şiddet ve müsadere uygulamalarında aşırıya kaçtıkları reddedilemez bir gerçektir. Bu müsadereler ve tehditlerden dolayı binlerce Türk sokaklarda aç ve çıplak bir halde yatacak kadar yoksul hale gelmiştir.

2.1.2. Türk Basınında Yunan Mezalimi

Gerek savaş yıllarında Anadolu topraklarında gerekse savaştan sonra Yunan topraklarında Rumlar tarafından insanlık dışı faaliyetlere maruz kalan Türklerin dramına Türk basını sessiz kalmamıştır. Yaptıkları haberler ile hükümeti bu konuda harekete geçmeye davet ederken, Müslüman Türklerin de sesi olmaya çalışmışlardır.

⁷⁹ KA, Ds. 1257/ 131, lef: 6.

Tanin Gazetesi Yunan Hükümeti'nin Türklere karşı uyguladığı kötü muamelelere göz yummayan ve Yunanistan'daki Türklerin sesini duyurmaya çalışan önemli gazetelerden biridir. Bu gazetenin 25 Ağustos 1923 tarihli haberine göre Müslümanların çoğu sokaklarda yarı aç ve çıplak bir halde bırakılmışlardır. Bu yeterli değilmiş gibi Müslümanların malları Rumlara taksim edilmiştir. Bunun neticesiyle birçok Müslüman buldukları köylerden şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Toprağını terk etmeyip kalanların mahsullerinin yarısından çoğuna el konulmaktadır. Haberin devamında Türk Hükümeti'ne birkaç tane de uyarı yapılmıştır. Bu uyarılara göre, tüm bu müsadereleler Yunan Hükümeti'nin Müslüman düşmanlığını göstermektedir. Bu şartlar altında Müslümanların sonlarının ne olduğu tahmin edilebiliyor. Burada bütün Müslümanlar bir an evvel mübadele komisyonlarının faaliyete geçmesini bekliyor. Emin olunmalı ki herhangi bir sebep mübadelenin icrasına mani olduğu takdirde Makedonya Müslümanlarının sonu gelecektir⁸⁰.

Yine Tanin Gazetesi'nin 15 Eylül 1923 tarihli nüshasında, Selanik'te bulunan bir Türk'ün mektubuna yer verilmiştir. İçler acıtısı bu mektupta:

“Bizi buradan uzaklaştırmazlarsa hepimiz bu kışı sokaklarda geçireceğiz. Bu tehditleri resmi kişilerden işitiyoruz. Biz İzmir'de çadırlarda yanmaya da razıyız. Yeter ki ölümden kurtulalım⁸¹.”

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Yunanlıların Türklere uyguladıkları şiddetin boyutu artık ölüm ile sonuçlanan vakıalara ulaşmıştır. Çaresiz kalan Müslüman halk ise tek ümidini Türkiye'den gelecek yardıma bağlamıştır.

Aynı haberin devamında Yunanlıların topraklarından ayrılmayan Müslümanları en hızlı şekilde evlerinden yurtlarından ayırarak onların emlakını Rumlara verdiğini ve bunları yaparken Türklere karşı zalimce işkenceler yaptığı yer almaktadır⁸². Bu mektup ve haberden de anlaşılacağı üzere Türklere karşı uygulanan şiddet ve müsadere sistematik bir şekilde Yunan Hükümeti'nin bilgisi ve emirleri dâhilinde gerçekleşmiştir.

⁸⁰ “Makedonya Müslümanlarının Feryadı”, *Tanin*, 25 Ağustos 1923.

⁸¹ “Müslümanların İçler Acıtısı Hali”, *Tanin*, 15 Eylül 1923.

⁸² “Yunan Elindeki Müslümanların Yüreklere Acısı Ahvali”, *Tanin*, 15 Eylül 1923.

Tanin Gazetesi'nin 3 gün sonraki nüshasında Türkiye'deki en yetkili isim olan Mustafa Kemal Atatürk'ün Yunan mezalimi altındaki Müslümanlar hakkındaki bildirisine yer vermiştir.

“Türk milleti zafere kavuştu. Fakat bugün muazzam bir iş karşısındadır. Yunan idaresi altındaki mazlum dindaşlarımızın mübadelesi ve Türk topraklarına iskânları. Bu kardeşlerimiz bugün Yunan zulmü altında inliyor. Bütün gün muhtelif mahallerden gelen feryat nameler her Müslümanı ağlatacak derecede acıklıdır. Bunların bir an evvel kurtarılmaları her şeyden evvel dini bir vecibe olmuştur. Sizler gibi bir yuva sahibi olan ve toplamı 600.000'i geçen bu kardeşlerimizi Türk toprağına kavuşturmak sefaletlerine son vermek pek büyük bir iştir⁸³”.

Mustafa Kemal Atatürk bu bildiriyle Türk halkında Yunanistan'dan gelecek Müslüman Türk kardeşleri hakkında bir bilinç oluşturmaya çalışmış ve herkesi yardıma davet etmiştir.

Tanin Gazetesi'nin dışında dönemin diğer önemli gazeteleri de Yunan mezalimini görmezden gelememiştir. Bu gazetelerden biride Vatan Gazetesi'dir. Vatan Gazetesi'nin 17 Ekim 1923 Tarihli haberine göre, mallarına, hayvanlarına ve mahsullerine el konulan Müslümanlar Selanik'te toplanmışlardır ve biran evvel sevk edilmek ümidiyle Muhtelit Komisyon'un göreve başlamasını beklemektedirler. Haberin devamında, topraklarından ayrılmayı reddeden Müslümanların mallarının müsadere edilmeye, kendilerine de işkence yapılmaya devam edildiği okurlarına aktarılmıştır⁸⁴.

Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi de bu konu hakkında birçok haber yayınlamıştır. Nitekim gazetenin 1 Ekim 1923 tarihindeki haberine göre Yunanistan'da bulunan yüzlerce Türkü hapisanelere atılmış, öldürülmüş ve gazla yakılmıştır. Haberin detaylarında ise Yunan şiddetinin bütün hızıyla devam ettiği, Müslümanların evlerini zorla Rumlarla paylaşmak zorunda bırakıldıkları ve istenilenleri yapmayanların şiddet gördüğü ve ayrıca tüm mallarına hükümet adına el konulduğu yer almaktadır⁸⁵. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin bu haberinde Yunan şiddetinin ne kadar ileri gittiğini görmek mümkündür. Suçsuz yere yüzlerce Türk hapse atılmakla kalınmamış yüzlercesi de gazla yakılarak öldürülmüştür.

⁸³ “Türk ve Müslüman Kardeşlerimiz İçin”, *Tanin*, 28 Eylül 1923.

⁸⁴ “Muhtelit Komisyon Selanik'te Toplanmalıdır”, *Vatan*, 17 Ekim 1923.

⁸⁵ “Drama Köylerinde Müthiş Yunan Faciaları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ekim 1923.

Böylece Türklere gözdağı veren Yunanlılar bu faaliyetleri ile mübadeleden kısa bir süre önce aldıkları yenilgilerin de acılarını dindirmeye çalışmışlardır.

Vatan Gazetesi'nin 25 Eylül 1923 tarihli haberi de önem arz etmektedir. Hükümet, henüz olayların vahametini kavrayamamakla suçlanırken, yaklaşık 5.000 Türk'ün Yunanlılar tarafından öldürülme tehlikesi altında olduğunu ve bir an evvel hükümetin duruma müdahale etmesi gerektiği belirtilerek Yunanistan'daki Türklerin çığılıklarını duyurmaya çalışmıştır⁸⁶.

Mübadele döneminde gazetelerde çıkan haberlerin ortak noktası Yunanlıların Türklere karşı uyguladıkları acımasız müsadere uygulamaları, şiddet ve katliamlardı. Basın aracılığıyla Yunanistan'daki Türklerin çektiği zorlukları gerek Türkiye Hükümeti ve gerekse Türk halkı en iyi şekilde görebilmekteydi. Nitekim basında çıkan haberlerin de etkisiyle Yunan mezalimi TBMM'nin de gündemini meşgul etmeye başlamış ve mecliste hararetli tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur⁸⁷.

2.2. Ekim- Aralık 1923 Tarihlerinde Mübadillerin İskân, İaşe ve Tedavi İhtiyaçlarını Sağlamak İçin Yapılan Çalışmalar

24 Ekim 1923 tarihinde Selanik Limanına ulaşan⁸⁸ 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'te karşılaştığı manzara yukarıda da belirtildiği gibi içler acısıydı. Mübadiller iaşeye, tedaviye ve barınacak bir yere muhtaç durumdaydılar. Durumun vahametini gören Selanik Heyeti, daha ilk günlerde çalışmalara başlayarak Sanayi Mektebi'nde bir dispanser kurmuştur⁸⁹. Heyetin faaliyetlerini eksiksiz şekilde yerine getirebilmesi için elbette tek bir dispanser yeterli olamazdı. Bundan dolayı mübadillerin tedavisi için dispanser olarak kullanılmak üzere Yunan makamlarının da yardımı ile ıslahhane yanındaki Türk eytamhanesinin idare dairesinden 3-4 oda heyet emrine verilmişti. Açılan dispanserin dışında Alaca İmaret'te bir tane daha dispanser tesis edilmişti. Tedavi edilen hastaların ve aç ve bitkin bir durumda olan diğer mübadillerin iaşe ihtiyaçlarını sağlamak için de ıslahhane civarında küçük bir aşhane açılmıştı⁹⁰. Böylece kasım ayının ortalarına

⁸⁶ “Yunanlılar Beş Bin Türkü Öldürüyor”, *Vatan*, 25 Eylül 1923.

⁸⁷ “Yunan Mezalimine Karşı”, *İstikbal*, 8 Kasım 1923.

⁸⁸ KA, Ds. 1335/ 7.

⁸⁹ “Mübadele İşleri”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 5 Kasım 1923.

⁹⁰ KA, Ds. 1297/ 131.

kadar biri Alaca İmaret'te diğerkleri de İslahhane ve sanayi mektebinde olmak üzere üç dispanser açılmış oluyordu. Ancak daha çok Alaca İmaret ve ıslahhanede kurulan dispanserler kullanılmıştır.

Tablo 3: Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından açılan dispanserlerin faaliyete girdikleri tarih olan 29 Ekim 1923 tarihinden 22 Kasım 1923 tarihine kadar ki çalışmaları

Tarih	İslahhane Faaliyetleri	Alaca İmaret Faaliyetleri	Toplam
29 Ekim	0	30	30
30 Ekim	30	37	67
31 Ekim	103	33	136
1 Kasım	160	45	205
2 Kasım	165	65	230
3 Kasım	170	115	285
4 Kasım	210	103	213
5 Kasım	99	155	254
6 Kasım	147	103	250
7 Kasım	178	110	288
8 Kasım	195	87	282
9 Kasım	Cuma günü çalışmıyor	Cuma günü çalışmıyor	
10 Kasım	160	49	209
11 Kasım	182	61	243
12 Kasım	225	12	237
13 Kasım	198	46	244
14 Kasım	165	42	207
15 Kasım	153	72	225
16 Kasım	Cuma günü çalışmıyor	Cuma günü çalışmıyor	
17 Kasım	145	63	208
18 Kasım	121	80	201
19 Kasım	127	60	187
20 Kasım	123	68	191
21 Kasım	105	46	151
22 Kasım	120	37	157
Toplam	3.281	1.519	4.800

Kaynak: KA, Ds. 1296/ 225.

Selanik Heyeti daha bir aydır görevde olmasına rağmen dispanserlerin faaliyet raporlarından da anlaşılacağı üzere heyeti çok zorlu bir süreç beklemekteydi. Nitekim daha ilk ayında 4.800 mübadilin tedavisini gerçekleştirmiştir. Yani günde ortalama 192 hastanın tedavisini gerçekleştirmek zorunda kalmıştır.

Bu zorlu süreç sadece mübadillerin muayene edilmesi ile sınırlı değildi, onların iaşeleri, iskânları ve sevkleri de buna dâhildi. 29 Ekim- 8 Kasım tarihlerinde Selanik Heyeti'nin iaşe faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 4: 29 Ekim- 8 Kasım 1923 tarihleri arasında Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen iaşe faaliyetleri

Tarih	İaşe Olunanların Miktarı
30 Ekim	200
31 Ekim	150
1 Kasım	150
2 Kasım	150
3 Kasım	200
4 Kasım	200
5 Kasım	200
6 Kasım	200
7 Kasım	400
8 Kasım	450

Kaynak: THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 106- 107.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 10 günlük süre zarfında iaşe edilenlerin miktarı 2.300⁹¹ kişiyi bulmuştur. Bu günde ortalama 230 kişinin iaşe edildiği anlamına gelmektedir ki ilerleyen süreçlerle karşılaştığımızda bu rakamların oldukça asgari düzeyde kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü bu dönemde iaşe edilen nüfus Selanik'te bulunan mübadillerin 10/1'ine bile denk gelmemekteydi.

Mübadele işlerinin en sıkıntılı dönemleri olan bu ilk dönemlerde mübadillerin karşılaştığı önemli sorunlardan bir diğeri de iskân meselesiydi. Bu sorunun farkında olan heyet, daha ilk günlerde çadırılı iskân yerleri oluşturmuştur⁹². Ancak iskân sorununu çözmek o kadar kolay gözüküyordu. Bunun en önemli sebepleri şunlardır:

- 1- Sevk işlerinin halen başlamamış olması,
- 2- Yunanistan'ın muhtelif bölgelerinden Selanik'e gelen Müslüman Türklerin miktarının her geçen gün daha da artması,
- 3- Selanik'te toplu şekilde barınmaya elverişli çok fazla yer olmaması,
- 4- Yunan Hükümeti'nin Rum mübadilleri Selanik'e yerleştirme çabalarıydı⁹³.

⁹¹ THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 106- 107.

⁹² KA, Ds. 1296/ 212.

⁹³ KA, Ds. 1257/ 158.

Tüm bu olumsuz etkenlerden dolayı iskân sorununun bir türlü çözülemediği görülmektedir. Bu durumun trajik sonuçları da görülmektedir. Örneğin, 14 Kasım 1923 tarihinde kalacak yerleri olmadığı için ıslahhane civarında dışarıda yatan ve soğuk havanın da etkisiyle üç kişinin acınacak bir halde vefat etmiştir⁹⁴. Bu durum iskân meselesinin acilen çözülmesi gerekliliğini yeniden gündeme getirmiştir.

Türk mübadillerin sokaklarda can vermesine göz yummayan Selanik Heyeti, mübadilleri yerleştirmek için çadırli iskân yerlerinin dışında cami ve medreselerden de faydalanma yoluna gitmiştir⁹⁵. Ancak cami ve medreselerin 10.000'lerce mübadilin barınması için yeterli olmayacağına farkında olan heyet yetkilileri, bunların dışında Kireç Köyü Kara Hüseyin istikametinde 5.000 kişilik bir çadırli kamp kurma çalışmalarına da başlamıştır. Mübadillerin sevk edilene kadar misafir edileceği bu çadırların etrafına abdesthaneler yapılmış ve temiz su ihtiyacı da karşılanarak mübadiller salgın hastalıklardan korunmaya çalışılmıştır⁹⁶. Diğer iskân yerlerinin haricinde Kireç Köyü Kampı'nda 5000 mübadilin barınma olanağı olmasına ve camilerin, medreselerin iskâna açılmasına rağmen Selanik'te bulunan yaklaşık 30.000 mübadilin iskân sorununu çözmek pek kolay olmuyordu. Zaten Selanik'te bu kadar fazla kişiyi barındıracak geniş alanları bulmak da güç bir işti. Bundan dolayı şehrin merkezine yakın bölgelerde de iskân mıntıkları kurmak gerekmektedir Nitekim bunun farkında olan Selanik Heyeti Başkanı Mahir Bey ile Muhtelit Komisyon Hilâl-i Ahmer Murahhası Ömer Lütfü Bey yeni çözüm arayışları içerisine girmişti. Bu arayışların neticesinde Gülbaba mevkiinde yeni bir çadırli iskân yeri kurulması kararlaştırıldı⁹⁷. Böylece yaklaşık 10.000 kişinin iskânı sağlanabilecekti.

Görüldüğü üzere 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti elindeki tüm imkânları kullanarak iskân sorununu çözmeye, bu mümkün olmadığı takdirde en azından mümkün olduğu kadar daha fazla mübadilin barınma ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.

Elbette heyetin sorunları mübadillerin barınak ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildi. Bu olumsuz şartlar altında ciddi şekilde hastalanan ve yataklara düşen mübadillerin tedavileri için dispanserlerden daha donanımlı bir hastaneye ihtiyaç duyulmaktaydı.

⁹⁴ Çapa, a.g.m, 2001, s. 38.

⁹⁵ KA, Ds. 1296/ 212.

⁹⁶ KA, Ds. 1256/ 212, lef: 2.

⁹⁷ Çapa, a.g.m, 2001, s. 38.

Nitekim çok geçmeden ağır ve yatılı hastaların tedavisi için kurulan Hastane, nihayet 17 Kasım 1923 tarihinde açılmıştır.

Tablo 5: 17 Kasım 1923'te faaliyete giren hastanenin bir haftalık faaliyetleri

Tarih	Dâhil Olanların Miktarı	Çıkanların Miktarı	Vefat	Emraz-ı Sâriye	Mevcudu
17 Kasım	5	0	0	0	5
18 Kasım	6	0	0	0	11
19 Kasım	0	1	0	0	10
20 Kasım	3	0	1	0	12
21 Kasım	2	0	0	0	14
22 Kasım	3	0	0	0	17

Kaynak: THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 107.

Böylece hastanenin ilk haftaki mesaisinde 17 yatılı hasta tedavi altına alınmıştır. Bunlardan biri aynı hafta içerisinde taburcu olurken biri de vefat etmiştir.

Bu zaman zarfında Selanik Heyeti'nin mübadillerin işe ihtiyaçlarını da karşıladığı görülmektedir. 9 Kasım'dan 21 Kasım'a kadarki işe faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 6: 9 Kasım- 21 Kasım 1923 tarihleri arasında Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen işe faaliyetleri

Tarih	İşe Olunanların Miktarı
9 Kasım	600
10 Kasım	750
11 Kasım	750
12 Kasım	750
13 Kasım	750
14 Kasım	750
15 Kasım	750
16 Kasım	750
17 Kasım	750
18 Kasım	750
19 Kasım	750
20 Kasım	750
21 Kasım	750
Toplam	9.600

Kaynak: THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 107.

Böylece belirtilen süre zarfında 9.600 kişinin iâşe ihtiyacı karşılanmıştır⁹⁸. Ancak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti, faaliyete geçtiği günden Ocak 1924 tarihine kadar faaliyetlerine dair düzenli kayıtlar tutmadığından veyahut bunları merkeze göndermediğinden dolayı ayın geri kalan günleri ile alakalı elimizde bir veri bulunmamaktadır. Fakat elimizde bulunan belgelerden yola çıkarak Kasım ve Aralık aylarında da günde ortalama 750 kişinin iâşe edildiği tahmin edilebilir. Kasım ayının ortalarında Selanik'te hâlihazırda sevk edilmeyi bekleyen Türk mübadillerin miktarının 20.000'in üzerinde olduğunu düşündüğümüzde bu rakamlar oldukça yetersiz görünmektedir. Ancak ilerleyen zamanlarda, heyetin daha teşkilatlı ve programlı bir biçimde çalışmasıyla şu ankinden çok daha fazla mübadile sıcak yemek ve içecek dağıtılacaktır.

Selanik Heyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin teşkil ettiği diğer heyetler gibi faaliyetlerini ara vermeksizin sürdürürken Genel Merkez'den de imdad heyetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli malzemeler gönderilmekteydi. Aralık 1923 tarihine kadar Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden aralarında Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin de bulunduğu imdad heyetlerinin ihtiyaçlarına karşılık olmak üzere 766 sandık ilaç ve erzak, 591 balya çamaşır, 100 bağ çadır, 250 çuval erzak gönderilmiştir⁹⁹. Mübadele bitene kadar da göndermeye devam etmiştir.

2.3. Sevk İşlemlerinin Başlaması

Selanik Heyeti göreve başladığı andan itibaren Ocak ayına kadar Müslüman Türk mübadillerin iskânı, iâşeleri ve tedavileri için ikamet alanlarının yanı sıra aşhane, hastane ve dispanserler de kurmuştur. Ancak Yunan mezaliminden kaçıp bir an önce Türkiye'ye gönderilmek amacıyla Selanik'e iltica eden mübadillerin miktarı her geçen gün hatta her geçen saat daha fazla artmakta olduğundan Selanik Heyeti'nin başındaki problemleri tam anlamıyla çözmesi mümkün olmuyordu. Bu durumun nedenleri arasında Yunan Hükümeti'nin Türklere karşı uyguladığı şiddet politikasından dolayı Türklerin yersiz yurtsuz kalarak Selanik'e iltica etmesini gösterebiliriz. Ancak bunun da ötesinde daha

⁹⁸ THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 107.

⁹⁹ THAM, NO:28, 15 Aralık 1923, s. 105-106.

önemli bir neden vardı. Sevk işlemlerinin henüz başlamamış olmasıydı. Nitekim sevkiyatın gerçekleşmemiş olmasından dolayı Selanik'te bir izdiham söz konusuydu.

Sevk işlemlerinin Kasım ayının sonlarına kadar başlatılamamasının asıl nedeni Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin elinde sevkiyatı gerçekleştirecek yeterli miktarda geminin bulunmamasıydı. Yunanistan'daki durumun farkında olan Vekâlet, bu sorunu çözebilmek için Türk Armatörleri ve Seyr-ü Sefain İdaresi ile görüşerek, sevk işlerini üstlenmeleri konusunda anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma ile Vekâlet'in emrine mübadil sevkiyatı yapmak için 17 gemi verilmişti. Bu anlaşmanın bir önemli noktası daha vardı. Anlaşmaya göre mübadillerin nakledilmeleri daha uygun ücretlerle gerçekleşecekti¹⁰⁰.

Vapur sıkıntısından daha başka problemler de bulunmaktaydı. Bu problemi Vatan Gazetesi'ne açıklamalarda bulunan Muhtelit Komisyon Azalarından Haydar Bey'in sözlerinde görmek mümkündür. Haydar Bey'e göre sevk işlerinin gecikmesinin nedeni Yunanlıların Mübadele Sözleşmesi'ni geç tasdik etmeleri ve Muhtelit Komisyon azalarını anlaşmada belirtilen süre içinde tayin etmemeleri idi. Haydar Bey sözlerinin devamında, sevk işlemlerinde önceliğin İstanbul, Trakya ve İzmir gibi büyük şehirlere sevk edilecek olanlara verileceğini ve Anadolu içlerine sevk edilecek olanların ise en son sevk edileceklerini belirtmiştir¹⁰¹.

Ekim ayının sonlarına doğru Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun faaliyete girmesi ve Vekâlet ile Türk Armatörleri ve Seyr-ü Sefain arasındaki anlaşmanın akabinde mübadillerin Türkiye'ye nakil edilmesinin önünde hiçbir engel kalmamıştır.

Engellerin ortadan kaldırılmasının hemen ardından sevk işlemlerinin başlayacağı ilk günden Mayıs 1924 tarihine kadar Yunanistan'dan Türkiye'ye gerçekleşecek sevkiyatın programı şu şekilde belirlenmiştir:

- 1- Selanik'e iltica etmeye zorlanmış olan Langaza, Avrat Hisar, Doyran, ve Yenice Vardar ahalisinden 12.000 ile 15.000 ve Kayalar Kazası ahalisinden 30.000 ile 35.000 ki toplamda 40.000 ile 45.000 nüfus Türkiye'ye sevk edilecektir.
- 2- Hanya'dan sekiz bin Kandiye'den 12.000 ve ayrıca civarından 5.000 kişi ki toplamda 25.000 nüfus Girit Adasından Türkiye'ye sevk edilecektir.

¹⁰⁰ Çapa, a.g.m, 2001, s. 42.

¹⁰¹ "Mübadeleye Pek Yakında Başlanılacaktır", *Vatan*, 30 Eylül 1923.

- 3- Drama livasının bir kısmı bilhassa dâhilde bulunan kazaları ahalisinden 60.000 ile 70.000 nüfus dahi ilk sevkiyata dâhildir. Şu halde bu üç mntıkadan sevk edilecek mübadillerin miktarı 125.000 ile 145.000 tahmin edilmektedir¹⁰².

Programda belirtilenlerin haricinde herhangi bir sevkiyatın gerçekleştirilmemesi Yunanistan'da bulunan heyetlerden kesin bir şekilde istenilmektedir.

Nihayet vekâletin Türk Armatörleri ve Seyr-ü Sefain ile yaptığı anlaşma ve sevk programının belirlenmesinin akabinde sevk işlemleri 22 Kasım 1923 tarihinden itibaren başladı. Sevk güvenliğini sağlamak amacıyla gemilere belirli kurallar dâhilinde yolcular alınıyordu. Gerek Selanik'te bulunan Hilâl-i Ahmer görevlileri ve gerekse Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin yetkilileri, mübadillere aşı ve pasaport işlemleri uygulamaktaydı. Ayrıca mübadillerden ekonomik durumları iyi olanlar sevk ücretlerini kendileri karşılıyordu. Buna karşın sefer ücretlerini ödeyemeyecek kadar maddi sıkıntı içinde olan mübadiller de bulunmaktaydı. Aslına bakarsak mübadillerin çoğunluğu bu durumdaydı. Bundan dolayı bu tür yolcuların sevk ücretleri Mübadele Vekâleti tarafından karşılanıyordu¹⁰³. Bu şartlar altında 22 Kasım 1923'ten Ocak 1924 tarihine kadar gerçekleşen sevk faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 7: 22 Kasım 1923'te gerçekleşen ilk sevkiyattan Ocak 1924 tarihine kadarki sevkiyat faaliyetleri

Tarih	Vapurun İsmi	Mahal	Varış Yeri	Nüfus
22 Kasım	Arslan	Tuzla	Tekfur Dağı	918
26 Kasım		Tuzla	Tekfur Dağı	2.200
30 Kasım	Sakarya	Tuzla	Tekfur Dağı	3.233
5 Aralık	Arslan	Tuzla	Tekfur Dağı	1.414
7 Aralık	Ümit	Tuzla	Tekfur Dağı	1.514
12 Aralık	Sakarya	Tuzla	Mudanya	2.944
14 Aralık			İzmir	135
19 Aralık			İzmir	218
19 Aralık	Ankara		Mudanya	1.600
26 Aralık	Ümit		Tekfur dağı	1.978

Kaynak: *Hâkimiyet-i Milliye*, "Mübadele Meselesi", Aralık 1923, s. 2; THAM, No: 29, 15 Ocak 1924, s. 143- 144.

¹⁰² THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923, s. 65.

¹⁰³ THAM, NO: 28, 15 Kasım 1923, s. 66.

Böylece ilk sevkiyattan Ocak ayına kadar Selanik Limanı'ndan 16.154 mübadil Türkiye'ye gönderilmiştir¹⁰⁴. Bu mübadiller ilk olarak Tuzla Tahaffuzhanesine götürülmüş ardından iskân edilecekleri mahallere sevk edilmişlerdir. Tekfur Dağı'na çıkan İlk mübadiller merasimle karşılanmış ve kendilerine sıcak yemekler dağıtılmıştır¹⁰⁵.

Nihayet Selanik Limanı'ndan gemilerin hareket etmeye başlaması ile mübadiller Türkiye'ye sevk edilmeye başlanmıştı. Ancak tedavi, iaşe gibi konularda meydana gelen olumsuz durumlar gibi sevk işlemlerinde de istenmeyen durumlar yaşanmaya başlamıştı. Bu istenmeyen uygunsuz durumlar Muhtelit Mübadele Komisyonu'nda Hilâl-i Ahmer Murahhası olan Ömer Lütfü Bey'e iletiliyordu. Ömer Lütfü Bey'e gelen şikâyetlerden bir tanesi de Selanik Heyeti Sertabibi Mahir Bey'le ilgilidir. Bu şikâyete göre, Mahir Bey, durumu olmayan mübadillerden daha fazla sevk ücreti alırken durumu iyi olan varlıklı mübadillerden bazılarını yoksul gibi göstererek ücretsiz olarak Türkiye'ye gönderilmelerini sağlıyordu. Bu konu hakkında soruşturma istenmiş¹⁰⁶ ise de olayın çok büyütülmemiştir. Nitekim Mahir Bey Aralık ayının sonlarına doğru Selanik Heyeti'nden başka yere tayin edilirken¹⁰⁷ bu husus ile ilgili hiçbir konu gündeme gelmemiştir. Aksine Muhtelit Mübadele Komisyonu Mahir Bey'in tecrübesinden dolayı Kayalar Tali Komisyonu Türk Delegeliğine tayinini istemekteydi¹⁰⁸. Mahir Bey'in Kayalar Tali Komisyonu'na tayininden sonra Selanik 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin başkanlığına bir müddet için vekâleten Doktor Avni Bey getirilmiştir.¹⁰⁹ Ancak Avni Bey bu görevde çok uzun kalmayacak ve kısa süre sonra görevi üzerine alan Esad Bey heyet görevini tamamlayana kadar bu görevi sürdürmüştür.

¹⁰⁴ THAM, NO: 29, 15 Ocak 1924, s. 143-144.

¹⁰⁵ "Mübadele Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, Aralık 1923; THAM, NO: 29, 15 Ocak 1924, s. 143- 144.

¹⁰⁶ KA, Ds. 1257/ 51, lef: 5.

¹⁰⁷ KA, Ds. 1335/ 41.

¹⁰⁸ Çapa, a.g.m, 2001, s. 40.

¹⁰⁹ KA, Ds. 1297/ 98, lef: 1.

3. BÖLÜM: SELANİK 27. İMDAD-I SİHHÎ HEYETİ'NİN FAALİYETLERİ VE LAĞVEDİLMESİ

Bu bölümde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin 1 Ocak 1924 tarihinden 1 Ekim 1924 tarihine kadar Türk mübadiller için gerçekleştirdiği faaliyetler ve Selanik Heyeti'nin Lağvedilmesinin ardından kurulan dispanser heyetinin son faaliyetleri aydınlığa kavuşturulmuştur.

3.1. Ocak 1924 Ayında 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti göreve başladıktan hemen sonra sahip olduğu bütün imkânlarıyla mütemadiyen çalışarak aç ve çıplak bir halde sokaklarda perişan olan Türk mübadillerinin iskân, iaşe, tedavi ve giyim gibi ihtiyaçlarını karşılamak için karşısına çıkan her türlü sorunu çözmeye çalışmıştır. Mübadillerin yaşam şartlarının yeterince kötü olmasının yanı sıra Ocak ayından itibaren, havaların soğuması onların Selanik'te toplu bir şekilde barındırılmalarını ve iaşelerini kaçınılmaz kılmıştı. Çünkü yardıma muhtaç durumda olan Türk mübadiller sadece Selanik Şehri'nin merkezinde değildiler, şehrin muhtelif bölgelerinde dağınık bir şekilde bulunmaktaydılar¹¹⁰. Nitekim Vodina, Yenice, Karacaova, Karaferye gibi Selanik Şehri'nin etrafında yer alan birçok bölgeden 27. İmdad-ı Sıhhî heyetine yardım talepleri gelmekteydi. Bu bölgelerde annesi babasını kaybetmiş olan yetim çocuklar, hastanede yatılı olarak tedavi edilmesi gereken ağır hastalar ve kış mevsiminde kalacak yerleri olmadığı için sokaklarda yatmak zorunda kalan çaresizler bulunmaktaydı¹¹¹.

Bu insanların dertlerine kökten bir çözüm bulmak mümkün olmasa bile Selanik merkezinde bulunan iskân mıntıklarına nakil edildikleri takdirde daha iyi şartlarda yaşayacakları aşikârdı. Ancak daha önceden belirttiğimiz gibi böyle bir durumda Selanik'te bu mübadillerin hepsini iskân etmeye uygun bir yer olmadığı gibi heyetin de sahip olduğu imkânlarını aşabilirdi. Yine de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yardım edebildiği kadar çok mübadile yardım etmek için elinde olan imkânları kullanmaktan kaçınmıyordu. Nitekim cemiyetin merkez ambarından Selanik'e 200 kadar yeni çadır gönderilerek gelecek olan mübadiller için hazırlıklar yapılmıştı. Bu yeni gelen çadırlar ile Selanik'te Ocak ayı ile birlikte 300'den fazla çadır mübadillerin iskânını sağlamak için kurulmuş

¹¹⁰ KA, Ds. 1256/ 212, lef: 1.

¹¹¹ Daha detaylı bilgi için bkz: KA, Ds. 1335/ 258; KA, Ds. 1335/ 259; KA, Ds. 1335/ 294, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 294, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 287, lef: 2.

oluyordu¹¹². Böylece iskân meselesinin çözümünde önemli bir adım daha atılmıştı. Selanik'te mübadillerin barınmaları için kurulan bu iskân mntıklarının önemini daha iyi kavramak için Ömer Lütfü Bey'in bu konu hakkında merkeze gönderdiği raporu burada paylaşmak faydalı olacaktır:

- 1- Yaklaşık 200.000 Türk mübadil Selanik'te mesken kirası vermekten kurtulmuştur.
- 2- Mübadiller, misafirhanelerde şehrin en iyi yerindedirler ve bu suretle dizanteri, humma ve tifo hastalıklarından korunacaklardır.
- 3- Hastalar en uygun şartlar altında tedavi olacaklardır.
- 4- Yaz mevsiminde mübadiller ve özellikle çocuklar sıtmadan korunacaklardır.
- 5- Salgın hastalıklar ile daha iyi mücadele edilebilecektir¹¹³.

Ömer Lütfü Bey'in raporundan da anlaşılacağı üzere o dönemde mübadiller için en iyi yaşam şartları heyetin kurduğu iskân mntıklarında mevcuttu. Nitekim burada bu insanlara kalacakları bir yer ve sıcak yemek verilmekteydi. Ayrıca iskân mntıklarının dışındaki yaşam şartları düşünüldüğünde salgınlardan korunmak için en uygun yerler buralardı.

Selanik Heyeti iskân meselesinin çözümünde Ocak ayına kadar her türlü tedbiri almasına rağmen halen istenmeyen vakıalar meydana gelmekteydi. Çünkü iskânı sağlanamayıp halen elverişsiz şartlarda yaşamak zorunda kalan mübadillerin yeni doğan bebekleri birkaç gün sonra hayata gözlerini yummaktaydılar. Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından bu durum Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne bildirildikten sonra hamile olan kadınlar için yeni bir takım önlemler alınmaya başlanılmıştır. Hamile kadınların daha sıhhî şartlar altında çocuklarını dünyaya getirmeleri ve çocuklarının da hayatta kalmalarını sağlamak için ayrı bir dispanser açılmıştır. Bu dispanserlerde kadınlar ücretsiz olarak muayene edilerek doğumlarını gerçekleştirmişlerdir¹¹⁴. Burada şunu da belirtmek gerekir ki o dönemlerde Selanik'teki yaşam şartlarını ve binlerce mübadilin aynı yerde barınmasını göz önüne aldığımızda ölüm oranının çok daha fazla olması

¹¹² KA, Ds. 1256/ 212, lef: 2.

¹¹³ THAM, NO: 30, 15 Şubat 1924, s. 199.

¹¹⁴ THAM, NO: 29, 15 Ocak 1924, s. 144.

muhtemeldi. Ancak Selanik Heyeti'nin kurduğu dispanser ve hastaneler sayesinde ölüm oranının çok düşük seviyede kaldığını söyleyebiliriz.

Bu tür önlemlerin dışında mübadele işlerinin ağırlaşmaya başlamasıyla Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden gelen emir üzerine Yunanistan'da bulunan imdad heyetlerinin, hastane ve dispanserlerdeki çalışma günlerini artırılmıştı. Nitekim Ocak ayından itibaren personellerin izinleri iptal edilerek dispanserlerde cuma günleri de hasta kabulüne başlanılmıştır¹¹⁵. Çalışma günlerinin artırılması ile Ocak ayında dispanserlerin ve Hastanenin faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 8: 1-31 Ocak 1924 tarihleri arasında Islahhane ve Alaca İmaret Dispanserlerinin faaliyetleri

Tarih	İsim	Hastaların Miktarı	Emraz-ı Sâriye
1 Ocak	Islahhane	103	
2 Ocak	Islahhane	104	
3 Ocak	Islahhane	103	
4 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	120	
5 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	125	
6 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	119	
7 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	111	
8 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	112	
9 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	114	
10 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	108	
11 Ocak	Islahhane ve Alaca İmaret	126	
12 Ocak	Islahhane ve Alaca imaret	120	
13 Ocak	Islahhane	110	
14 Ocak	Islahhane	112	
15 Ocak	Islahhane	118	
16 Ocak	Islahhane	102	
17 Ocak	Islahhane	98	
18 Ocak	Islahhane	101	
19 Ocak	Islahhane	109	
20 Ocak	Islahhane	102	
21 Ocak	Islahhane	102	
22 Ocak	Islahhane	104	
23 Ocak	Islahhane	109	
24 Ocak	Islahhane	107	
25 Ocak	Islahhane	106	
26 Ocak	Islahhane	104	

¹¹⁵ KA, Ds. 1335/ 126.

Tablo 8'in devamı

27 Ocak	Islahhane	100	
28 Ocak	Islahhane	98	
29 Ocak	Islahhane	100	
30 Ocak	Islahhane	101	
31 Ocak	Islahhane	102	
Toplam:		3.347	

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 282, lef: 2.

Dispanserlerin Ocak ayı istatistik cetvelinden de anlaşılacağı üzere Ocak ayı boyunca 3.347 kişi¹¹⁶, günlük ortalama da ise 100 kişi muayene edilmiştir. Bu hastalar arasında can kaybı görülmezken salgın vakıalarına da rastlanılmamıştır.

Tablo 9: Selanik Heyeti'nin 1-31 Ocak 1924 tarihlerindeki Hastane faaliyetleri

Tarih	Hastaneye Giren Hasta Miktarı	Taburcu Olanlar	Dünden Kalan	Emraz-ı Sâriye	Vefat	Hasta Mevcudu
1 Ocak	4	3	19	0	0	20
2 Ocak	0	1	20	0	1	18
3 Ocak	2	0	18	0	1	19
4 Ocak	1	3	19	0	2	15
5 Ocak	1	0	15	0	0	16
6 Ocak	3	4	16	0	0	14
7 Ocak	3	2	14	0	0	15
8 Ocak	1	0	15	0	2	14
9 Ocak	2	0	14	0	0	16
10 Ocak	3	0	16	0	3	16
11 Ocak	3	0	16	0	1	18
12 Ocak	2	0	18	0	1	19
13 Ocak	1	1	19	0	1	18
14 Ocak	1	3	18	0	0	16
15 Ocak	2	0	16	0	1	17
16 Ocak	2	0	17	0	0	19
17 Ocak	0	0	19	0	0	19
18 Ocak	1	0	19	0	1	19
19 Ocak	0	0	19	0	1	18
20 Ocak	1	4	18	0	0	15
21 Ocak	2	1	15	0	1	15
22 Ocak	3	0	15	0	1	17
23 Ocak	2	0	17	0	0	19
24 Ocak	2	0	19	0	2	17

¹¹⁶ KA, Ds. 1335/ 282, lef: 2.

Tablo 9'un devamı

25 Ocak	2	0	17	0	0	19
26 Ocak	1	0	19	0	0	20
27 Ocak	1	0	20	0	3	18
28 Ocak	0	0	18	0	1	17
29 Ocak	3	0	17	0	0	20
30 Ocak	0	5	20	0	0	15
31 Ocak	0	0	15	0	1	14
Toplam:	46	27			24	

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 282, lef: 3

Hastane istatistiklerinden de anlaşılacağı üzere geçen aydan kalan 19 hasta ile birlikte toplamda 65 hastanın tedavi işlemleri gerçekleşmiştir. Bunlardan 27'si sağlıklarına kavuşarak hastaneden taburcu olurken 24'ü vefat etmiştir.

Heyet, bir yandan mübadilleri Selanik'te iskân etmeye ve dispanser ile hastanelerde aralıksız olarak çalışırken bir yandan da bu mübadillerin yiyecek ihtiyaçları da karşılanmak zorundaydı. Nitekim Selanik Heyeti, bu konuda elindeki kaynakların esirgmeden kullanarak mübadillerin iâşesini sağlamaktan kaçınmamıştır. Ocak ayı boyunca gerçekleşen iâşe faaliyetleri şu şekildedir¹¹⁷:

Tablo 10: 1-31 Ocak 1924 Tarihlerinde Selanik Heyeti tarafından gerçekleştirilen iâşe faaliyetleri

Tarih	Ekmek ve Yemek Tevzi Olunan Nüfusun Miktarı	Verilen Yemek Çeşidi
1 Ocak	770	Etli pirinç
2 Ocak	772	Patates
3 Ocak	771	Pırasa
4 Ocak	769	Mercimek
5 Ocak	769	Nohut
6 Ocak	768	Mercimek
7 Ocak	768	Pırasa
8 Ocak	769	Pirinç
9 Ocak	771	Pirinç
10 Ocak	771	Makarna
11 Ocak	773	Un çorbası
12 Ocak	773	Un çorbası
13 Ocak	774	Etli mercimek
14 Ocak	774	Makarna
15 Ocak	772	Etli pırasa

¹¹⁷ KA, Ds. 1335/ 281, lef: 1.

Tablo 10'un devamı

16 Ocak	775	Etli mercimek
17 Ocak	775	Etli un çorbası
18 Ocak	776	Etli un çorbası
19 Ocak	775	Etli makarna
20 Ocak	771	Etli un çorbası
21 Ocak	770	Etli nohut
22 Ocak	770	Etli pirinç
23 Ocak	773	Etli un çorbası
24 Ocak	775	Etli fasulye
25 Ocak	824	Etli un çorbası
26 Ocak	776	Etli un çorbası
27 Ocak	775	Etli un çorbası
28 Ocak	775	Etli un çorbası
29 Ocak	775	Etli un çorbası
30 Ocak	775	Etli un çorbası
31 Ocak	778	Etli un çorbası
Toplam	24.002	

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 281, lef: 1.

Yukarıda belirtilen tablodan da anlaşılacağı üzere Ocak ayında günde ortalama 774 mübadil iye edilirken ay sonunda bu rakam toplamda 24.002'yi bulmuştur. Mübadillere daha çok un çorbası dağıtılırken fasulye, pirinç, nohut, makarna, mercimek, pırasa gibi çeşitli yemeklerde mübadillere dağıtılan yemekler arasındadır.

Belirttiğimiz gibi yardıma muhtaç durumda olan mübadillere sıcak yemek dağıtılıp hastaların tedavileri yapılırken Selanik Limanı'ndaki sevk işlemleri de hızlı bir şekilde devam ediyordu. Ocak ayında gerçekleşen mübadil sevkiyatları şu şekildedir:

Tablo 11: Ocak 1924 tarihinde gerçekleşen sevk faaliyetleri

Tarih	Vapurun İsmi	Mahal	Azimet	Nüfus
4 Ocak	Kartal			805
5 Ocak	Timsah		Tekfur Dağı	372
9 Ocak	Giresun		Mudanya	2.259
10 Ocak	Akdeniz		Mudanya	5.080
12 Ocak	Ankara			1.511
14 Ocak	Kartal		Bandırma	800
20 Ocak	Giresun			2.586
22 Ocak	Kırzade			2.526
Toplam				15.939

Kaynak: THAM, NO: 29, 15 Ocak 1924, s. 143-144; THAM, NO:30, 15 Şubat 1924, s.197.

Tabloya göre, Ocak ayındaki ilk sevkiyat ayın dördündeydi. Bu tarihten sonra Ocak ayı sonuna kadar Selanik Limanı'ndan yedi gemi daha hareket etmiştir ve bu gemilerle 15.939 mübadil Türkiye'ye sevk edilmiştir

Böylece Ocak ayı içerisinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından dispanserlerde 3.350 hastanede 65 hastanın tedavi işlemleri gerçekleştirilirken, 24.002 kişiye yemek dağıtılmış ve 15.939 kişi de Türkiye'ye sevk edilmiştir. Toplamda ise 22 Kasım 1923'te gerçekleşen ilk sevkiyattan itibaren 1 Şubat 1924 tarihine kadar, Selanik'ten 36.402 Mübadil Türkiye'ye sevk edilmiş oldu¹¹⁸.

3.2. Şubat 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Selanik Heyeti, yaklaşık dört aydır tüm imkânlarını kullanarak Türkiye'ye sevk edilecek olan Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Fakat gerek Selanik'te ve gerek civar bölgelerde yaşayan Müslümanların buldukları durum o kadar kötüydü ki bu durum bazen heyeti de zor durumda bırakıyordu. Nitekim her gün başka bir yerden yardım talepleri heyete ulaşmaktaydı. Bu duruma örnek olarak Vodina Muavenet Komisyonu'ndan gelen aşağıdaki telgrafi gösterebiliriz:

“Bu biçare fakirler her gün kapımızdan eksik değildirler, aç kalmışlardır ve çocukları sokaklarda feryat etmektedirler. Bendeniz şimdiye kadar idare ettim ise de benim dahi iktidarım kalmadı. Zat-ı Alilerinizden bir an evvel bu biçarelerin sevkini gerçekleştirilmesini rica ederim¹¹⁹”.

Vodina'daki durumun benzerini diğer bölgelerde de görmek mümkündür. Bu durumun önüne geçebilmek önceden belirttiğimiz gibi ancak tüm mübadillerin bir yerde toplanmasını sağlamak ile mümkün olabilirdi. Bunun için eldeki tüm kaynaklar zaten kullanılmakta olup bunların dışında yabancı salib-i ahmerlerden de yardımlar gelmekteydi. Örneğin Şubat ayı içerisinde İtalyan Salib-i Ahmeri Selanik'te Müslümanlar için kullanılmak üzere 115 çadırı Selanik Heyeti'ne göndermiştir¹²⁰. Bunun haricinde 4-9 Şubat tarihlerinde Hilâl-i Ahmer Merkezi'nden çadır, battaniye ve elbiseler de Selanik'e gönderilmiştir:

¹¹⁸ THAM, NO: 30, 15 Şubat 1924, s.198.

¹¹⁹ KA, Ds. 1335/ 294, lef: 2.

¹²⁰ KA, Ds. 1296/ 265.

Tablo 12: 4 Şubat 1924 tarihinde Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik'e gönderilen eşya ve çamaşır listesi

Tarih	Miktar	Eşya
4 Şubat	1.000 adet	Battaniye
4 Şubat	208 adet	Kürek
4 Şubat	300 adet	Fanila
4 Şubat	20 çift	Lastik ayakkabı
4 Şubat	220 takım	Çocuk elbisesi
4 Şubat	341 takım	Çocuk donu
4 Şubat	1.000 çift	Çorap çift
4 Şubat	620 adet	Fanila don
4 Şubat	390 adet	Kaput
4 Şubat	1.000 adet	Ceket
4 Şubat	1.200 adet	Pantolon
4 Şubat	35 adet	Ceket
4 Şubat	330 adet	Kaput
4 Şubat	1.000 adet	Ceket
4 Şubat	1.200	Pantolon

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 249; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 248, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 2.

Tablo 13: 4 Şubat 1924 tarihinde Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik'e gönderilen eşya ve çamaşır listesi

Tarih	Miktar (9 Şubat)	Eşya
9 Şubat	300 adet	Çadır
9 Şubat	300 adet	Direk
9 Şubat	10 adet	Sandık
9 Şubat	300 adet	Kova
9 Şubat	218 adet	Kürek
9 Şubat	1.000 adet	Battaniye
9 Şubat	300 sandık	Fanila
9 Şubat	13 sandık	Kundura
9 Şubat	20 sandık	Lastik
9 Şubat	341 sandık	Çocuk donu
9 Şubat	341 sandık	Çocuk gömleği
9 Şubat	35 sandık	Ceket
9 Şubat	220 adet	Çocuk elbisesi
9 Şubat	1.000 çift	Çorap
9 Şubat	230 sandık	Fanila çocuk donu
9 Şubat	390 adet	Fanila büyük don
9 Şubat	60 adet	Kaput

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 249; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 248, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 249, lef: 2.

Selanik Heyeti'ne gönderilen 300 adet çadır acil lüzum üzerine Kozana ve Kayalar Heyetlerine gönderildiği için merkezden yeniden 300 adet çadır istenmiştir¹²¹.

Tablo 12 ve 13'te görüldüğü üzere muhtaç durumda olan mübadillerin çorap ve iç çamaşırlarından ceket pantolon gibi giyim ihtiyaçları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmaktaydı. Bu eşyalar ile mübadillerin bir takım ihtiyaçları karşılanırken Selanik Heyeti de gerek dispanserlerde ve gerek aşhanelerde mübadillerin günlük ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmekteydi. Selanik'te toplanan mübadillerin miktarının artmasına paralel olarak dispanser, hastane ve aşhanelerin de faaliyetleri artmıştı. Nitekim dispanserlerde Şubat ayı boyunca 1.799 hasta tedavi edilmiştir. Bunlardan 33'ü vefat etmiştir. Ayrıca aşılama faaliyetlerinin devam etmesiyle 6.664 kişiye çiçek ve dizanteri aşısı yapılmıştır¹²². Özellikle dizanteri aşısına dikkat edilmiş ve merkezden haftada bir düzenli olarak dizanteri aşısı gönderilmesi istenmiştir¹²³. Öyle ki Heyet'in aşısız kalması durumunda meydana gelebilecek bir dizanteri salgını büyük kayıplara neden olabilirdi.

Heyet'in faaliyetlerinin arttığı bu dönemde iaşe yükümlülüğü de en üst düzeye çıkmıştır. Mübadillerin iaşe ihtiyacını karşılamak için her türlü fedakârlığı yapan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Selanik'te 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti marifetiyle Şubat ayı boyunca 32.859 kişilik yemek dağıtmıştır¹²⁴. Böylece o zamana kadar bir ay boyunca en fazla mübadil edilen ay Şubat ayı olmuştur. Bu miktar bundan sonra sürekli olarak artacaktır.

Dispanserlerde ve aşhanelerde faaliyetlerini sürdüren Heyet, mübadillerin sevk işlerini de mümkün olabildiğince hızlı şekilde gerçekleştirmeye çalışıyordu. Ancak bazı sorunlar da çıkmıyor değildi. Bu dönemlerde sevkiyat işlerinin hareketlenmesinden dolayı Selanik ve Kavala'da vapur tabibi sıkıntısı yaşanmaktaydı. Bu durumu Kavala İmdad-ı Sıhhî Heyeti Reisi'nin Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne gönderdiği Şubat 1924 tarihli telgraftan görmek mümkündür:

“14 Şubat 340 tarih ve 257/256 numaralı vürut tamimde Selanik'ten vapur hareket edip de tabip bulunmazsa Kavala'dan Selanik'e, Selanik'ten Kavala ya tabip göndermek suretiyle idare olunması emir buyurulduğu için bu hususa dair mütalaa

¹²¹ KA, Ds. 1335/ 63.

¹²² KA, Ds. 1335/ 250, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 264; KA, Ds. 1335/ 250, lef: 9; KA, Ds. 1335/ 250, lef: 5.

¹²³ KA, Ds. 1335/ 63.

¹²⁴ KA, Ds. 1335/ 250, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 50; KA, Ds. 1335/ 250, lef: 9; KA, Ds. 1335/ 250, lef: 5.

olarak maruzatta bulunuyorum. Uygun görüldüğü takdirde emir ve işarımı rica eylerim. Heyetlerde iki vapur tabibi bulunduğuna göre bunların birer vapurla hareketinde bir üçüncü vapura Selanik'ten tabip talep edilecek ise de Selanik'te dahi bulunamadığı surette zaruri vapur tabipsiz kalacaktır. Bu müşkülâtı gidermek için Seyr-ü Sefainin vapur tabiplerinin geneli biz vapur mürettebatına bakarız diyerek ahali ile meşgul olmamaktadır. Seyr-ü Sefain etıbbası posta icra ederken ahaliye bakmakla mükellef oldukları gibi mübadil nakil eden sair tüccar vapurlarına verilerek her vapurun tabipsiz kalmak zaruretinden azade kalabiliyor mütalaasında bulunuyorum. Veyahut mübadil alacak tüccar vapurlarına muhakkak bir tabip almaları zorunluluğu getirilmesi gerekli zannındayım. Vapurun tabipsiz kalma vaziyeti keyfiyeti Kavala'da daha ziyade vakıa olacaktır. Zira vapur tabiblerimizden Hüseyin Bey vapur tabipliğine nakil kılınmasıyla bir tabibimiz kalmıştır. Bu da bir vapur daha hareket ettiği takdirde ikici vapur boş kalacağı gibi Selanik'ten de istenilemeyeceği aşikârdır. Selanik dahi aynı zaruret de olacağından Kavala'ya muavenette bulunması şüphelidir. Bu durumun çaresinin ricasıyla takdim-i hürmet eylerim¹²⁵”.

Bu tip tabip sıkıntıları mübadele işlerinin sonuna kadar devam etmiş ise de bu durumun mübadil sevkiyatını yavaşlatmasına müsaade edilmemiştir. Nitekim Şubat ayında da Türkiye'ye sevk işlemleri gerçekleşmiş ve Şubat ayının ilk haftasında Sulh Vapuru ile 1.540 mübadil, Akdeniz Vapuruyla 2.200 mübadil, 1810 adet büyük ve küçükbaş hayvan ve yolcuların eşyaları İzmit'e gönderilmişti¹²⁶. Sulh Vapuru, sevkiyatı gerçekleştirdikten sonra tekrar gelmiş ve 14 Şubat tarihinde 1.237 mübadili daha Türkiye'ye götürmüştür¹²⁷. Şubat ayının sonlarına doğru gerçekleşen sevk işlerindeyse 24 Şubat'ta Antalya Vapuru ile 1035 kişi daha Türkiye'ye nakledilmiştir¹²⁸.

Selanik Heyeti bu şekilde faaliyetlerini sürdürürken Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi Yunanistan'da vazifelendirdiği heyetlerinin üzerinde kontrolü sağlamak ve çalışmalarını denetlemek için merkezden Dr. Galip Hakkı ve Nazmi Beyleri müfettiş sıfatıyla Yunanistan'a göndermiştir. Onların görevleri Kavala, Drama, Selanik ve Kayalar

¹²⁵ KA, Ds. 1270/ 171.

¹²⁶ KA, Ds. 590/ 307.

¹²⁷ KA, Ds. 1335/ 264.

¹²⁸ THAM, NO: 31, 15 Mart 1924, s. 229.

Heyetlerinin çalışmalarını denetlemek, bilgi almak ve aldığı bilgileri derhal Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bildirmektir¹²⁹.

3.3. Mart 1924 Tarihinde 27. İmdat-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Mart ayında da Selanik Heyeti'ne çeşitli bölgelerden yardım dilekçeleri gelmekteydi. Örneğin: Vodina, Karacaova, Yenice, Mayadağ, Karaferye, Langaza, Poroy ve Selanik civarındaki diğer yerlerden sürekli olarak bu tür dilekçeler gelmekteydi. Ancak Selanik Heyeti'nin bunların hepsine yardım edecek imkânları olmadığı için durumdan haberdar edilen Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, bu bölgelerdeki mübadillerin iaşelerinin teminini sağlamak amacıyla Kayalar ve Kozana Heyetlerini de görevlendirdi¹³⁰. Böylece Selanik Heyeti'nin üzerindeki yük biraz hafiflemiş oluyordu.

Kayalar ve Kozana Heyetlerinin de katkılarıyla mübadillerin ıstırapları bir nebze olsun ortadan kaldırılmış ise de Selanik'te bulunan mübadillerin miktarının azalmamasından dolayı heyetin harcamaları da artmaya başlamıştı. Selanik Limanı'ndan vapur hareket etmediği vakitlerde mübadillerin iaşeleri için günlük 2.000 ekmek yeterli olabiliyordu. Ancak limandan vapur kalktığı zamanlar vapurdaki mübadillere de ekmek dağıtıldığından bu rakam 2-3 kat artabilmekteydi. Bu durumda sadece günlük ekmek masrafı 18.000 frank tutmaktaydı¹³¹. Bu masrafı azaltmak için Yunan yetkililerinin destekleri olmuş ise de heyet, ekmeği Selanik'te bizzat kendisinin üretmesinin masrafları daha da kısacağını düşünmekteydi. Çünkü mübadele döneminde heyetlerin ihtiyaçları için gönderilen erzak ve eşyalar gümrük vergisinden muaf tutulmaktaydı¹³².

Ekmek masraflarının kısılması tek başına yeterli değildi. Nitekim Selanik'te iaşe edilmeyi bekleyen binlerce mübadil bulunmaktaydı. Bundan dolayı iaşe edilecek nüfusa da bir kısıtlama getirmek gerekiyordu. Bunu göz önüne alan Selanik Heyeti yetkilileri, günde iaşe edilecek nüfusu 1.000 mübadille sınırlandırmıştır.¹³³ Bu tür önlemler sonraki aylarda da uygulanmıştır¹³⁴. Fakat bu tedbirlere rağmen iaşe edilecek nüfusa belirli bir sınırlama

¹²⁹ THAM, NO: 31, 15 Mart 1924, s. 228.

¹³⁰ KA, Ds. 1352/ 10, lef: 2.

¹³¹ KA, Ds. 1335/ 322.

¹³² KA, Ds. 1352/ 64.

¹³³ KA, Ds. 1352/ 48.

¹³⁴ KA, Ds. 1335/ 366; KA, Ds. 1335/ 373.

getirmek kolay değildi. Nitekim yalnızca 7-13 Mart tarihleri arasında kamp, ıslahhane, rihtım ve vapurlarda 13.452 kişi iaşe edilmiştir¹³⁵.

Bu kadar fazla mübadilin iaşe ihtiyacının sağlanması için Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik'e düzenli olarak gıda malzemelerinin gelmesi gerekmektedir. Nitekim Mart ayında gıda ürünleri Selanik'e ulaşmıştır¹³⁶. Bu ürünler şunlardır:

Tablo 14: Mart ayında Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik Heyeti'ne gönderilen gıda ürünleri

Miktar	Esami-i eşya ve levazımat	Numara
39.491 kilo	Fasulye 400 çuval	50/1
13.482 kilo	Un 214 çuval	2/1
36.554 kilo	Karışık un 586 çuval	2/7
1.786 adet	Çuval boş	30/1

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 319, lef: 1.

Gönderilen erzakların miktarına baktığımızda iaşe edilen nüfusa paralel olarak gönderilen erzakların da arttığı anlaşılmaktadır.

Bu günlerde heyetin tek sorunu iaşe sıkıntısı değildi. Öyle ki cenaze işleri de dâhil olmak üzere hemen hemen her iş 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nden beklenilmekteydi. Kampın içinde ve dışında vefat eden mübadillerin cenazeleri ıslahhaneye gönderiliyordu. Durum böyle olunca heyet ek masraflar yapmak zorunda kalıyordu. Çünkü tek bir cenaze işi için nakil ve defin işlemleri yaklaşık 120 Frank tutmakta ve bu bir ayda ortalama 30.000-40.000 dirhem etmekteydi¹³⁷. Belirtilen bu harcamalardan da anlaşılacağı üzere Selanik Heyeti'nin masrafları kendi bütçesini oldukça zorlamaktaydı. Ancak Heyet'in aldığı ekonomik tedbirlerin yanı sıra hükümet ve halktan gelen desteklerle bu masraflar karşılanabilmekteydi.

Selanik Heyeti, masraflarının son derece arttığı bu dönemlerde bir yandan iaşe ve cenaze meseleleri gibi önemli sorunları eksiksiz bir şekilde çözmeye çalışırken bir yandan da mübadillerin tedavi, sevk ve hala devam eden iskân sorunları ile de uğraşmaya devam ediyordu. İskân meselesi halen tam anlamı ile çözülemediğinden Hilâl-i Ahmer

¹³⁵ THAM, NO: 32, 15 Nisan 1924, s. 264.

¹³⁶ KA, Ds. 1335/ 319, lef: 1.

¹³⁷ KA, Ds. 1335/ 322.

Merkezi'nden çadır gönderilmeye devam edilmiştir¹³⁸. Mart 1924 tarihine gelinmesine rağmen iskân meselesinin halen çözülememesi ilgi çekici bir noktadır. Bu durum Heyet'in işleri ağırdan almasından kaynaklanmamaktadır. Bunun nedeni halen Yunanistan'ın farklı bölgelerinden Selanik'e mübadillerin gelmeye devam etmesiydi.

Tablo 15: Mart ayında Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Selanik Heyeti'ne gönderilen çadırlar

Miktar (15 Mart)	Eşya	Miktar (30 Mart)	Eşya
300 adet	Çadır	600 adet	Çadır
300 adet	Direk	600 adet	Direk

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 317; KA, Ds. 1335/ 317, lef: 2; KA, Ds. 1335/ 317, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 318, lef: 1.

Heyet'in Mart ayında yaşadığı bir başka sorun tabip sıkıntısıydı. Selanik civarında bazı salgın hastalıkların sıklıkla görülmeye başlandığı bu dönemlerde¹³⁹ tabip sıkıntısı heyeti harekete geçirdi. Çünkü Doktor Avni ve Doktor Celal Beyler başka yerlere tayin edilince Selanik'te tabip olarak sadece Doktor Abdülkadir İsmet Bey kalmıştı. Limandan vapur hareket etmesi halinde Doktor Abdülkadir Bey'de bu vapurla gönderileceğinden Selanik Heyeti'nin tabipsiz kalması söz konusu olmuştu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi Selanik'te böyle bir sıkıntı yaşanmaması için Doktor Celal Bey yerine Fazıl Bey'i tayin ederken¹⁴⁰ Kavala'dan Doktor Mustafa Bey İstanbul'dan da Doktor Cemil Bey Selanik'te vazifelendirilmiştir¹⁴¹. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti mübadele boyunca meydana gelen bu tip tabip sıkıntılarını heyetler arasında tabip değişimleri ile çözmüştür.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından tabip sıkıntısı çözülen Selanik Heyeti dispanserler ve hastanelerde faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Nitekim Mart ayı boyunca dispanserler ve hastanede 2540 hasta mübadilin tedavisi yapılmıştır. Bu hastalardan 104'ü ölmüştür¹⁴². Mübadillerin tedavilerinin yanı sıra dispanserler ve rıhtımda aşı işlemleri de devam etmiştir. Bu çalışmaların sonucunda Mart ayı boyunca 23.117 kişiye çiçek ve dizanteri aşısı tatbik edilmiştir¹⁴³.

¹³⁸ KA, Ds. 1335/ 317; KA, Ds. 1335/ 317, lef: 2; KA, Ds. 1335/ 317, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 318, lef: 1.

¹³⁹ KA, Ds. 1335/ 265.

¹⁴⁰ KA, Ds. 1352/ 64.

¹⁴¹ KA, Ds. 1352/ 99.

¹⁴² KA, Ds. 1335/ 326, lef: 1; KA, 1335/ 325; KA, 1335/ 327; KA, 1335/ 341, lef: 1; KA, 1335/ 328, lef: 3; THAM, NO: 32, 15 Nisan 1924, s. 264.

¹⁴³ KA, Ds. 1335/ 328, lef: 1.

Selanik Heyeti mübadillerin aşı işlemlerini önemle yerine getirmeye çalışmasına rağmen bazı aksaklıklardan dolayı aşuları yapılmayan mübadiller arasında bulaşıcı hastalıklar görülebilmekteydi. Örneğin, 8 Mart'ta Selanik Limanı'ndan 1.483 kişi ile ayrılan Sulh Vapuru hakkında bu tür şikâyetler Selanik Heyeti'ne ulaşmıştır¹⁴⁴. Bu yönde şikâyetlerin artmasıyla Genel Merkez bazı önlemler almak zorunda kaldı ve Selanik Heyeti'nden vapurlara alabileceğinden fazla yolcu alınmamasını¹⁴⁵ ve Selanik Limanı'ndan hareket edecek vapurların tahaffuzhanelere uğramaları istemiştir¹⁴⁶. Böylece olası salgın hastalıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kendi prensipleri gereği her ne kadar işini dürüstlikle yerine getirmeye çalışmış ise de bazen istenmeyen durumlar yaşanmaktaydı. Örneğin, Selanik'te civar köylere aşılama faaliyetleri için gönderilen bazı hastabakıcıların mübadillerden bahşiş adı altında para aldıkları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından duyulmuştur. Bu durum karşısında merkezden bir tamim yayınlanarak bu tür durumlara kesinlikle teşebbüs edilmemesi edenlerin de şiddetle uyarılması Selanik Heyeti Başkanı Esad Bey'den istenmiştir¹⁴⁷. Ancak o dönemin şartlarından dolayı meydana gelen boşlukları fırsata çevirenler eksik olmamıştır.

3.4. Nisan 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, ahali mübadelesinde kendine verilen görevleri yerine getirebilmek için Yunanistan'da bulunan görevlilerinin hizmetlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmesine ve heyetin namına leke sürmemesine özen göstermekteydi. Nitekim bunu yaparken de kimi çalışanlarının görevlerine son vermiş kimilerini de ödüllendirmiştir. Bunlara birer örnek vermek gerekirse, vapur hemşirelerinden Şefika Hanım görevine gösterdiği özenden dolayı Niğde İmdad-ı Sıhhî Heyeti ser hemşireliğine 30 lira maaş ile tayin edilmiştir¹⁴⁸. Görevinde gevşeklik gösterenler ise, Eczacı İhsan Efendi gibi görevlerine son verilerek cezalandırılmışlardır¹⁴⁹. Merkez tarafından sürekli olarak denetim altında olan Selanik Heyeti görevlileri, dispanserlerde, hastanede, aşhanelerde ve rıhtımda görevlerini ara vermeksizin sürdürmekteydi. Heyette görevli

¹⁴⁴ KA, Ds. 1352/ 62.

¹⁴⁵ KA, Ds. 1335/ 182.

¹⁴⁶ KA, Ds. 21/ 171.

¹⁴⁷ KA, Ds. 1335/ 159.

¹⁴⁸ KA, Ds. 1352/ 203.

¹⁴⁹ KA, Ds. 1335/ 183.

doktorların ve diğer sağlık personellerinin çalışmalarına paralel olarak dispanserlerde ve hastanede mübadillerin tedavi işlemleri de devam etmekteydi. Dispanserlerin faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 16: Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin dispanserlerdeki faaliyetleri

Tarih	Tedavi Edilenler	Aşıl原因lar	Doğum ve Ölüm
28 Mart- 3 Nisan	685 kişi	4951 kişiye çiçek ve dizanteri	
4 Nisan- 11 Nisan	645 Müslüman 60 Gayrimüslim	1298 kişiye çiçek 4808 kişiye dizanteri	9 doğum 19 ölüm
12 Nisan- 17 Nisan	Gayrimüslimler dâhil 760 kişi	3381 kişiye çiçek	8 doğum 23 ölüm
18 Nisan- 24 Nisan	49'u gayrimüslim olmak üzere 364 kişi	7728 kişiye dizanteri 4695 kişiye çiçek	
25 Nisan- 1 Mayıs	434 kişi	3060 kişiye çiçek, 6952 kişiye dizanteri	
Toplam	2948	36873	17 doğum 42 ölüm

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 328 lef: 1; KA, Ds. 1335/ 361; KA, Ds. 1335/ 361 lef: 1; KA, Ds. 1335/ 361 lef 3; KA, Ds. 1335/ 361 lef: 5.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 42 kişi vefat etmiş 17 doğum meydana gelmiştir. Ölüm miktarı fazla gibi görülse de yaşam şartlarının elverişsizliği ve salgın hastalıkların yaygın olduğu o dönemlerde bu rakamlar makul karşılanabilir.

Tablo 17: Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri

Geçen Aydan Kalanlar Kadın/Erkek	Nisan Ayında Tedaviye Gelenler	Vefat	Tedavi Süresi	Taht-ı Tedaviye Kalan	İzahat	Taburcu Olanlar
18 Kadın kalmıştır	54 Kadın	29		10		33

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 328, lef: 2.

Nisan ayında hastanede tedavi edilen hastaların hepsinin kadın olması dikkat çekicidir. Bunda kadınların fiziksel olarak erkeklere oranla daha zayıf olmaları önemli bir etken olabilir. Ancak asıl önemli nokta hastanede yatan hastaların yarısına yakınının vefat etmesidir. Hastanede dispanserlere oranla daha fazla vefatın yaşanmasındaki neden ise burada ciddi sağlık problemleri olan hastaların bulunmasıdır.

Nisan ayında mübadillerin aşı işlemlerine de devam edilmiş ve bu ay boyunca toplamda 36.873 mübadile çiçek ve dizanteri aşısı yapılmıştır. Aşılama faaliyetlerinin aksamaması için de Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'nden Nisan ayının başlarında 25.000 kişilik çiçek aşısı gönderilmiştir. Bunun dışında 24 Nisan'da İstanbul'dan hareket eden Altay vapuru ile de Selanik'e aşı gönderildiği görülmektedir¹⁵⁰. Merkezden gönderilen aşılar ile Nisan ayında ciddi bir salgın vakiasının yaşanmasının önüne geçilmiştir.

Bir yandan hastane ve dispanserler çalışırken bir yandan da aşhanelerde muhtaç durumda olan mübadillerin iâşe ihtiyaçları karşılanmaya devam edilmekteydi. İâşe edilecek nüfusun artmasının yanı sıra heyetin elindeki kaynaklarında tükenmeye başlamasından dolayı ileride çıkabilecek sorunları engellemek amacıyla merkezden gerekli erzaklar gönderilmeye devam etmiştir. Örneğin Nisan ayının başlarında 300 çuval¹⁵¹ Nisan ayının ortalarında ise 400 çuval un mübadillerin iâşe ihtiyaçlarını karşılamak üzere Selanik'e ulaştı¹⁵². Bunun haricinde geçen Mart ayında olduğu gibi günlük iâşe edilecek mübadil miktarının da sınırlanması yoluna gidilmiştir. Buna göre, öncelikle 1-10 Nisan tarihlerini kapsayarak başlatılan günde 1.000 kişinin iâşe edilmesi uygulaması daha sonra Nisan ayı boyunca uygulanmıştır. Bu uygulamanın dışında sevk edilen mübadiller için vapurlara verilen iâşe dahi kesilmiştir¹⁵³. Alınan bu tedbirlerle Nisan ayında toplam 24.916 kişi iâşe edilmiştir¹⁵⁴. Böylece Mart ve Nisan ayından itibaren artan iâşe masrafları bu tür tedbirlerle aşağıya çekilmiştir.

¹⁵⁰ KA, Ds. 1335/ 184; KA, Ds. 1335/ 196.

¹⁵¹ KA, Ds. 1352/ 126.

¹⁵² KA, Ds. 1352/ 193.

¹⁵³ KA, Ds. 1335/ 366; KA, Ds. 1335/ 373.

¹⁵⁴ KA, Ds. 1352/ 362; KA, Ds. 1335/ 361; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 5.

Tablo 18: Nisan 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen iaşe faaliyetleri

Tarih	İaşe Edilen Nüfus Miktarı
28 Mart- 3 Nisan 1924	2.200 kişi
4 Nisan- 11 Nisan 1924	13.016 kişi
12 Nisan- 17 Nisan 1924	2.540 kişi
18 Nisan- 24 Nisan 1924	4.960 kişi
25 Nisan- 1 Mayıs 1924	2.200 kişi
Toplam	24.916 kişi

Kaynak: KA, Ds. 1352/ 362; KA, Ds. 1335/ 361; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 3; KA, Ds. 1335/ 361, lef: 5.

Tablodan da anlaşılacağı üzere heyet günde 1.000 kişiden fazlasının iaşe edilmemesi kararını 11 Nisan tarihine kadar uygulamakta zorlanmıştır. Nitekim sadece bir haftalık süre zarfında 13.016 kişiyi iaşe etmek zorunda kalmıştır. Ancak vapurlara verilen iaşenin kesilmesinin de etkisiyle bu tarihten sonra iaşe edilen nüfusta önemli bir düşüş gözlenmektedir.

İaşe yükümlülüğünü azaltacak bir başka çare daha vardı. Bu da sevk işlerini hızlandırarak her zamanki gibi Selanik'te bekleyen mübadillerin Türkiye'ye sevklerini sağlamak. Bunu gerçekleştirmek için 12 Nisan'da Türkiye Vapuru ile Samsun'a 1.599 mübadil, 22 Nisan'da Altay Vapuru ile 1.171 mübadil sevk edilmiştir.¹⁵⁵ Bunların haricinde Sakarya ve Dumlupınar Vapurları ile de mübadillerin Türkiye'ye sevk işlemleri devam etmiş ise de sevk işlemlerinin hızlandırılması çabaları bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar, vapurlara alabileceğinden fazla yolcu yüklenmesi ve bazı mübadillerin aşısız olarak Türkiye'ye sevk edilmesiydi. Bu durum vapurlarda bir izdihama yol açabileceği gibi aşısı yapılmayan mübadillerin bir salgına yol açmaları içten bile değildi. Bu olaylardan biri İzmit'e giden mübadiller arasında yaşanmış ve İzmit İmdad Heyeti hemen harekete geçerek Selanik Heyeti'ni aşısız mübadil gönderilmemesi konusunda uyarmıştır¹⁵⁶. Vapurlara fazla yolcu alınması meselesi Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne iletilince, merkez buna bir tedbir alma yoluna gitmiştir. Mübadillerin sağlığını oldukça

¹⁵⁵ THAM, NO: 36, 15 Ağustos 1924, s. 409.

¹⁵⁶ KA, Ds. 1335/ 181.

riske atan bu uygulamanın önüne geçilmesi, vapurlara alabileceğinden fazla yolcu alınmaması, böyle bir durumun tekrarlanması halinde Tali Komisyon ve Genel Merkeze konu ile alakalı bilgi verilmesi Selanik Heyeti'nden istenmiştir¹⁵⁷. Bununla birlikte Genel Merkez'den gelen emirlere rağmen mübadele dönemi boyunca bu tür şikâyetler eksik olmamıştır.

Selanik Heyeti'nin Nisan ayı faaliyetlerini kısaca özetlemek gerekirse, dispanserlerde 2.948 hastane de 54 kişiyi tedavi altına almış, 36.873 kişiye çiçek ve dizanteri aşısı yapmış, 24.916 kişiyi de iâşe etmiştir.

3.5. Mayıs 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Mayıs ayına kadar, gerek soğuk havanın etkisi gerekse mübadillerin oluşturdukları izdiham ve onlara ait her türlü meselenin getirdiği yükümlülüğe rağmen 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti, Selanik'te bir salgın felaketine izin vermemiş ve mübadillerin sevklerinin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Ancak heyetin tüm önlemlerine rağmen zaman zaman aşılama faaliyetlerinde meydana gelen bazı aksaklıklardan dolayı birkaç salgın vakiasına rastlanılmıştır. Meydana gelen bu tür vakıaların bir felakete dönüşmemesi içinse gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bununla beraber Mayıs ayından itibaren havaların ısınmaya başlaması ve Selanik'teki mevcut durum sıtma, veba, çiçek, dizanteri vesaire çeşitli salgın hastalıklar için uygun bir ortamın oluşmasına neden oluyordu. Böyle bir durumda heyet tarafından bir önlem alınmadığı takdirde ise ortaya bir insanlık dramının çıkması kaçınılmaz olabilirdi. Nitekim Mayıs ayında da bu tür salgın hastalıkların çıktığına dair merkeze birçok bildiri ulaşmaktaydı.

Meydana gelen salgın hastalıkların önünü kesmek ve yayılmadan durdurmak için bizzat Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi bu konuda alınacak önlemleri Selanik Heyeti'ne bildirilmişti. Buna göre, mübadillerin aşılarının eksiksiz yapılması için yeni aşılar gönderilecekti¹⁵⁸. Gelecek aşuların yetmemesi söz konusu olduğu takdirde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'ne Yunanistan'dan aşı satın alma izni de verilmişti¹⁵⁹. Buna karşın dispanserlerde veyahut rıhtımda aşuları yapılmayanların vapurlarda, bu olmazsa tahaffuzhanelerde mevsimlik aşular dâhil olmak

¹⁵⁷ KA, Ds. 1335/ 182.

¹⁵⁸ KA, Ds. KA, Ds. 1335/ 198; KA, 1335/ 216.

¹⁵⁹ KA, Ds. 1335/ 199.

üzere tüm aşularının eksiksiz olarak yapılması istenilmekteydi¹⁶⁰. Salgın hastalıkların önüne geçebilmek için aşılama faaliyetleri çok önemliydi. Nitekim Selanik'te bulaşıcı hastalıklara yakalananların çoğunluğu aşuları yapılmayan ve yaşam şartları kamplarda yaşayanlara göre daha kötü olanlardı. Ayrıca bazen Selanik Heyeti'nin elindeki aşularının tükendiği vakitlerde sevk işlerini aksatmamak için aşısız olarak sevkiyatın gerçekleştirildiği de olmaktadır. Bundan dolayı birçok şikâyet Selanik Heyeti'ne iletilmek ile birlikte heyetin aşı sıkıntısını bir daha yaşamaması ve aşısız hiçbir mübadilin kalmaması için merkez tarafından gerekli tedbirler yukarıda belirttiğimiz gibi alınmaya çalışılmıştır.

Aşı ihtiyacının merkezden karşılanması ve ayrıca heyete de Yunanistan'dan satın alma yetkisinin verilmesi ile birlikte aşı sorunu bir nebze olsun ortadan kalkmıştı. Ancak henüz aşı işlemleri gerçekleşmemiş olan mübadiller arasında çıkacak bulaşıcı hastalıkların da önünü kesmek gerektiğinden merkezden bu konu hakkında da bazı önlemler alınması istenmiştir. Buna göre, mübadiller arasında bir salgın felaketine yol açabilecek kimselerin dikkatle izlenmesi ve en ufak şüphede dahi karantina altında tutulması alınacak önlemlerden en önemlisiydi. Karantina altına alınan kişi belli bir müddet inceleme altında tutulur ve hastalığı taşımadığı anlaşılana kadar mübadillerin arasına katılmasına izin verilmezdi¹⁶¹. Böylece Salgın riskinin arttığı bu dönemlerde heyet, aşı ve karantina uygulamaları ile ölümcül bir salgına meydan vermemiştir.

Dispanser ve hastanelerin faaliyetlerinin arttığı bu dönemlerde Selanik Heyeti'nin herhangi bir problemle karşılaşmaması amacıyla bir hemşire¹⁶² ve bir hastabakıcı Selanik Heyeti'ne gönderilmiştir¹⁶³. Tabip konusunda da bir sıkıntı yaşanmaması için heyete iki tabip daha gönderilmiştir. Ancak heyetin mevcut bünyesinde bulunan doktorlarla beraber tabip sayısı beşe çıkınca bu doktorlardan ikisinin başka heyetlere gönderilmesi istenilmiştir¹⁶⁴. Buradan da anlaşılacağı üzere Heyet'in tabip ve sağlık personelinden yoksun kalmamasına dikkat edilmiş ancak 3 tabipten fazlasının da orada bulunması lüzumsuz görülmüştür.

¹⁶⁰ KA, Ds. 88/ 213.

¹⁶¹ KA, Ds. 1335/ 216.

¹⁶² KA, Ds. 1335/ 198.

¹⁶³ KA, Ds. 1335/ 216.

¹⁶⁴ KA, Ds. 1335/ 219.

Hastane ve dispanserlerde çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçildikten sonra hastaların muayenelerine devam edilmiştir. Mayıs ayında, dispanserlerde 274'ü çocuk ve 248'i Hristiyan olmak üzere 9.720 hasta muayene edilmiştir¹⁶⁵. Dispanserlerde tedavi edilen hastaların şikâyetleri genellikle göz hastalıkları ve sıtmadır¹⁶⁶. Dispanserlerin dışında hastanede de hastaların tedavilerine devam edilmiştir. Mayıs ayı hastane faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 19: Mayıs 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri

	Geçen Aydan Tedavisine Devam Edilenler	Mayıs Ayında Tedavi Altına Alınanlar	İyileşerek Taburcu Olanlar	Vefat Edenler	Tedavileri Haziran Ayına Kalanlar
Çocuk	1 (kız)	8 (4 kız/ 4 erkek)	3 (2 kız/ 1 erkek)	6 (3 kız/ 3 erkek)	
Kadın	7	17	5	7	11
Erkek	2	20	4	9	10
Toplam	10	45	12	22	21

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 406, lef: 2.

Verilen tablodan da anlaşılacağı üzere Nisan ayından tedavisine devam edilen 10 hastanın dışında Mayıs ayında 45 hasta daha tedavi altına alınmıştır¹⁶⁷. Bu hastalardan 22'si vefat etmiş, 12'si de taburcu edilmiştir. 21 hastanın tedavisine Haziran ayında da devam edilmiştir. Hastalar arasında en çok görülen hastalığın dispanserlerde olduğu gibi hastanede de sıtma olması¹⁶⁸ o dönemler de Selanik'in sıtma gibi bulaşıcı hastalıklara ne kadar müsait olduğunu göstermektedir. Ayrıca Selanik Heyeti'nin göreve başladığı tarihten 1 Haziran 1924 tarihine kadar toplam da 174.000 kişiye çiçek ve dizanteri aşılı tatbik edilmiştir.

¹⁶⁵ THAM, NO: 34, 15 Temmuz 1924, s. 364.

¹⁶⁶ KA, Ds. 1335/ 406, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 406.

¹⁶⁷ KA, Ds. 1335/ 406, lef: 2.

¹⁶⁸ KA, Ds. 1335/ 406, lef: 1.

Daha sonradan gelen 25.000 kişilik aşıyla¹⁶⁹ birlikte Altay Vapuru ile gelen 10 kilo dizanteri ve çiçek aşılı da¹⁷⁰ göz önüne alındığında bu rakam 200.000'i geçmiştir.

Mübadillerin sağlık sorunlarının yanında iâşe ve barınma sorunlarının da Heyet tarafından çözülmesiyle artan masrafları biraz olsun karşılamak için konserler düzenlendiği görülmektedir¹⁷¹. Hükümetten gelen desteğin yanı sıra konserler ve bağışlar ile gelen yardımlar mübadillerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılmaktaydı. Bu yardımlar ile mübadillerin barınma ve tedavi sorunları çözülürken günlük olarak yemek de dağıtılmaktaydı. Nitekim bu yardımlar ile Mayıs ayının ortalarında Selanik Heyeti'ne 500 çuval un göndererek¹⁷² iâşeye muhtaç olan mübadillerin çoğalmasına paralel olarak artan iâşe masrafları da karşılanmıştır. Böylece Mayıs ayı boyunca 43.967 kişilik iâşe ihtiyacı temin edilmiştir. Gelen yardımlara rağmen Mayıs ayında iâşe edilen mübadillerin miktarının artması ve ileriki süreçlerde daha da artacak olması iâşe konusunda bir sıkıntı yaşamamak için bazı önlemler almayı gerektirdi. Nitekim 27 Mayıs'a kadar her bir bireye günlük 320 gram ekmek dağıtılmış ise de 28 Mayıs'tan itibaren bu rakam 500 grama çıkarılmıştır. Ayrıca fasulye, nohut cinsinden yemekler ise 120 gramdan dağıtılmıştır¹⁷³. Bu uygulamaların dönemden döneme farklılık göstermesinin nedeni iâşe masraflarının artış ve düşüş eğilimlerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 20: Mayıs 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin gerçekleştirdiği iâşe faaliyetleri

Tarih	Yemek cinsi	Dağıtılan nüfus miktarı
1 Mayıs	Etli mercimek	1.016
2 Mayıs	Etli pirinç	968
3 Mayıs	Etli fasulye	948
4 Mayıs	Etli dakik	990
5 Mayıs	Etli mercimek	868
6 Mayıs	Pirinç lapası	950
7 Mayıs	Etli bezelye	1.018
8 Mayıs	Etli fasulye	1.194
9 Mayıs	Etli mercimek çorbası	1.736
10 Mayıs	Etli fasulye	1.824
11 Mayıs	Etli mercimek	2.044

¹⁶⁹ KA, Ds. 1335/ 198.

¹⁷⁰ KA, Ds. 1335/ 198.

¹⁷¹ KA, Ds. 1296/ 268.

¹⁷² KA, Ds. 1352/ 293.

¹⁷³ KA, Ds. 1335/ 383 lef: 2; KA,1335/ 381; KA, 1335/ 382.

Tablo 20'nin devamı

12 Mayıs	Etli pirinç çorbası	2.018
13 Mayıs	Etli un çorbası	2.076
14 Mayıs	Etli fasulye	1.762
15 Mayıs	Mercimek	1.696
16 Mayıs	Pirinç çorbası	1.914
17 Mayıs	Etsiz un çorbası	2.336
18 Mayıs	Etsiz bezelye	2.008
19 Mayıs	Patates etsiz	804
20 Mayıs	Etli fasulye	948
21 Mayıs	Etli mercimek	574
22 Mayıs	Etli patates	732
23 Mayıs	Etli fasulye	1.162
24 Mayıs	Etli patates	1.364
25 Mayıs	Un çorbası	1.276
26 Mayıs	Etli patates	1.384
27 Mayıs	Etli fasulye	2.288
28 Mayıs	Etli patates	1.106
29 Mayıs	Etli mercimek	1.503
30 Mayıs	Etli fasulye	1.520
31 Mayıs	Etli pirinç lapası	1.940
Toplam		43.967

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 390 ile 1335/405 arası belgeler; KA, Ds. 1335/ 585 ile 1335/ 599 arası belgeler.

Yukarıda verilen tablodan de anlaşılacağı üzere iâşe edilen nüfus miktarının günden güne değişiklik gösterdiği görülmekte. Bazı günler 500-1.000 arasında bazı günler ise 1.000-2.000 arasında değişiklik göstermiştir. Bunun en önemli nedeni limandan kalkan gemilerin ne sıklık ile hareket ettiğiydi. Diğer yandan yukarıda verilen rakamlar bizleri yanıltmamalıdır. Bu rakamlar içerisinde bazen iki üç gün boyunca iâşe edilmek zorunda kalan kimselerde yer almaktadır. Bunun da en önemli nedeni yukarıda belirttiğimiz gibi sevkiyatın gecikmesine bağlı olarak mübadillerin kamplarda ve rıhtımda fazladan birkaç gün bekletilmesiydi.

İâşe konusunda göze çarpan bir başka nokta Heyet'in mübadillerin iâşesini sağlamak için elindeki tüm imkânları nasıl kullandığıydi. Bunu mübadillere dağıtılan yemeklerden rahatlıkla görebiliriz. Mübadillere dağıtılan yemekler her gün değişiklik arz etmekle beraber neredeyse etsiz hiçbir yemek verilmemekteydi.

Müslümanların Türkiye'ye sevklarını tamamlamak için Selanik Heyeti, aynı diğer Hilâl-i Ahmer heyetleri gibi geceli gündüzlü faaliyetlerini sürdürmüş ve Mayıs ayında da

Selanik Limanı'ndan sevk işlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır. Elimizdeki arşiv belgelerine göre 12 Mayıs'ta 4.375 mübadil ile Akdeniz Vapuru, Selanik Limanı'ndan ayrılmıştır. Yine aynı tarihte Ankara Vapuru ile 1.800 mübadil Mersin'e sevk edilmişti¹⁷⁴. 17 Mayıs'ta Sulh Vapuru ile 1.638 mübadil¹⁷⁵ Giresun Vapuru ile de 1.300 mübadil¹⁷⁶ Türkiye'ye sevk edilmiştir. Bunlarında dışında Mayıs ayında Rize Vapuru da Selanik Limanı'ndan mübadil sevkıyatı gerçekleştirmiştir. Ancak sevk işlemlerinin gerçekleşme biçimi hususunda daha sonradan birçok şikâyet Selanik Heyeti'ne ulaşmıştır. Örneğin, Akdeniz Vapuruna çok fazla mübadil ve eşya yüklendiği ve bununla izdihama yol açtığı ve Rize Vapuru ile gönderilen hiçbir mübadile aşı yapılmadığı söz konusu şikâyetler arasındadır¹⁷⁷. Ancak bu şikâyetlere rağmen sevk işlerinde aksamadan devam etmiştir.

3.6. Haziran 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Mübadele işlerinde sona yaklaşılmasına rağmen Yunanlıların Türklere karşı bazı kötü davranışları devam etmekteydi. Örneğin, 8 Haziran 1924 tarihinde sabah saat 10 buçuk raddelerinde kamp da şöyle bir vakıa cereyan etmiştir. Kurtlu ayran sattığı bahanesi ile bir Türk Yunan kuvvetleri tarafından zorla alıkonularak karakola götürülmüştür. Duruma şahit olan bir grup Türk olaya müdahale etmek istemiş ise de jandarmanın kırbaçlı müdahalesi karşısında dağılmışlardır. Karakola götürülen Türk şahıs burada hırpalanmıştır. Bu durum karşısında hemen Türk yetkililere haber verilmiş ve olay Türk temsilciler tarafından da soruşturulmuş ancak önemli bir mevzu olmadığı ve Yunanlıların, Türklere karşı keyfi uygulamalarından birinin olduğu anlaşılmıştır¹⁷⁸. Zaten bu tür sıkıntılar mübadele bitene kadar hep yaşanmış ve hatta Selanik'teki son günlerde Hilâl-i Ahmer görevlilerine dâhi saldırı olmuştur.

Yunanlıların bu tür davranışlarına rağmen Yunanistan'da bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yardım heyetleri vazifelerini ara vermeksizin sürdürmüştür. Onların bu faaliyetlerinin sonucunda haziran ayına kadar Drama, Kozana, Kavala ahhalilerinin son sevklerinin gerçekleşmiş ve buradaki imdad heyetleri kapatılmıştır¹⁷⁹. Bu heyetlerin kapatılmasıyla Selanik Heyeti'nin Yunanistan'daki yükümlülüğü daha da artmıştı. Bunun

¹⁷⁴ KA, Ds. 1335/ 195.

¹⁷⁵ KA, Ds. 1256/ 115.

¹⁷⁶ KA, Ds. 1352/ 358.

¹⁷⁷ KA, Ds. 1335/ 201.

¹⁷⁸ KA, Ds. 1335/ 423.

¹⁷⁹ THAM, NO: 35, 15 Temmuz 1924, s. 365.

nedeni ise buralarda yaşayan bazı ailelerin sevk işlerinin Selanik Heyeti'ne bırakılmış olmasıydı. Örneğin Kozana'nın Sarı Musalar Köyü'nden 90 nüfusun Türkiye'ye sevk edilmek için Selanik Heyeti'nin idaresindeki Kireç Köyü Kampı'na gelmesi bunu göstermektedir¹⁸⁰. Selanik Heyeti, üstlendiği sorumluluğun artmasının masrafları da arttıracığını bildiğinden gerekli harcamaları sağlamak için merkezden 100.000 dirhem istemiştir¹⁸¹. Bu para bir müddet için Selanik Heyeti'nin masraflarını karşılayacaksa da memur maaşları, dispanser ve aşhane masrafları ile diğer harcamaların çokluğundan dolayı bir müddet sonra yeni kaynaklara ihtiyaç duyulacağı aşikârdı.

Selanik Heyeti'nde görev yapan doktor, hemşire, hastabakıcı, memur, hademe vesaire bazı istisnalar hariç kendilerine verilen görevleri eksiksiz şekilde yerine getirmeye çalışmış, Yunanistan'da görev yapan diğer heyetlerden daha fazla mesai harcamış ve daha fazla sorumluluk almışlardı. Bu durum merkezinde dikkatini çekmiş ve tüm kadroya hizmetlerini takdir amacıyla % 40 oranında zam yapmıştır¹⁸². Ancak Selanik Heyeti görevlilerine yapılan bu zam Yunanistan'da halen faaliyette bulunan Kayalar 41. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin tepkisini çekmiştir. Nitekim Temmuz ayının başlarına kadar Selanik Heyeti'ne yapıldığı gibi kendilerine de aynı nispette zam yapılmadığı takdirde görevi bırakacaklarını merkeze bildirmişlerdir. Sorunu daha fazla büyütmek istemeyen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aynı oranlarda Kayalar Heyeti çalışanlarına da zam yapmıştır¹⁸³. Böylece heyetler arasında meydana gelebilecek bir anlaşmazlığın ve mübadeleyi etkileyebilecek bir sorununda ortaya çıkması engellenmiştir.

Maaşlarına yüzde kırk oranında zam alan Selanik Heyeti çalışanları hastane, dispanser, aşhane ve rıhtımda faaliyetlerini aynı hızla devam ettirmekteydi. Amaçları bir an evvel mübadillerin sevk işlerini bitirmek ve ülkelerine geri dönmektir. Bu amaçla hastane ve dispanserlerde mübadillerin tedavileri aralıksız devam etmiştir. Nitekim dispanserlerde 1.517 hastanın tedavisi gerçekleştirilmiştir¹⁸⁴. Bu hastaların arasında gayri Müslimlerde bulunmaktaydı. Dispanserlerde tedavi edilen hastaların haricinde hastanede Mayıs

¹⁸⁰ KA, Ds. 1335/ 461, lef: 1.

¹⁸¹ KA, Ds. 1335/ 475.

¹⁸² KA, Ds. 1353/ 24.

¹⁸³ KA, Ds. 1353/ 24, lef: 5.

¹⁸⁴ KA, Ds. 1335/ 539, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 539, lef: 2.

ayından tedavisine devam edilen 21 hastanın haricinde 25 hasta daha tedavi altına alınmıştır¹⁸⁵. Hastanenin Haziran ayındaki faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 21: Haziran 1924 tarihinde Selanik 27. İmdat-ı Sıhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri

	Geçen Aydan Tedavisine Devam Edilenler	Haziran Ayında Tedavi Altına Alınanlar	İyileşerek Taburcu Olanlar	Vefat Edenler
Çocuk		3 (erkek)	1 (erkek)	
Kadın	11	9	8	4
Erkek	10	13	8	4
Toplam	21	25	17	8

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 539.

Hastanede mevcut 46 hastanın 17'si sağlığına kavuşarak hastaneden ayrılırken 8'i vefat etmiştir. Vefat edenlerin ölüm sebepleri akciğer veremi, dizanteri ve tifo gibi o zamanın şartlarında tedavisi zor olan hastalıklardı.

Tablo 22: Haziran Ayında Selanik İmdat-ı Sıhî Heyeti'nin dispanserlerdeki faaliyetleri

	Islahhane	Kireç Köyü Kampı
Kadın	481	254
Erkek	173	609
En çok görülen rahatsızlık	Sıtma (344 hasta)	Göz hastalığı (208 hasta) ve sıtma
Toplam	654	863

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 539, lef: 1; KA, Ds. 1335/ 539, lef: 2.

Islahhane de tedavi edilen 654 hastanın 413'ü Müslüman Türk olup 241'i Müslüman değildir. Kireç Köyü Kampı'nda ise 863 hastanın 222'si çocuk 321'i yaşlılardan oluşmaktadır. Hastane ve dispanser kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Selanik sıtma ve

¹⁸⁵ KA, Ds. 1335/ 539.

diğer bulaşıcı hastalıkların yayılması için uygun bir yerdi. Bundan dolayı Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi, hastalığa yakalanan kimselerin tecrit edilmesini ve iskân mıntıklarında, hastanede ve dispanserlerde temizlik işlerine fevkalade dikkat edilmesini istemekteydi¹⁸⁶.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kozana, Drama, Kavala İmdad-ı Sıhhî Heyetlerinin kapatılması Selanik Heyeti'ni doğrudan etkilemiştir. Bunu eldeki veriler de ispatlamaktadır. Nitekim mayıs ayında iâşe edilen nüfus miktarı 43.967 iken Haziran ayında bu rakamın 141.906'ya çıkması hatta bazı günler iâşe edilen nüfus miktarının 9.000'i geçmesi tesadüf değildir¹⁸⁷.

Tablo 23: Haziran 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen iâşe faaliyetleri

Tarih	Yemek Cinsi	Yemek Dağıtılan Nüfus
1 Haziran	Etli mercimek	1.050
2 Haziran	Etli fasulye	1.120
3 Haziran	Etli nohut	1.400
4 Haziran	Etli fasulye	1.018
5 Haziran	Etli pirinç çorbası	1.526
6 Haziran	Etli mercimek	2.032
7 Haziran	Etli nohut	2.182
8 Haziran	Etli pirinç çorbası	1.362
9 Haziran	Etli fasulye	1.552
10 Haziran	Etli mercimek	2.320
11 Haziran	Etli nohut	3.216
12 Haziran	Pirinç lapası	2.440
13 Haziran	Pirinç lapası	4.550
14 Haziran	Pirinç lapası	4.350
15 Haziran	Pirinç lapası	6.186
16 Haziran	Etli fasulye	9.540
17 Haziran	Etli mercimek	3.600
18 Haziran	Etli fasulye	4.800
19 Haziran	Etli nohut	7.440
20 Haziran	Etli fasulye	7.200
21 Haziran	Etli mercimek	5.994
22 Haziran	Etli fasulye	8.164
23 Haziran	Etli nohut	6.918
24 Haziran	Etli fasulye	8.584
25 Haziran	Etli fasulye	8.486
26 Haziran	Etli fasulye	8.400

¹⁸⁶ KA, Ds. 1335/ 216.

¹⁸⁷ KA, Ds. 1335/ 431- 1335/ 460 arası belgeler.

Tablo 23' ün devamı

27 Haziran	Etli mercimek	8.400
28 Haziran	Etli fasulye	8.516
29 Haziran	Etli fasulye	7.170
30 Haziran	Etli fasulye	2.390
Toplam		141.906

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 431; KA, Ds. 1335/ 460 arası belgeler.

Haziran ayında işe edilen nüfus miktarının birden bu kadar artmasının bir diğer sebebi de limandan eskisi gibi fazla gemi hareket etmemesinden dolayı Selanik'te sevk edilmeyi bekleyen mübadillerin günlerce işe edilmek zorunda kalınmasıdır.

Dispanser, hastane ve aşhanelerin faaliyetlerinin arttığı bu dönemde sevk işleri de sürdürülüyordu. Haziran ayında Selanik Limanı'ndan Eminönü Vapuru ile 2.800, Teşvikiye Vapuru ile 2.336 ve Bahr-ı Cedid Vapuru ile 1.383 kişi Türkiye'ye sevk edildi¹⁸⁸. Bunların dışında Türkiye¹⁸⁹, İstanbul¹⁹⁰, Sulh, Teşvikiye¹⁹¹ ve Sürat Vapurları Türkiye'ye mübadil sevk etmiştir.¹⁹². Ancak bu vapurların hemen hemen hepsi hakkında ayrı bir sorun Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdat-ı Sıhhî Heyeti'ne bildirilmiştir. Örneğin, 8 Haziran 1924 tarihinde Selanik'ten Mürefte'ye hareket eden Türkiye Vapuru'nda Selanik Hilâl-i Ahmer İmdat-ı Sıhhî Heyeti Reisi Esad Bey Efendi'nin vesikasıyla vapura binmiş bir Musevi'ye tesadüf olunduğu Türkiye Vapurunda Sevk Memuru bulunan komisyon azasından Hilmi Bey'in dikkatini çekmiş ve Musevi'ye birkaç soru sormuştur. Musevi adam sorulan sorulara kaçamak ifadelerde bulunmuştur. Kimliği saptanamayan Musevi adam hakkında her ne kadar Hilâl-i Ahmer ve Şehbenderhane tarafından tahkikat yapılmış ise de mübadil vapurlarına bindirilen her kimse doğrudan doğruya İrkab Komisyonuna müracaat eylemesi ve komisyonun da onayını alması lazım gelirken bu hususa bakılmayarak doğrudan doğruya vapura

¹⁸⁸ THAM, NO: 36, 15 Ağustos 1924, s. 409.

¹⁸⁹ KA, Ds. 1335/ 474.

¹⁹⁰ KA, Ds. 1335/ 209.

¹⁹¹ KA, Ds. 88/245.

¹⁹² KA, Ds. 1335/ 470.

bindirilmesindeki sebep anlaşılamamıştır. Gemi ile Türkiye'ye giden adam Tuzla tahaffuzhanesine gelince firar etmiştir¹⁹³.

Bir başka şikâyet ise Çeşme'den gelmiştir. Buna göre, Karaferye ve Selanik'ten Sulh ve Teşvikiye vapurlarıyla sevk olup Çeşme'ye çıkarılan mübadiller arasında dizanteri vakıası görüldüğü ve mübadillere iskelelerde verilmiş olan ekmeklerin sağlık açısından tehlike arz ettiği anlaşılınca Çeşme Hükümeti Tabipliğince ekmekler imha edildiği Selanik Heyeti'ne bildirilmiştir. Bu konuda gerekli tahkikatın yapılması istenirken daha sonradan gelecek mübadillerin sıhhatleri için tedbirlerin alınması ve mübadillere verilecek yemeklere itina gösterilmesi istenilmektedir¹⁹⁴. Ancak mübadele boyunca sürekli tekrarlanan şikâyetlerden biri de ekmekler hakkındaydı. Bu yöndeki şikâyetlerden bir sonuç alınamamış olacaktır ki bu şikâyetlere sürekli yenileri eklenmiştir.

3.7. Temmuz 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Temmuz ayı Heyet için hararetli bir ay olmuştur. Havaların sıcaklığının artması ve mübadillerin yaşam ortamlarının elverişsiz olması neticesinde Selanik ve civarında veba vakıaları görülmeye başlamıştır¹⁹⁵. Bu vakılardan birinin Selanik Limanı'nda, vapurlara yükleme yapan iki hademede görülmesi Heyet'i kısa süreliğine bir panik içine sokmuştur. Çünkü salgının limana ulaşması, sevk edilecek mübadillere de bulaşması anlamına gelmekteydi. Bundan dolayı bir müddet sevkiyatın ertelenmesi dahi tartışılmaya başlamıştı¹⁹⁶. Vebanın sevkiyat sırasında mübadillere bulaşması ve bu hastalığın mübadiller vasıtasıyla Türkiye'ye taşınması büyük bir felaket doğurabileceğinden, Sıhî ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Selanik Heyeti ve ilgili heyetlerden sevk edilecek mübadillere mutlaka veba aşılarının yapılmasını, mübadillerin tahaffuzhanelerde de kontrolden geçirilmelerini ve sevkiyat sırasında dâhi yolcuların gözlem altında tutulmasını istemiştir¹⁹⁷. Burada dikkat çekici bir nokta daha vardır. Özellikle Haziran ayından itibaren salgın hastalıklar görüldüğüne dair şikâyetler artmıştı. Kuşkusuz bunda havaların ısınması ve çok fazla mübadilin aynı yaşam ortamını paylaşması önemli bir etken olmuştur.

¹⁹³ KA, Ds. 1335/ 471.

¹⁹⁴ KA, Ds. 88/245.

¹⁹⁵ KA, Ds. 639/ 59.

¹⁹⁶ KA, Ds. 1256/ 70, lef: 2.

¹⁹⁷ KA, Ds. 639/ 59, lef: 2.

Veba tehlikesinin tüm şehre korku saldığı bu dönemde, merkezden de aşı sevkiyatı devam etmiştir. Temmuz ayının ilk haftasında Selanik'e Teşvikiye Vapuru ile 5 kilo veba aşısı gönderilmişti¹⁹⁸. Ancak Selanik'te bulunan mübadillerin miktarı göz önüne alındığında bu aşının yeterli olmayacağı çok açıktı. Nitekim bir hafta içerisinde bu aşının da tükenmesiyle Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin elinde hiç veba aşısı kalmamıştı. Bu durum beraberinde bazı riskleri getirdiğinden Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti, yeni aşlar gelene kadar sevkiyatın ertelenmesinin en doğru karar olduğunu düşünerek veba aşıları ulaşana kadar Selanik Limanı'ndan sevkiyat yapılmamasına karar vermiştir¹⁹⁹. Limandan gemi kalkmaması demek sevk işlerinin uzaması anlamına geldiğinden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hemen buna bir önlem almak zorunda kaldı ve Türkiye Vapuru ile Selanik Heyeti'ne 15 kilo daha veba aşısı gönderilmiştir²⁰⁰.

Olası bir veba salgınının bir felakete dönüşmesi ve sevk işlerini aksatma ihtimalinin gerek Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti'ni gerekse Selanik Heyeti'ni oldukça tedirgin ettiğini ilgili makamların birbiri ile olan yazışmalarından görmekteyiz. Böyle bir durum ile karşılaşmamak için aşı sorunu yukarıda belirttiğimiz üzere biraz olsun çözülmüş ise de bu dönemde mübadiller ile ilgilenecek daha fazla tabibe ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mübadele Vekâleti'nin emriyle sevk işlerinin aksamaması için bir müddet için Selanik'te bulunan tabiplerin sayısının artırılması karara bağlanmıştır. Selanik'e İstanbul'dan vapur hareket ettiğinde gelecek olan bu tabiplerin ücretleri Selanik Heyeti'nde bulunan diğer tabiplerinki ile aynı olması ve bu tabiplerin barınma, iâşe gibi ihtiyaçlarının Selanik Heyeti'nce karşılanması kararlaştırılmıştır²⁰¹. Böylece önemli bir sorun daha ortadan kalkmıştır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti bir yandan veba ile mücadele etmek için gerekli tedbirleri alırken bir yandan da hastane ve dispanserlerde mübadillerin tedavileri gerçekleştirmekteydi. Temmuz ayı boyunca dispanserlerde 576²⁰² hastanede ise Haziran ayından tedavisine devam edilen 21 hastanın haricinde 23 hastanın daha tedavisi gerçekleştirilmiştir. Sağlığına kavuşarak hastaneden ayrılanların miktarı 24,

¹⁹⁸ KA, Ds. 1335/ 228.

¹⁹⁹ KA, Ds. 1296/ 65.

²⁰⁰ KA, Ds. 1335/ 237.

²⁰¹ KA, Ds. 1353/ 162.

²⁰² KA, Ds. 1335/ 538.

ölenlerin miktarı ise 5'tir. Hastanede tedavisi Temmuz ayında bitmeyip Ağustos ayında da tedavi altında kalanların miktarı 15'tir. Sık görülen hastalıklara bakacak olursak en fazla sıtma hastalığı mevcut olmak ile beraber tam 19 kişi bu şikâyetten hastanede yatmıştır. Bunun yanı sıra dizanteri, akciğer veremi, kalp hastalıkları gibi şikâyetler ile hastanede yatanlar mevcuttur²⁰³.

Heyet sadece hastane ve dispanserlerde hastaları tedavi etmiyordu. Dispanserlere ve hastaneye ulaşmakta sıkıntı çeken hastaların evlerine kadar giderek onların sağlık sorunlarını çözmeye de çalışıyordu. Örneğin sevkleri halen gerçekleşmeyen Siroz mübadillerinin sağlık durumlarını kontrol etmek üzere bölgeye iki memur gönderilmiştir²⁰⁴. Bu tür olaylar mübadele zamanında sıkça yaşanmıştır.

Veba tehlikesinin sevk işlerini kısa süreliğine de olsa aksatmasından dolayı sevkıyatı gerçekleşmeyen mübadillerin fazladan birkaç gün daha iâşe edilmesi gerekmektedir. Eskiye nazaran Selanik'te daha az izdiham olmasına rağmen belirttiğimiz nedeninde etkisiyle mübadillerin iâşe yükümlülüğü bir türlü hafiflemiyordu. Nitekim Temmuz ayında 15, 16 ve 22 Temmuz tarihleri hariç 93.400 kişilik iâşe ihtiyacı karşılanmıştır²⁰⁵. Temmuz ayındaki iâşe faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 24: Temmuz 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen iâşe faaliyetleri

Tarih	Yemek cinsi	Yemek dağıtılan nüfus
1 Temmuz	Etli mercimek	8.256
2 Temmuz	Etli fasulye	5.704
3 Temmuz	Etli fasulye	9.080
4 Temmuz	Etli fasulye	6.834
5 Temmuz	Etli fasulye	6.800
6 Temmuz	Etli fasulye	5.472
7 Temmuz	Etli fasulye	4.834
8 Temmuz	Etli fasulye	5.350
9 Temmuz	Etli fasulye	5.362
10 Temmuz	Etli fasulye	1.610
11 Temmuz	Etli fasulye	2.400
12 Temmuz	Pirinç çorbası	2.400
13 Temmuz	Pirinç çorbası	2.400

²⁰³ KA, Ds. 1336/ 3, Lef: 1.

²⁰⁴ KA, Ds. 1296/ 70, lef: 1.

²⁰⁵ KA, Ds. 1335/ 507 ile 1335/ 537 arası belgeler.

Tablo 24'ün devamı

14 Temmuz	Pirinç çorbası	2.400
15 Temmuz	Boş	Boş
16 Temmuz	Boş	Boş
17 Temmuz	Etli fasulye	1.900
18 Temmuz	Pirinç çorbası	2.400
19 Temmuz	Etli fasulye	2.400
20 Temmuz	Etli fasulye	2.392
21 Temmuz	Etli fasulye	2.400
22 Temmuz	Etli fasulye	Boş
23 Temmuz	Etli fasulye	1.200
24 Temmuz	Etli fasulye	600
25 Temmuz	Etli fasulye	734
26 Temmuz	Etli fasulye	1.000
27 Temmuz	Etli fasulye	1.200
28 Temmuz	Etli fasulye	1.190
29 Temmuz	Etli fasulye	1.602
30 Temmuz	Etli fasulye	1.952
31 Temmuz	Etli fasulye	3.528
Toplam		93.400

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 507 ile 1335/ 537 arası belgeler.

Temmuz ayı, Selanik Heyeti için sorunların arttığı bir ay oldu. Salgın hastalıklar ve işe yükümlülüğünün artması ayrı bir sorun olarak köşede dururken sevk işlerinde de heyetin çözmesi gereken birçok problem vardı. Halen Selanik'te sevk edilmeyi bekleyen binlerce mübadil vardı²⁰⁶ ve eskisi gibi limandan iki üç günde bir gemi kalkmıyordu. Bu durum sevk işlerinde bazı olumsuz durumları da beraberinde getirmekteydi. Gemilere belirli kurallar dâhilinde yolcu alınmakta olmasına rağmen artık bir an evvel Türkiye'ye sevk edilmek isteyen ve aylardır sevk edilmeyi bekleyen bazı kişiler gemilere bu kuralları çiğneyerek dâhil olmaktadır. Bu kişiler aşı işlemleri yapılmaksızın ve gemilere bilet almaksızın vapurlara kayıklar ile binmekteydi²⁰⁷. Ancak, sadece vapurda görevli memurlar kayıklarla vapurlara binebileceğinden düzeni bozan bu kişiler para karşılığında kayıkçıları ikna edebiliyorlardı. Vapur açıldıktan sonra her bir vapurda sevk memuru mevcut olamayacağından bunların ellerindeki sahte evrakı vapur görevlilerinin anlayabilmesi mümkün değildi. Bu durumun önüne geçmek için Selanik İrkab

²⁰⁶ KA, Ds. 1256/ 70.

²⁰⁷ KA, Ds. 1335/ 556.

Komisyonu, limanda görevli olan memurlardan daha dikkatli olunmasını istemiştir²⁰⁸. Sahte evraklar ile gemilere kaçak yoldan binenlerin önü kesilmek istenmiş ise de o dönemin meydana getirdiği boşluktan olacaktır ki sahte evrak ve sahte para işleri son derece yaygınlaşmıştı.

Bu tür olaylara bir başka örnek daha vermek gerekirse, Selanik İrkab Komisyonu'ndan Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne gönderilen bir yazıda Yunanistan'dan Türkiye'ye giden mübadillerin yanında kaliteli sahte paralar olduğu belirtilmektedir. Yazının devamında kamplara sarrafların alınmamasının ve mübadillerin büyük paralarını kamp dışında, çarşılarda bozdurmasının daha uygun olacağı uyarısı da yapılmaktadır²⁰⁹.

Sevk işleri ile ilgili bir diğer sorun vapurlara çok fazla yolcu alınmasıydı²¹⁰. Bu yönde şikâyetlerin artmasına mukabil Selanik Tali Komisyon ve İrkab Komisyonu Reisleri Beyefendiler gemileri teftiş etmişlerdir. Bu teftiş sırasında vapurda mübadillerin yerleştirildikleri yerlerde pencerelerin az olması dikkat çekerken bu bölgelere daha az mübadil konması uygun görülmüş ve her ihtimale karşın gemilere alabileceği yolcu kapasitesinden 200 kişi noksan olarak mübadillerin yerleştirilmesi İrkab Memuru Hilmi Bey'e iletilmiştir²¹¹. Alınan bu tedbirle gemilerde bir izdiham yaşanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Sevkiyata engel teşkil eden bunca soruna rağmen mübadillerin Türkiye'ye nakillerinin gerçekleştirilmesi için çaba harcanmaya devam edilmiştir. Bu çabaların sonucunda 22 Kasım 1923 tarihinden itibaren 19 Temmuz 1924 tarihine kadar Selanik Limanı'ndan Türkiye'nin muhtelif bölgelerine 99.720 mübadil sevk edilmiştir²¹². 19 Temmuz'dan sonra Sakarya, Giresun ve Eminönü vapurları ile de Türkiye'ye sevkiyat yapılmıştır²¹³.

27. İmdad-ı Sihhî Heyeti, tüm zorluklara rağmen bunca işi yaparken, Heyet Reisi Esad Bey ve bazı memurlar hakkında şikâyetlerin gelmesi başka bir dikkat çekici noktadır.

²⁰⁸ KA, Ds. 1335/ 557.

²⁰⁹ KA, Ds. 1335/ 551.

²¹⁰ KA, Ds. 1335/ 223.

²¹¹ KA, Ds. 1335/ 545.

²¹² THAM, NO: 36, 15 Ağustos 1924, s.407.

²¹³ KA, Ds. 1335/ 545; KA, 1335/ 548.

Bizzat Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, Esad Bey hakkındaki şikâyetlerini Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne iletmiştir. Bu şikâyete göre:

“Akşam Gazetesinin 6 Temmuz 340 tarihli nüshasında (Vapurlardaki izdihamın önu alınabilecek mi?) sorusu altında Selanik Hilâl-i Ahmer Reisi Doktor Esad Bey'in ifadeleri ve bilhassa (mübadeleye tahsis edilen vapurlarla kötü şartlarda nakil caiz değildir) ifadesi dikkat çekicidir. Doktor Esad Bey'in mantıksız beyanat ve tenkitlerini neşir ve ilan etmesi hiçbir şekilde doğru değildir. Esad Bey'in düşündüklerini veya gördüğü hataları vekâlete bildirmesi lazım gelirken şimdiye kadar böyle bir şikâyeti vekâletimize ulaşmamış olmak ile birlikte vazifesini yerine getirmemiştir. Mübadeleye tahsis olunan vapurların hepsi Türkiye sahillerinde resmen posta taşıyan, yolcu nakil eden vapurlardır ki memleketimizde bunlardan daha iyisi yoktur. Gerçi bazı vapurların durumu kötü idi. Lakin Selanik sokak ve viranelerinde elim vaziyette biriken mübadilleri ana topraklarına nakil etmektedirler. Doktor Esad Bey'den başka nakliyattan şikâyetçi bir mübadil yoktur. Şikâyet, hep Selanik'in vaziyetindedir ki bunda da en ziyade mesul mevkiinde bulunanlar arasında kendisinin geldiğini bilmesi gerekir. Bundan dolayı vazifesini layığıyla yerini getirmeyen ve günlük gazetelerde beyanatlarla hükümeti alenen tenkit eden bu zat hakkında icap eden muamelenin yapılması rica olunur efendim²¹⁴”.

Anlaşılacağı üzere Esad Bey ile vekâlet arasındaki gerginliğin nedeni Esad Bey'in mübadele işlerindeki aksayan yönleri ve vekâleti bundan sorumlu tutan eleştirilerini gazetelerde yayımlatmasıydı. Ancak Esad Bey, bu tavrından vazgeçmeyerek Ağustos ayında da bu tür tenkitlerini gazetelerde yayınlamaya devam edecektir.

Heyette görevli memurlar ile alakalı şikâyete gelince, bu şikâyetin nedeni heyet görevlilerinin kafalarına buyruk bir şekilde İstanbul'a gelip gitmeleri idi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından bu durum istihbar edilince derhal bir tamim yayınlanarak bu tür hareketlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Tamim ile merkezden izin alınmadan İstanbul'a gidip gelenlerin görevlerine son verileceği ancak bir mecburiyet halinde İstanbul'a gelmek zorunda kalanların merkezden izin alındıktan sonra İstanbul'a gelebilecekleri bildirilmiştir²¹⁵. Merkez'den gelen bu emirden de anlaşılacağı üzere Hilâl-

²¹⁴ KA, Ds. 88/ 224.

²¹⁵ KA, Ds. 1335/ 229.

i Ahmer Cemiyeti Yunanistan'daki heyetleri üzerinde sürekli bir denetim kurmuştu ve bundan dolayı kendisinden habersiz hiçbir faaliyette bulunulmasını istememiştir.

3.8. Ağustos 1924 Tarihinde 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin Selanik'teki Çalışmaları

Ağustos ayından itibaren, artık mübadillerin çoğunluğunun Türkiye'ye sevki gerçekleştiği için Selanik Heyeti'nin üzerindeki yükümlülüğün de azaldığını söyleyebiliriz. Buna rağmen halen Selanik'te tam teşkilatlı bir biçimde görev yapan Hilâl-i Ahmer görevlileri şu şekildedir:

Tablo 25: Ağustos 1924 tarihinde Selanik 27. İmdad-ı Sıhî heyeti görevlileri

Unvan	İsim
Sertabip	Esad Bey
İdare Memuru	Kemal Bey
Kamp Memuru	Emin Bey
İaşe Memuru	Hafız Zekai Bey
Eczacı	Zeki Bey
Hemşire	Halide Hanım

Kaynak: KA, Ds. 1332/ 28.

Selanik'te bulunan Hilâl-i Ahmer kadrosu vazifesi sona erene kadar kendilerine verilen görevi yerine getirmiş olmasına rağmen, Sertabip Esad Bey ve Mübadele Vekâleti arasında, Esad Bey'in 6 Temmuz'da Akşam Gazetesi'nde verdiği demeçlerden dolayı başlayan gerginlik Ağustos ayında da devam etmiştir. Esad Bey'in Yeni Asır Gazetesinde "Kamptaki Müşahedatım" başlıklı yazısını yayımlatması ile bu gerginlik yeniden ortaya çıktı. Bu konu hakkında Selanik İrkab Komisyonu Reisi Vekilinden, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne gönderilen şikâyet şu şekildedir:

"Selanik Hilâl-i Ahmer Reisi Doktor Esad Bey görüşleri ile ilk tanıştığı kimselerde iyi bir görünüm bırakıyorsa da hakikat ve icraat de başarılı değildir. Vazifesine ait noksanlar kendisinin dikkatini çekmeyip kendisini göstermek için sair makamların vazifelerini tenkit ile uğraşmaktan zevk almaktadır. Burada irkab ve Tali komisyonların vazifelerine ara sıra müdahale etmeyi arzu etmişse de İrkab ve Sevk Komisyonu'nda gördükleri şiddet ve azim üzerine yalnız Tali Komisyonla meşgul olmuş ve gazetelerde tenkitlerde bulunmuştur. Bir örneğini arz ederim: Yeni Asır Gazetesinde "Kampdaki Görüşlerim" adlı eleştirileriyle gazete sahibinin dikkatini

çekmiştir. Kampın mübadiller ile dolu olması, sevkleri henüz gerçekleşmeyen mübadillerin Selanik'e gelmeye devam etmesi, mübadillerden nakliyat vergisi alınması, mübadillerin yolda bakılmayarak çektikleri meşakkat ve mezhahim dolayısıyla kampta günlük 20-25 çocuğun vefat eylemesi mübadiller ile yeterli derecede meşgul olunmaması yüzünden ileri geldiği hususundaki maddeler doğrudan doğruya Tali Komisyona ait vazifeler olup Tali Komisyonu bu husus da vazifelerini yerine getirmemekle suçlayan ifadelerle tenkit etmiştir. Aynı Gazetenin iki gün sonraki nüshasında İrkab ve Sevk Komisyonu'nun talep ve ısrarı üzerine Hilâl-i Ahmer tarafından kampta geceleri yatırılmaya başlanılan Doktor Mustafa Bey'in bir düzeltme yazısı görülmüştür. Bu düzeltme yazısında kampta çocuklar arasında günlük 20-25 vefiyat yoktur. 10 bin kişilik kampta günlük 4-5 doğum meydana gelmekte ve bunlardan günlük 1-2 çocuk vefat etmektedir ki doğum miktarına nazaran bu sayı fazla olmayıp kabul edilebilir bir derecedir. Gazetelere yazılan makalelerin yayımlanmadan doğruluğunun incelenmesi gereklidir. Yalan yanlış şeyler yazılmamış olur. Haber alındığına göre Mustafa Bey, Esad Bey tarafından çağrılarak "bir memur hakkıyla gazetenin eleştirileri için tekzip (yalanlama) eylediniz. Bana malumat vermeliydiniz" gibi ifadeler ile yakınmalarda bulunmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere gazeteye yazılan makale Esad Bey'in muvaffakiyetiyle gazeteye derç olunmuştur. Esad Bey gündüzleri saat onda vazifelerine öğleyin hanelerine gitmekle beraber akşamüzeri dört buçukta dairelerine tekrar giderler. Saat yediye kadar meşgul olurlar. Ara sıra rıhtıma gelerek memurlarını teftiş ederler. Haftada bir ve bazen birkaç kez kampa giderler. Teferruat dikkatini çekmez. Rıhtımda mübadillerin bulunduğu mahallerdeki süprüntüleri temizlemezler. İstanbul'dan gayet beyaz un geldiği halde mübadillere topraklı çamurlu siyah ekmek dağıtılıyor. Fırıncı ne yapar, niçin böyle ekmek oluyor diye merakta etmezler. Bu gibi hususları vazife sayıp bakan gören yoktur. Esad Bey Şehbender haneden ziyade Türk tebaası Müslim ve gayr-ı Müslimlerin eşyaları ile meşgul olmaktadır. Bunların meccanen Türk pasaportuyla mübadil vapurlarıyla sevki için her yere müracaat ederler. İrkab Komisyonu'nca bu gibilere mübadil vapurlarında yer oldukça sevklerine müsaade olunmakta idi ise de Türk pasaportu ve Hilâl-i Ahmer'in vesikasına haiz olanlardan bazıları vapurlarda kendilerine memur süsü vermekteler. Ve hatta bir tanesi Tuzla Tahaffuzhanesine uğramadan

fırar etmiştir. Tenkit etmeyi kendisine meslek edinen Esad Bey hakkındaki kanaatimi arz eylerim²¹⁶”.

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne gönderilen bu şikâyette dikkat çeken noktalar vardır. Öncelikle elimizdeki arşiv belgelerine göre, Esad Bey'in belirttiği gibi günde 20-25 çocuğun ölmesi söz konusu değildi. Hatta bazı günler hiç vefat olayları yaşanmadığı da oluyordu. Kaldı ki merkeze haftalık yahut aylık olarak gönderilen raporlarda Esad Bey'in başkanlığını yaptığı Selanik Heyeti görevlileri tarafından hazırlanmaktadır. Bu durum da Esad Bey'in gazetelere neden bu tür malumatlar verdiğini anlamak mümkün değildir.

Bununla Birlikte yukarıdaki metinde önemli meseleler de dile getirilmiştir. İrkab Komisyonu Reis Vekili tarafından kaleme alına bu şikâyet dilekçesinde Selanik'te bulunan mübadillere dağıtılan ekmeklerin çamurlu olması, temizlik işlerine dikkat edilmemesi ve gemilere ücretsiz olarak mübadil bindirilmesi gibi dönen bazı yolsuzluklardan Esad Bey sorumlu tutulmaktadır. Bu eleştirilerin Esad Bey'den intikam almak amacıyla uydurma olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü eski Sertabip Mahir Bey zamanında da zengin kimseler fakir olarak gösterilerek ücretsiz sevkleri sağlanmaktaydı. Bunun dışında ekmekle alakalı şikâyetler heyet faaliyete girdiği günden beri bulunmaktadır. İki tarafın birbirlerine yönelik suçlamaları ile başlayan bu gerginlik mübadele işlerinin aksamasına neden olmamış ancak Selanik Heyeti lağvedilene kadar sürmüştür.

Temmuz ayından itibaren başlayan bu tür gerginliklere rağmen Selanik Heyeti hastane, dispanserler, aşhane ve rıhtımda faaliyetlerine devam etmiştir. Ağustos ayı boyunca dispanserlerde 854'ü kadın 148'i erkek olmak üzere 1002 hastanın tedavisi yapılmıştır. Hastalar arasında en fazla sıtma hastalığı görülmüştür²¹⁷. Bunların dışında hastanede geçen Temmuz ayından tedavisinde devam edilen 15 hastanın haricinde Ağustos ayında 27 hasta daha yatılı olarak tedavi edilmiştir. Ağustos ayı hastane faaliyetleri şu şekildedir:

²¹⁶ KA, Ds. 88/ 236.

²¹⁷ KA, Ds. 1335/ 538.

Tablo 26: Ağustos 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri

	Temmuz Ayından Tedavisi Edenler	Ağustos Ayı Hastanede Tedavi Altına Alınanlar	İyileşerek Taburcu Olanlar	Vefat Edenler	Tedavisi Eylül Ayında da Devam Edenler
Kadın	3	10	7	2	4
Erkek	12	15	15	3	9
Çocuk		2 (erkek)			2
Toplam	15	27	22	5	15

Kaynak: KA, Ds. 1336/ 3.

Hastanede tedavi gören 42 hastanın 5'i ölmüş 22'si taburcu olmuştur. 15 hastanın tedavisi de gelecek aya kalmıştır. Bu hastalar arasında en çok görülen rahatsızlık ise sıtma ve akciğer veremi olmuştur²¹⁸.

Mübadiller arasında sağlık sorunları çekenlerin tedavileri yapılırken durumu olmayanların da iâşe ihtiyacı Ağustos ayında da karşılanmaya devam etmiştir. Mübadillere yemek dağıtımının aksamaması için merkezden 500 çuval un gönderilirken²¹⁹ mercimek, nohut, konserve et, çorbalık un, kırık pirinç, patates gibi gıda ürünleri de Selanik'e ulaştırılmıştır²²⁰. Bu arada Esad Bey hakkında, Mübadele Vekâleti'ne yapılan şikâyette belirtildiği gibi mübadillere dağıtılan ekmekler hakkında yeni bir şikâyet daha gelmiştir. Mübadele İmar ve İskân Vekaleti'nden 5 Ağustos'ta gelen tahriratta Selanik'te bulunan Hilâl-i Ahmer kampında mübadillerin sıhhatlerine dikkat edilmediği ve verilen ekmeklerin iyi olmadığı ve bunlara nezaret eden Doktor Selahaddin Bey'in bu iş ile pek alakalı davranmadığı yönünde şikâyetler mevcuttu²²¹. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu tür şikâyetler ilk günlerden itibaren hep var olmakla beraber bir

²¹⁸ KA, Ds. 1336/ 3.

²¹⁹ KA, Ds. 1353/ 239, lef: 1.

²²⁰ KA, Ds. 1350/ 250, lef: 2.

²²¹ KA, Ds. 1335/ 242.

şekilde mübadillerin aç kalmaması sağlanmaktaydı. Nitekim Ağustos ayında da mübadillerin işlerine devam edilmiştir. Ağustos ayındaki iş faaliyetleri şu şekildedir:

Tablo 27: Ağustos 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhî Heyeti tarafından gerçekleştirilen iş faaliyetleri

Tarih	Yemek Cinsi	Yemek Dağıtılan Nüfus
1 Ağustos	Etli fasulye	4.000
2 Ağustos	Etli fasulye	4.000
3 Ağustos	Etli fasulye	4.000
4 Ağustos	Etli fasulye	4.000
5 Ağustos	Mercimek ve pirinç çorbası	3.200
6 Ağustos	Etli fasulye	4.000
7 Ağustos	Etli fasulye	4.000
8 Ağustos	Etli fasulye	4.000
9 Ağustos	Etli fasulye	4.000
10 Ağustos	Etli nohut	4.000
11 Ağustos	Sade yağlı etli kuru fasulye	3.600
12 Ağustos	Sade yağlı etli kuru fasulye	2.000
13 Ağustos	Etli patates	4.000
14 Ağustos	Pirinç pilavı	5.000
15 Ağustos	Sade yağlı fasulye	6.000
16 Ağustos	Sade yağlı patates	5.051
17 Ağustos	Pirinç pilavı	5.051
18 Ağustos	Sade yağlı fasulye	4.914
19 Ağustos	Sade yağlı fasulye	598
20 Ağustos	Sade yağlı fasulye	5.231
21 Ağustos	Sade yağlı pirinçli patates	3.608
22 Ağustos	Sade yağlı fasulye	4.002
23 Ağustos	Pirinçli patates	5.448
24 Ağustos	Sade yağlı fasulye	5.772
25 Ağustos	Etli fasulye	4.101
26 Ağustos	Etli fasulye	5.400
27 Ağustos	Soğanlı unlu yemek	4.800
28 Ağustos	Etli pirinç çorbası	6.000
29 Ağustos	Etli pirinç çorbası	6.000
30 Ağustos	Etli kuru fasulye	6.000
31 Ağustos	Etli nohut	4.000
Toplam		135.776

Kaynak: KA, Ds. 1335/ 601 ile 631 arası belgeler.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Ağustos ayında da iş yükümlülüğü oldukça fazlaydı. Nitekim bir ay boyunca 135.776 kişinin yemek ihtiyacının karşılanması bunun bir

göstergesidir²²². Buradan yola çıkarak günde ortalama 4.380 kişinin iâşe edildiğini söyleyebiliriz.

Mübadele döneminin en zor safhalarını iyisiyle kötüsüyle atlatmayı başaran Selanik Heyeti, Türkiye'ye sevk edilmeyi bekleyen son kabilelerin de sevklerini gerçekleştirmeye devam ediyordu. 16 Ağustos tarihinde Timsah Vapuru ile 860 nüfus İstanbul ve İzmit'e sevk edildi. Ancak kısa süre sonra bu vapur hakkında bir şikâyet Selanik'e ulaştı. Şikâyete göre, Vapur mübadil sevk etmeye elverişsiz olup, gönderilen mübadillerin istirahat etmeye dahi yer bulamadıkları belirtilmektedir. Ayrıca bu vapurun bir daha kullanılmaması, kullanılırsa da 500'den fazla yolcu alınmaması istenilmiştir²²³.

20 Ağustos 1924 tarihinde ise Bahr-ı Cedid Vapuru 1186 yolcuyla Tekfur Dağı'na ulaştırmıştır²²⁴. Bunların dışında elimizdeki verilere göre, Ağustos ayında Mersin²²⁵ ve Giresun'a da mübadil gönderilmiştir²²⁶.

3.9. Eylül 1924 Tarihindeki Son Faaliyetleri

25 Ağustos 1923 tarihinde TBMM tarafından yürürlüğe konulan Türk- Yunan Ahali Değişimi Sözleşmesinin uygulanması amacıyla 5 Eylül 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan görüşmeler sonucunda Selanik'te kurulan 27. İmdat-ı Sıhî Heyeti 24 Eylül 1923 tarihinden başlayarak lağvedildiği tarihe kadar Selanik'te bulunan Türk mübadillerin barınma, iâşe, tedavi ve bunların dışında çorap ve ayakkabılarından elbise ve paltolarına kadar her türlü ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Yaklaşık bir senelik yardım faaliyetlerinin ardından Selanik Limanı üzerinden binlerce mübadilin Türkiye'ye sevklerine katkıda bulunmuştur.

Nihayet Ağustos 1924 yılından itibaren Selanik'te bulunan Türk mübadillerin azalması ile Eylül ayında 27. İmdat-ı Sıhî Heyeti'nin son faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bununla birlikte sevk ve iâşe işlerinin hafiflemesinden dolayı olacaktır ki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne düzenli bir biçimde haftalık veyahut aylık olarak iletilen iâşe ve sevk raporlarının Eylül ayından itibaren gönderilmemeye başlandığı görülmektedir.

²²² KA, Ds. 1335/ 601 ile 631 arası belgeler.

²²³ KA, Ds. 1296/ 69.

²²⁴ KA, Ds. 1296/ 11.

²²⁵ KA, Ds. 1335/ 633.

²²⁶ KA, Ds. 1335/ 635.

Buna karşın mübadillerin tedavisi ile ilgili raporlar Eylül ayında da tutulmuştur. Elimizdeki kayıtlardan anlaşılacağı üzere dispanserlerde 1.238 mübadilin tedavisi gerçekleştirilmiştir. Hastaların yarısından fazlasın kadındır²²⁷. Dispanserlerdeki hastaların haricinde Ağustos ayından tedavisine devam edilen 15 hastanın haricinde 25 hasta daha tedavi altına alınmıştır. Selanik Heyeti'nin çabaları ile bu hastaların çoğunluğu şifa bulmuşlarsa da bunları sevk edecek vapur bulunmadığından sevk işleri bir müddet ertelenmiştir²²⁸.

Tablo 28: Eylül 1924 tarihinde Selanik İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin hastanedeki faaliyetleri

	Geçen Aydan Kalanlar	Bu Ay Tedaviye Alınanlar	Taburcu Olanlar	Vefat Edenler	Gelecek Aya Kalanlar
Çocuk	2				
Erkek	9	16	15	7	7
Kadın	4	9	2	4	5
Toplam	15	25	17	11	12

Kaynak: KA, Ds. 1336/ 32.

Ciddi şikâyetleri olan bu hastaların 5'i ölmüştür. En çok görülen hastalıklar akciğer veremi, bel soğukluğu, sıtma gibi yaşam ortamlarının kötülüğünden ve sağlık şartlarının elverişsizliğinden kaynaklanan salgın hastalıklardır.

Eylül ayında sevk işlerinin bir müddet ertelenmesine rağmen ayın sonlarına doğru 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti kendi adına son sevk işlemlerini de gerçekleştirmiştir. 26 Eylül'de Selanik'e ulaşan veba aşısı mübadillere yapıldıktan sonra mübadiller ve eşyaları Bahr-ı Cedid ve Rumeli Vapurlarına yüklenmiştir. Rumeli Vapuru 28 Eylül'de İzmir ve İstanbul'a mübadil sevk etmek üzere Liman'dan ayrılmıştır. Vapurda bulunan mübadillerin sağlık sorunları ile meşgul olmak üzere Doktor Tevfik Bey görevlendirilmiştir²²⁹. Hemen ertesi gün de Bahr-ı Cedid Vapuru hareket etmiştir²³⁰.

²²⁷ KA, Ds. 1335/ 538.

²²⁸ KA, Ds. 1336/ 32.

²²⁹ KA, Ds.1336/ 18, lef: 1.

²³⁰ KA, Ds. 1336/ 13.

Böylece Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti vasıtasıyla Selanik'ten Türk topraklarına son seferler gerçekleşmiş oluyordu.

3.10. Heyetin Lağvedilmesi ve Küçük Bir Dispanser Heyetinin Teşkil Edilmesi

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti, Eylül ayında son faaliyetlerini gerçekleştirerek mübadele dönemi boyunca kendisine verilen görevleri yerine getirmiş oluyordu. Bu süre zarfında 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından binlerce mübadile yemek dağıtılmış, yetimler ile aç ve sefil bir şekilde sokaklarda kalanların barınak ihtiyaçları temin edilmiş ve durumu kötü olup üzerlerine giyecek elbiseleri dâhi olmayanları giydirmiştir. Bunların dışında hastane ve dispanserlerde mübadillerin sağlık sorunları ile ilgilenmekle kalmayıp iskelelerde ve vapurlarda mübadillerin sevkleri için her türlü katkıyı sunmuştur.

Yaklaşık bir sene boyunca yukarıda belirttiğimiz vazifeleri yerine getiren Selanik Heyeti, Eylül ayındaki son faaliyetlerinden sonra görevini tamamlamaya hazırlanmıştı. Çok geçmeden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden bu konu hakkındaki karar Selanik Heyeti'ne ulaşmıştı. Buna göre Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin vazifesine 1 Ekim 1924 tarihinden itibaren son verilerek Heyet'te görevli olan doktor, memur, hastabakıcı, hemşire, hademe vesaire görevlilerinin İstanbul'a dönmeleri istenmiştir²³¹. Böylece yaklaşık bir senedir görevde olan Selanik Heyeti'nin lağvedilmesi resmi olarak Selanik'e tebliğ edilmiştir.

Ancak Selanik ve civarında halen göz ardı edilemeyecek miktarda sevk edilmeyi bekleyen Türk mübadilleri bulunmaktaydı. Bundan dolayı Selanik Tali Komisyonu Türk delegeleri, Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti'ne bu durumu çözmek için bir telgraf çekmek zorunda kalmışlardır.

“Selanik Tali Komisyonu Türk Delegesinden alınan telgrafnamede Selanik Hilâl-i Ahmer Heyetinin merkezden aldığı emir üzerine 1 Ekim 1924 tarihinden itibaren faaliyetine hitam verileceği anlaşılmakta olup Selanik'te son kafiyelelerin sevkine kadar mezkûr heyetin kısmen olsun faaliyetine devam etmesi rica olunmaktadır. Mübadillerimizin selametini temin etmek için bir müddet heyetin Selanik'te

²³¹ THAM, NO: 38, 15 Ekim 1924, s. 62.

faaliyete devam etmesi hususunun temini ve neticeden malumat buyurulması rica olunur efendim²³²”.

Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti durumu Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne ileterek Selanik Heyeti’nin bir müddet daha görevde kalmasını istemiştir. Ancak bu kadar geniş kadro ve malzemenin Selanik’te tutulmaya devam edilmesi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne ayrı bir masraf olarak yansyacaktı. Bunların her birinin ayrı maaşı olmakla birlikte diğer bütün ihtiyaçları da heyet tarafından karşılanmaktaydı. Kaldı ki mübadillerden dâhi iaşenin kesildiği bu dönemde Cemiyet böyle bir yükü taşımak istemezdi.

Bunlara rağmen Cemiyet, halen sevk edilmeyi bekleyen mübadilleri görmezden gelemezdi. Bundan dolayı başka bir çözüm yolu bulundu. Buna göre, 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti’nin görevinin sona ermesinin akabinde bir tabip ile hemşire bir hastabakıcı ve iki hademedden oluşan bir dispanser heyeti kurularak Selanik ve civarında sevk edilmeyen Türk mübadillerin sevk işlemleri bitene kadar Selanik’te bırakılmıştır²³³.

27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti’nin görevine son verilmesi ve Selanik’te bir dispanser heyetinin bırakılması ile Mahir Bey’den sonra heyetin başına geçen Sertabip Esad Bey dâhil olmak üzere idare memuru, ambar memuru, kamp memuru ve diğer memur ve müstahdemler 11 Ekim’den itibaren Selanik’ten ayrılmaya başlamışlardır²³⁴.

Selanik Heyeti’nin kapatılmasının ardından, kendi bünyesinde barındırdığı personellerinin maaşları ve diğer başka harcamalar için kullandıkları bütçeden 25.000 drahmi dispanser heyetine bırakılmıştır. Ancak bu paranın 16.000’i ekim ayı masrafları için kullanıldı. Kalan 9.000 ile Kasım ayı için personel ihtiyaçları ve diğer bütün ihtiyaçların karşılanması mümkün olmadığından merkezden ek bütçe istenmiştir²³⁵.

Dispanser heyetine, mübadillere yardım edebilmesi için gerekli imkânların sağlanmasıyla Türkiye’ye sevk edilmeyi bekleyen mübadillerin ihtiyaçları karşılanabilecekti. Ancak imdad heyetinin lağvedilmesinin ardından kurulan dispanser heyetinin organize bir şekilde çalışmadığı görülmektedir. Ekim ayının sonlarına doğru iaşe edilmesi planlanan

²³² KA, Ds. 1256/ 70, lef: 4.

²³³ THAM, NO: 38, 15 Ekim 1924, s.68.

²³⁴ KA, Ds. 1336/ 13.

²³⁵ KA, Ds. 1336/ 19.

950 mübadilin iaşesi için gerekli hazırlıkların yapılmadığı anlaşılmaktadır²³⁶. Muhtemelen bu konu hakkında ilgili makamlar arasında sağlıklı bir iletişim sağlanamamasından dolayı bu mübadillerin iaşeleri gerçekleşmemiştir.

Kasım 1924 tarihinden itibaren dispanser heyeti mübadillere yemek dağıtmamıştır. Sadece aşılama ve sağlık işleri ile ilgilendiği görülmektedir. Mübadillerin iaşesini sağlamak amacıyla Cemiyet-i İslamiye'den yardım alınmaktaydı. Örneğin, 800 kadar mübadilin iaşesini sağlamak amacıyla Cemiyet-i İslamiye'den 400 adet ekmek istenmiştir²³⁷.

Dispanser heyeti iaşe ve diğer sorunların çözülmesinde lağvedilen 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti kadar etkili olamasa da mübadillerin sağlık sorunlarıyla ciddi bir şekilde ilgilenmiştir.

Ağır hastaların ihtiyacı için kullanılması amacıyla 6 yataktan ibaret hastane mecburiyet halinde istifade edilmek üzere dispanser heyeti emrine bırakılmıştır²³⁸. Ancak hastaneye yatırılan hastaların aynı zamanda iaşelerinin de karşılanması gerektiğinden revire hasta kabul edilmemiştir²³⁹. Bunun yerine mübadiller ya dispanserde ayaküstü tedavi edilmişlerdir ya da buldukları yere bizzat dispanser heyeti görevlileri giderek tedavi etmişlerdir. Örneğin Florina'da bulunan 49 haneden oluşan 219 nüfus Türk mübadilin sıhhatlerini kontrol etmek için düzenli olarak buldukları yere sağlık görevlileri gönderilmiştir²⁴⁰. Bunun dışında limanda veya vapurda bekleyen mübadillerin de sürekli olarak sağlık kontrolünden geçtiğini görmek mümkündür. Buna da bir örnek vermek gerekirse, Rumeli Vapuru'nun kalkacağı gün şiddetli bir fırtına çıkmasından dolayı vapurun kalkışı dört gün gecikmiştir. Bu süre zarfında mübadillerin durumu dispanser heyeti tarafından her gün düzenli olarak kontrol edilmiştir²⁴¹. Görüldüğü üzere Selanik Heyeti'nin kapatılmasına rağmen geride bırakılan dispanser heyeti aynı ciddiyetle kendisine verilen vazifeleri yerine getirmeye çalışmıştır.

²³⁶ KA, Ds. 88/ 313.

²³⁷ KA, Ds. 1336/ 19.

²³⁸ KA, Ds. 1336/ 13.

²³⁹ KA, Ds. 1336/ 19.

²⁴⁰ KA, Ds. 1336/ 13.

²⁴¹ KA, Ds. 1336/ 19.

Dispanser heyetinin faaliyet gösterdiği süre zarfında Selanik Limanı'ndan Türkiye'nin muhtelif bölgelerine mübadil sevkiyatı da devam etmekteydi. 27. İmdad-ı Sıhî Heyeti görevlilerinin Selanik'ten ayrıldığı tarih olan 11 Ekim 1924 tarihinde 951 mübadilin sevkiyatı için limandan gemi kaldırıldı. Bu mübadiller önce Tuzla Tahaffuzhanesine götürüldü ve burada ikinci veba aşuları yapıldı. Aşı işlemleri yapılan mübadiller 18 Ekim'de İstanbul'a çıkarıldı²⁴².

Elimizdeki arşiv belgelerinden anlaşılacağı üzere Kasım ve Aralık aylarında da sevk işlemleri gerçekleşti. Kasım ayının sonlarında Rumeli Vapuruna 500 kadar mübadil bindirildi. Havanın fırtınalı olmasından dolayı vapur 4 gün limanda bekledikten sonra mübadil sevkiyatını gerçekleştirdi. Bu sevkiyatta Türkiye'ye sevk edilen mübadillerin dışında ise hâlihazırda 800 mübadil de limanda gemi beklemekteydi²⁴³.

26 Aralık tarihinde Selanik Limanı'ndan 650 nüfus Türkiye'ye sevk edilmek üzere gemiye bindirildi. Vapur limandan ayrıldıktan sonra ilk olarak İzmir Tahaffuzhanesi'ne uğradı. Burada mübadiller kontrol edildikten sonra 250 mübadil İzmir'e çıkarıldı. Buradan hareketle Midilli Adası'na bir takım eşya bırakıldı ve sonra İstanbul'a hareket edilerek geri kalan mübadillerin de sevkiyatı gerçekleştirildi²⁴⁴.

3.11. Selanik'te Son Günler

Selanik'te artık son kabilelerin sevk edildiği bu dönemlerde istenmeyen bazı olaylar da yaşanmaktaydı. Selanik'te bırakılan dispanser heyeti Aralık ayının ilk günlerinde Yunanistan'da bir saldırıya maruz kalmıştır. Bu olayın hemen ardından 5 Aralık 1924 tarihinde heyet görevlileri İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Böyle bir olay karşısında sessiz kalmayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi, Yunanlıların etik olmayan bu davranışlarını Milletlerarası Kızılhaç Komitesi nezdinde protesto etmiştir²⁴⁵.

Bunun üzerine Yunan yetkilileri, konu ile alakalı Atina Türk Maslahatgüzarlığı'na bir açıklama sunmuştur. Bu açıklamaya göre, mevzubahis olan dispansere herhangi bir saldırı meydana gelmemişti, yalnızca Hilâl-i Ahmer yetkililerinin İstanbul'a dönmesi ile

²⁴² KA, Ds. 1336/ 12.

²⁴³ KA, Ds. 1336/ 19.

²⁴⁴ KA, Ds. 1336/ 20.

²⁴⁵ Çapa, a.g.m, 2001, s. 42.

birlikte boş kalan odalar bir grup tarafından işgal edilmiş ve ayrıca Hilâl-i Ahmer aleyhine herhangi bir tehditte bulunulmamıştır²⁴⁶.

Türk yetkilileri gerginliği uzatmayarak halen Selanik'te sevk edilmek için bekleyen bin kadar mübadilin sevklerine katkıda bulunmak üzere dispanser heyetini tekrar Selanik'e göndermişlerdir. Bu heyet mübadele işlerinin sona ereceği 1925 yılının ilk aylarına kadar görevde kalmıştır.

Aslına bakılırsa bu olay, daha Türk- Yunan Ahali Değişimi Sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce başlayan Yunanlıların ahlaki değerlere aykırı faaliyetlerinden farksızdı.

Heyetin tekrar göreve dönmesinin akabinde artık Selanik'te bekleyen son kabileler de sevk edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Sevk edilecek mübadillerin artık büyük ölçüde azalması ile 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından olumsuz hava şartlarından ve salgın hastalıkların yaygın olduğu dönemlerde mübadillerin iskânını sağlamak amacıyla kurulan çadırlı iskân mıntıklarının kaldırılmaya başlandığı görülmektedir.

Aslına bakacak olursak çadırların toplanması işlemi daha Ağustos ayında başlamıştı. Bu süreçte 78 çadır toplanarak İzmir'e gönderilmişti²⁴⁷. Eylül ayından itibaren çadırların çoğunluğu toplanarak İstanbul ve İzmir gibi bölgelere gönderilmeye başlanmıştır. Nitekim 10 Eylül 1924 tarihinde Selanik'ten hareket eden İstanbul Vapuru ile 500 adet çadır İstanbul'a gönderilmiştir²⁴⁸. 500 adet çadırın İstanbul'a gönderilmesinin ardından geri kalan çadırların da İzmir'e gönderilmesi istenmekteydi. Bu süre zarfında İzmir'e İstanbul Vapuru ile 328 Ankara Vapuru ile 201 Trabzon Vapuru ile 174 İstanbul Eminönü Vapuru ile 133 çadır gönderilmiştir. Bu çadırların dışında 19 çadır hakkında henüz karar verilmemişti. Bir senedir kurulu halde olan bu çadırların tahrip edilmiş olması pek muhtemeldi. Ancak Selanik'te tamir edecek imkân olmadığı için hasarlı şekilde gönderilmişlerdir²⁴⁹.

İstanbul ve İzmir'e gönderilen çadırlar haricinde Florina'da halen sevk edilmeyi bekleyen 49 haneden ibaret 219 nüfus mübadilin sevk edilecekleri tarihe kadar iskânlarını

²⁴⁶ KA, Ds. 88/ 57.

²⁴⁷ KA, Ds. 1336/ 16.

²⁴⁸ KA, Ds. 88/ 238.

²⁴⁹ KA, Ds. 1336/ 16.

sağlamak amacıyla 19 çadır ayrılmıştır²⁵⁰. Bu kafilenin sevkiyatı gerçekleşikten sonra o çadırlarda kaldırılmıştır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ait olan yukarıda belirttiğimiz çadırlar haricinde Şubat 1924 tarihinde İtalyan Salib-i Ahmeri tarafından Türk Mübadillerin ihtiyacı için kullanılması amacıyla 115 çadır gönderilmişti. Bu çadırlarda toplanarak İtalyan Salib-i Ahmeri'ne teslim edilecekti. Bu çadırlar hakkında Selanik Tali Komisyonu Türk Delegesi Kerim Tefvik ilgili makamlara dilekçe yazmıştır:

“Selanik'te tesis edilen kampta kurulmak üzere İtalyan Salib-i Ahmeri tarafından Muhtelit Komisyon vasıtasıyla Hilâl-i Ahmer'e tevdi edilen 115 Çadırın teslim ve teslimi hakkında malumat arz olunur. Bu çadırlar elli dört koli olarak Selanik limanından komisyonumuz tarafından teslim edilmiş ve aynen Hilâl-i Ahmer'e devir olunmuştur. Bu devir ve teslim muamelesi hakkında Hilâl-i Ahmer tarafından alınan makbuzlar takdim edilmiştir. Çadırların komisyonumuza iadesinde koli şeklinde alınabilmeleri kabul edilemez olduğundan adet hesabıyla gönderilmesi istenmiştir. İtalya Salib-i Ahmer Cemiyetinin noksan gösterdiği çadırlar komisyonumuza iade edilmiş olup, Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî heyetinin Türkiye'ye avdetinde adedi malum olmayan bir miktar çadırın yanlışlıkla İstanbul'a yollandığı sabık kamp memuru Said Arif Efendi'den işitilmiştir. İade edilen çadırlar üzerindeki Salib işaretinin Kozana İmdad-ı Sıhhî Heyeti reisi tarafından belirttiği ve genelinin de fazla kullanılmış olması hasebiyle pek eskimiş durumda buldukları gerek Said Arif Bey gerek çadırları teslim eden komisyonumuz memurları tarafından beyan olunmuştur²⁵¹”.

Çadırların bir kısmının yanlışlıkla İstanbul'a gönderilmesi ve bundan dolayı 115 çadırın hepsinin gönderilemeyecek olması ayrıca bir kısmının da aşırı kullanımdan dolayı yıpranmış halde bulunmasından dolayı İtalyan Salib-i Ahmeri'ne gönderilen çadırların da kabul edilmediği görülmektedir.

²⁵⁰ KA, Ds. 1336/ 13.

²⁵¹ KA, Ds. 88/ 359.

SONUÇ

Kuruluşundan itibaren kendisine ihtiyaç duyulan her alanda faaliyet gösteren Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, özellikle Balkan Savaşlarıyla başlayan ve Milli Mücadele Dönemi ile sona eren, Türk milletinin kaderini tayin ettiği bu tarihi dönemlerde büyük işler başarmıştır. Böylesine olağandışı süreçlerde kazandığı tecrübe ve II. Meşrutiyet'ten itibaren ülkenin her bölgesine yaymaya başladığı teşkilatlarıyla Cemiyet'in Lozan görüşmelerinde kararlaştırılan Türk- Yunan nüfus değişiminde rol alması kaçınılmazdı. Nitekim hükümet daha Mübadele Vekâleti'ni kurmadan önce Hilâl-i Ahmer ile görüşmelere başlamıştı. Hükümet, cemiyetten iskelelerde sıhhî heyetleri kurmasını, mübadillerin tedavi, iâşe, barınma, giyinme ve diğer bütün ihtiyaçları ile meşgul olmasını istemiştir. Cemiyet, kendisine verilmek istenen bu görevlerin öneminin farkındaydı ve hiç düşünmeden bu süreçte elindeki tüm imkânları kullanmayı kabul etmiştir.

Cemiyet, vekâlet ile işbirliğini kabul ettikten hemen sonra işe koyuldu. Ekim 1923 tarihinden itibaren Türkiye ve Yunanistan'da sıhhî heyetleri kurmaya başladı. Yunanistan'da kurulan heyetlerden faaliyetleriyle en dikkat çekenini ise bugün tez çalışmamıza konu olan Selanik Heyetidir. Çünkü Yunanistan'da en uzun süre görevde kalan, diğer heyetlerden daha fazla mübadilin iâşe, barınma, tedavi, giyinme ihtiyaçlarını karşılayan ve Yunanistan'da bulunan Türk mübadillerin yarısından fazlasının Türkiye'ye sevklerini gerçekleştiren heyet, Selanik Heyeti'dir.

27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti, Selanik'te faaliyette bulunduğu süreç içerisinde kendisine verilen görevleri eksiksiz şekilde yerine getirmek için büyük gayret göstermiştir. Bu çabaların sonucunda 24 Ekim 1923'ten 1 Ekim 1924 tarihine kadar 522.178 kişilik yemek dağıtılmıştır. Burada Kasım ayının son haftasının ve Aralık 1923 tarihiyle Mart 1924 tarihinin birkaç haftalık iâşe bilgileri eksiktir. Onlarda dikkate alındığında bu miktarın daha üzerinde bir rakam ile karşılaşmak mümkündür.

Mübadillerin iâşe ihtiyaçlarının karşılanması için büyük çaba harcanmıştır. Merkezden sürekli olarak gıda ürünleri gönderilmekle beraber, halktan da yardımlar görülmekteydi. Böylece mübadillerin iâşeleri için etli fasulye, etli nohut, etli un çorbası, mercimek, pirinç ve makarna gibi günden güne farklılıklar gösteren çeşitli yemekler dağıtılmıştır.

İaşe ihtiyaçları sağlanan mübadillerin sağlık durumları da sıkı kontrol altındaydı. O dönemlerde Selanik'in yaşam şartlarının elverişsizliği, mübadillerin sokaklarda yatması ve salgın hastalıkların fazla görülmesi 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin dispanser ve hastane faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir. Öyle ki ilk zamanlar Cuma günleri kapalı olan dispanserler Ocak 1924 tarihinden itibaren her gün çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalarının neticesinde Islahhane, Alacaimaret ve Kireç Köyü Kampı dispanserlerinde 29.411 hasta tedavi edilmiştir. Ancak Kasım ayının son haftası ve Aralık 1923 tarihine ait istatistiki raporlar elimizde mevcut değildir. Bunlarda hesaba katıldığı takdirde Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti tarafından Selanik'te 30.000'den fazla mübadilin dispanserlerde tedavi edildikleri söylenebilir.

Dispanserlerde mübadillerin tedavilerinin yanı sıra aşılama işlemleri de gerçekleşmekteydi. Heyet'in faaliyete başladığı günden itibaren Mayıs 1924 tarihine kadar 174.000 kişiye çiçek ve dizanteri aşısı yapıldı. Mayıs ayının sonlarında gelen 25.000 kişilik aşya ilaveten 10 cebinlik çiçek ve dizanteri aşısı daha gelmiştir. Böylece ekim ayına kadar çiçek ve dizanteri aşısı yapılanların miktarı 200.000'in üzerine çıkmıştır. Mübadillere sadece çiçek ve dizanteri aşısı yapılmamaktaydı. Veba, sıtma ve mevsimlik aşılarda da uygulanmaktaydı.

Dispanserler, hastalıkları ciddi olmayan hastaların tedavilerini gerçekleştirirken durumları daha ciddi ve sürekli bakıma ihtiyacı olan hastalar yatılı olarak hastanede tedavi altına alınmaktaydı. Heyetin bünyesinde görevli olan doktorların çalışmaları sonucunda hastanede 416 ciddi sağlık sorunları yaşayan hasta tedavi edilmiştir.

Eldeki verilere göre tedavi edilen 416 yatılı hastanın 131'i vefat etmiştir. Ancak Kasım ayının son haftası ve Aralık 1923 tarihiyle Şubat 1924 tarihindeki rapor eksiklikleri göz önüne alındığında daha fazla hastanın hastanede tedavi edildiğini ve belki de vefat ettiğini söyleyebiliriz. Vefat edenlerin çoğunun sıtma ve verem gibi hastalıklardan dolayı ölmesi ise mübadillerin yaşam şartlarının ne kadar fazla risk taşıdığını göstermektedir. Buna rağmen bu yatılı hastaların çoğunluğu Selanik Heyeti'nin çabalarıyla sağlıklarına kavuşarak Türkiye'ye sevk edilmişlerdir.

İaşe ve tedavi ihtiyaçları Selanik Heyeti tarafından karşılanan Müslüman Türk mübadiller yine Selanik Heyeti'nin katkılarıyla Türkiye'ye sevk edilmekteydi. Selanik'te sevk işleri heyet göreve başladıktan yaklaşık bir ay sonra gerçekleşti. Sevk işlerindeki bu gecikme,

Selanik'te bir izdihamın oluşmasına neden olmuş ise de Türk Armatörleri ve Seyr-ü Sefain ile yapılan anlaşmalar sonrası 22 Kasım 1923'te Arslan Vapuru ile ilk sevkiyat gerçekleşti. Bu sevkiyattan sonra 19 Temmuz 1924 tarihine kadar Selanik Limanı'ndan Türkiye'nin muhtelif bölgelerine 99.720 mübadil sevk edilmiştir. Bu rakamların dışında Temmuz ayında, Sakarya, Giresun ve Eminönü vapurları ile de Türkiye'ye sevkiyat yapılmıştır.

Eldeki mevcut olan verilere göre 16-20 Ağustos tarihlerinde Timsah Vapuruyla 860, Bahr-ı Cedid Vapuruyla 1.186 mübadil sevk edilirken, 28-30 Eylül tarihlerinde Rumeli ve Bahr-ı Cedid Vapurları Türkiye'ye mübadil sevkiyatı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 11 Ekim tarihinde 951 mübadilin İstanbul'a sevk edilmesine müteakiben kasım ayında Rumeli Vapuruyla 500 Aralık ayındaysa 650 mübadil Türkiye'ye sevk edilmiştir. Ayrıca Selanik Heyeti'nin vazifesinin son dönemlerine yaklaştığı dönemde sevkiyatla ilgili muntazam raporlar tutmadığını da göz önüne aldığımız da Selanik Limanı'ndan Türkiye'ye gönderilen mübadil miktarının 100.000'in çok üzerinde olduğunu söyleyebiliriz.

Kısaca, 23 Ekim 1923 tarihinde faaliyete başlayan Selanik 27. İmdad-ı Sıhhî Heyeti, 1 Ekim 1924 tarihine kadar dispanserlerde yaklaşık 30.000 hastanede ise 416 hastanın tedavisini gerçekleştirirken 200.000'in üzerinde çiçek ve dizanteri aşısı yapmış, yaklaşık 530.000 kişilik yemek dağıtmış ve 100.000'in üzerinde mübadilin Türkiye'ye sevklerine katkıda bulunmuştur. Türkiye'ye gönderilen bu mübadiller Mübadele İmar ve İskân Vekaleti'nin belirlediği 10 iskân mıntıkasına (Sinop, Edirne, Balıkesir, İzmit, Bursa, İstanbul, İzmit, Antalya, Konya, Adana Mıntıkları) yerleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ADA, Hüsni, Osmanlı Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti(1868-1911), Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele (Türkiye'ye Zorunlu Göç)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

ARSLAN, Nebahat Oran, "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Çalışmalarından Bazı Kesitler", *Atatürk Dergisi*, sayı: 4(2), 2004, s. 219.

AKGÜN, Seçil, ULUĞTEKİN Murat, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayıncılık, Ankara, 2002.

BAYINDIR, GOULARAS, Gökçe, "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması", *Alternatif Politika*, 4/2, 2012, s. 129- 146.

BOZDAĞLI, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *TSA/YIL:18*, Özel Sayı, S:3, Ocak 2014, s.9-10.

ÇAPA, Mesut, "Kızılay", *İslam Ansiklopedisi*, cilt:25, 2002, s. 544- 546.

ÇAPA, Mesut, "Mübadelede Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyetinin Rolü", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Yıl: 2001, s. 29- 60.

ÇAPA, Mesut, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türk Kızılayı Derneği, 2. Baskı, Ankara, 2010.

ÇAPA, Mesut, " Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı", *Atatürk Yolu*, Yıl: 3, 2/ 5, Mayıs 1990.

ERDAL, İbrahim, "Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:XXV, Sayı:40, Kasım 2006, s. 204- 214.

- EMGİLİ, Fahriye, “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin Türkiye Cumhuriyeti’nin Milli İktisadının Oluşumunda Etkisi”, *TSA*, Özel sayı, Sayı:3, Ocak 2014.
- GÜRBOĞA, Nurşen, “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, V/1, Eylül 2016.
- GÜNER, Zekai, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası”, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38. 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Ankara/ Türkiye 2007.
- İPEK, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, Ankara 1988.
- KÖKSOY, Fulya, “Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin Faaliyetleri Ekseninde İnsani Diplomasi “, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, cilt 7, sayı1/1, 2017.
- KURTULGAN, Kürşat, “Bir Türk Subayının Raporuna Göre Mübadelenin Yunanistan’daki Yansımaları”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/2, (Sonbahar 2017).
- GÜRBOĞA, Nurşen, “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, V/1, Eylül 2016.
- PAKALIN, Mehmet Zeki “*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*”, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. I, İstanbul 1993.
- SARI, Mustafa, *İzmit’te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2016.
- SARI, Mustafa, “Mübadelede Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Faaliyetleri: Kocaeli Örneği (Ocak-Haziran 1924)”, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II, C. I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016, s. 481- 496.

SARI, Mustafa, “Milli Mücadele Dönemi’nde İzmit ve Çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Faaliyetleri (1919-1923)”, Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, C. II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 965- 986.

ŞENİŞİK, Pınar, “ 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler”, *Studies of The Ottoman Domain*, 6/10, Şubat 2016, s. 83-119.

TOPRAK, Seydi Vakkas, “I. Dünya Savaşı’ndan Sonra Nüfus Mübadelesi Kapsamında Türkiye’ye Göçenlere Karşı Yunanistan’ın Tutumunun İstanbul Basınına Yansıması”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 25/Bahar, 2015, s. 257-258.

Sürelî Yayınlar

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası (THAM), Numara: 26, 15 Ekim 1923.

THAM, NO: 27, 15 Kasım 1923.

THAM, NO: 28, 15 Aralık 1923.

THAM, NO: 29, 15 Ocak 1924.

THAM, NO: 30, 15 Şubat 1924.

THAM, NO: 31, 15 Şubat 1924.

THAM, NO: 32, 15 Nisan 1924.

THAM, NO: 33, 15 Mayıs 1924.

THAM, NO: 34, 15 Haziran 1924.

THAM, NO: 35, 15 Temmuz 1924.

THAM, NO: 36, 15 Ağustos 1924.

THAM, NO: 38, 15 Ekim 1924.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. I.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, C. II.

Türk Kızılay'ı 2010- 2015 Stratejik Planı

Hâkimiyet-i Millîye, “Ahalinin mübadelesi meselesi etrafında”, Eylül 1923.

Hâkimiyet-i Millîye, “Drama Köylerinde Müthiş Yunan Faciaları”, Ekim 1923.

Hâkimiyet-i Millîye, “Yeni Vekâlete Tahsisat”, Kasım 1923

Hâkimiyet-i Millîye, “Mübadele İşleri”, Kasım 1923

Hâkimiyet-i Millîye, “Mübadele Meselesi”, Aralık 1923.

İstikbal, “Yunan Mezalimine Karşı”, 8 Kasım 1923.

Tanin, “Mübadele Heyetinin Hareketi”, 30 Eylül 1923.

- Tanin, “Makedonya Müslümanlarının Feryadı”, 25 Ağustos 1923.
- Tanin, “Hilâl-i Ahmer’in Gelecek Muhacirlere Yardımı”, 21 Eylül 1923.
- Tanin, “Yunan Elindeki Müslümanların Yürekler Acısı Ahvalı”, 15 Eylül 1923.
- Tanin, “Türk ve Müslüman Kardeşlerimiz için”, 28 Eylül 1923.
- Vatan, “Yunanlılar Beş Bin Türkü Öldürüyor”, 25 Eylül 1923.
- Vatan, “Mübadele Komisyonu Faaliyete”, Nüsha: 3, Eylül 1923.
- Vatan, “Mübadeleye Pek Yakında Başlanılacaktır”, 30 Eylül 1923.
- Vatan, “Hilâl-i Ahmer Heyeti Bugün Selanik’e Gidiyor”, Ekim 1923.
- Vatan, “Muhtelit Komisyon Selanik’te Toplanmalıdır”, 17 Ekim 1923.
- Vatan, “Mübadele Heyetindeki Muhabirimizin Telgrafları”, 29 Eylül 1923.

Diğer Yayınlar

Kızılay Arşivi (KA)

Osmanlı'dan Cumhuriyete Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları (1914-1928), Yay. Haz. Murat Uluğtekin, M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılayı Derneği, Ankara 2013.

BESİM Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Yay. Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 2009.

Milli Mücadele'de Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921, Yay. Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 2009, s. 13.

MERAY, Seha *Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, cilt.1, Kitap.2, Ankara 1970.

Mübadele İmar ve İskân Kanunu, Kanun No: 368, 08/11/1339.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi (1329-1331), Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şükerâsı, İstanbul, (t.y).

EK-3) Selanik Vapur Tabiplerinden Ruhi Bey'in Selanik'te gerçekleştirdiği hapis ziyaretinde babasının yanından İstanbul'a göndermek sözüyle yanından aldığı ancak Selanik'te bir Hristiyan aileye evlatlık verdiği 4 yaşında bir çocuk.

(KA, Ds. 1335/ 362, lef: 3)

1335/362.3

265-27

تاریخ

۵۱ غور

۱۱ فوج

هلال احمد کریمینی ریاسته ملیدنه

اوران ایرانه صدر

جواب تاریخ
۱۳۳۳

۱۰۱۶
۱۴

اقم

ساجده و ایور اطبا منده روحی بک، برانینده ملکه هجرتی انای زیارته مجوسینه
 اسرائیل هاتنه نامده برینک درته یاسنده کی مخدومی وضعه دی بدینیک
 یانده کوره یک لهماه او رده اولادنه قبول ایدورک استا نول دارالاسلاملرله برینه
 رکنه بریک قهر ایددیکه حالده قواله بر حرکتنه زوالی یاورده قهری رخصتیه
 عائله سنه تسلیم ایددیکی و اهدا ایددیکی عائله سنه طرفنده واقعه ایددیکی
 نورو تو بیع قیلدنی استخبار ایددیکی جهتم مدت مجوسینی بالاکمال جه
 هجرتیه بدینه برکنده ایالده تحریکاتیه سنه هجرتیه بولدولسه و موتر قیلدنی
 اوزرینه زورده بولوندنی خاستیانه عائله ده آتیشیه بدینه قیلیم ایددنی
 "فوج" ک، یونانکی اوزورده قاضیه ایددی که لیدرله رفقه فوجو فرافیه ده منظور
 عائله اولور اوزره لقا عمله و تقدیر قیلدنی. کتبی برای علی شاه ایددی
 دیکوسیه نایب صحت ایدم اقم ۱۹۱۶

د. ا. خ. ا. ک.

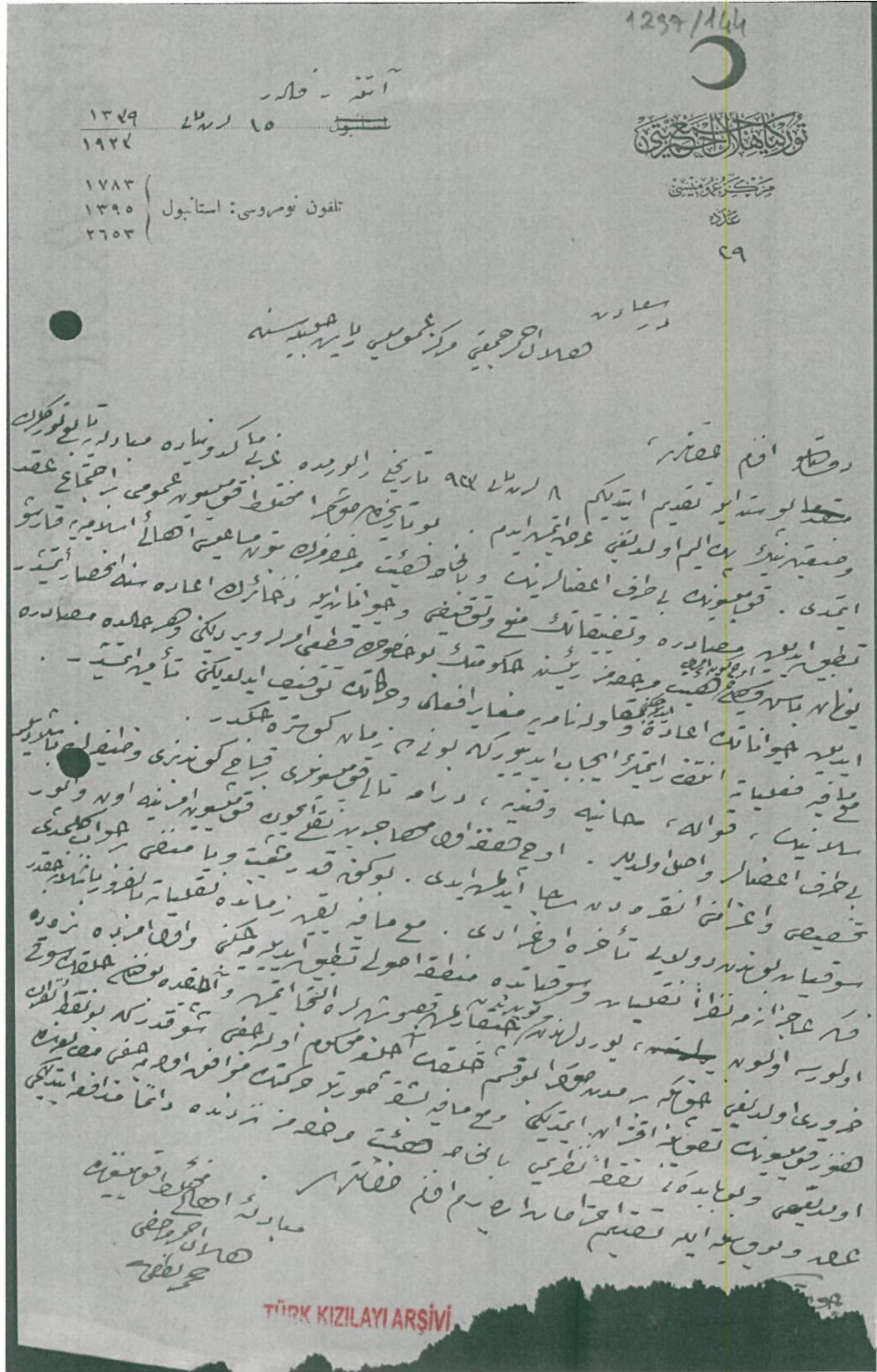
۶۰/۶/۱۶

دوسینده صفت

TÜRK KIZI AYI ARSIVI

EK-4) Fotoğraftaki çocuğun hikâyesini anlatan arşiv belgesi.

(KA, Ds. 1335/ 362, lef: 3)

EK-6) Yunan Hükümeti'nin Türklere uyguladığı müsadere faaliyetlerine karşı Muhtelit Komisyon'un tavrını ve Selanik'te sevk işlerini gecikmesinden dolayı meydana gelecek sıkıntıları anlatan arşiv belgesi.

(KA, Ds. 1257/ 144)

تورکوزک و بتون جهان اسلامک مونقیتته ربط قلب
ایلدیکی مبادله، اعمار، اسکان وکیل محترمی نجاتی بک اتندی

Nedjatı Bey,

Ministre de l'échange des populations,
des reconstructions et de l'installation des immigrés.

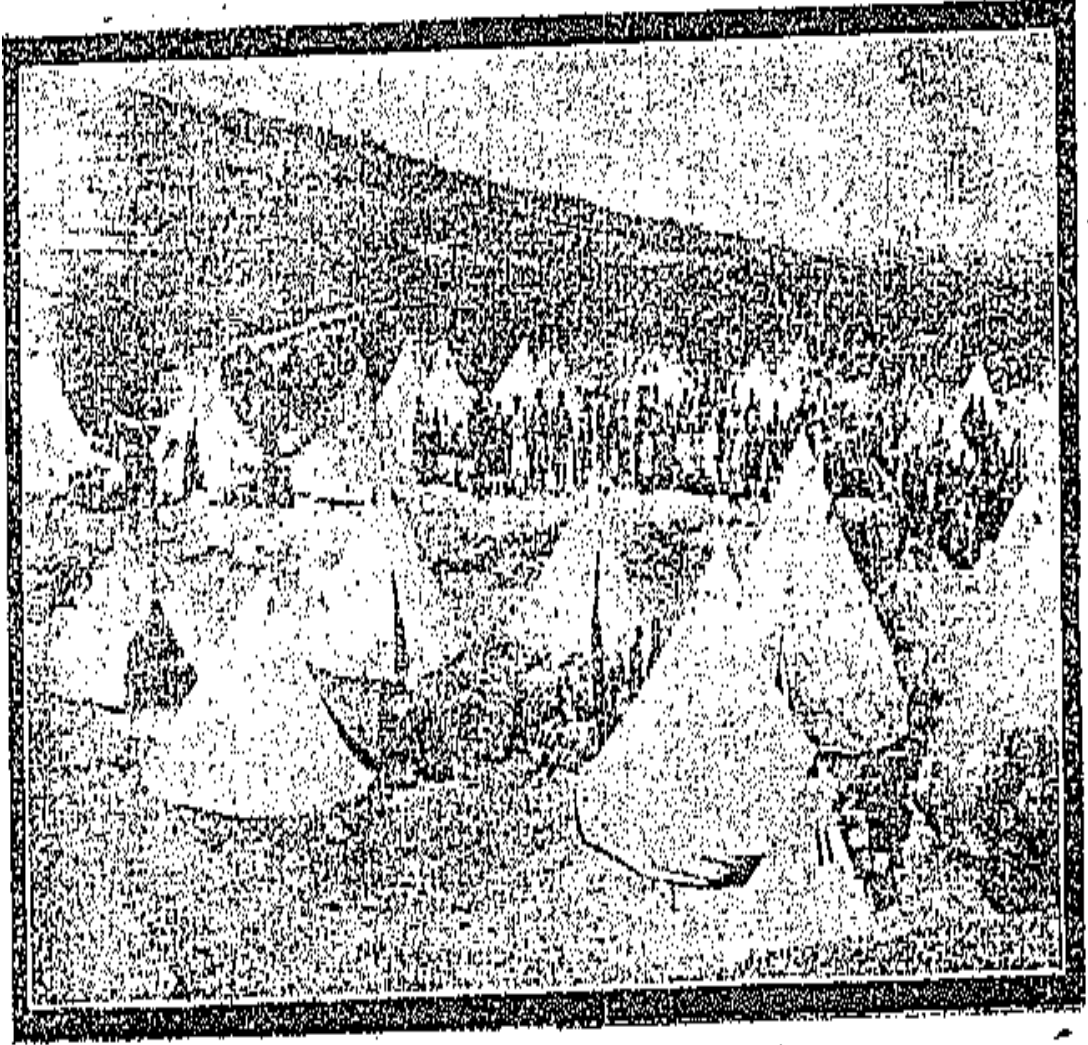
EK-7) Mübadele İmar ve İskân Vekâleti Vekili Mustafa Necati Bey

(THAM, NO: 28, s. 102)

EK-8) Kılış mübadillerinden kardeşini sırtında taşıyan kız çocuğu.

(THAM, NO: 28, s. 108)

گروہ فریبده هیأت امدادیه سزک تأسیس ایتدیکی الی چادیرلق ارارکامک رسمی
Groupe d'émigrants musulmans de Çara Feris.

EK-9) Karaferye de Selanik Heyeti'nin tesis ettiği 50 çadırılık karargah.

(THAM, NO: 33, s. 288)

سلاٲك حواليسندە اكرى بوجاق ۋە باجرلندىن بوغروب
Un groupe d'immigrés d'Égri Bouïjak, aux environs de Salonique

EK-10) Selanik Havalisinde Eđribucak mübadillerinden bir grup.

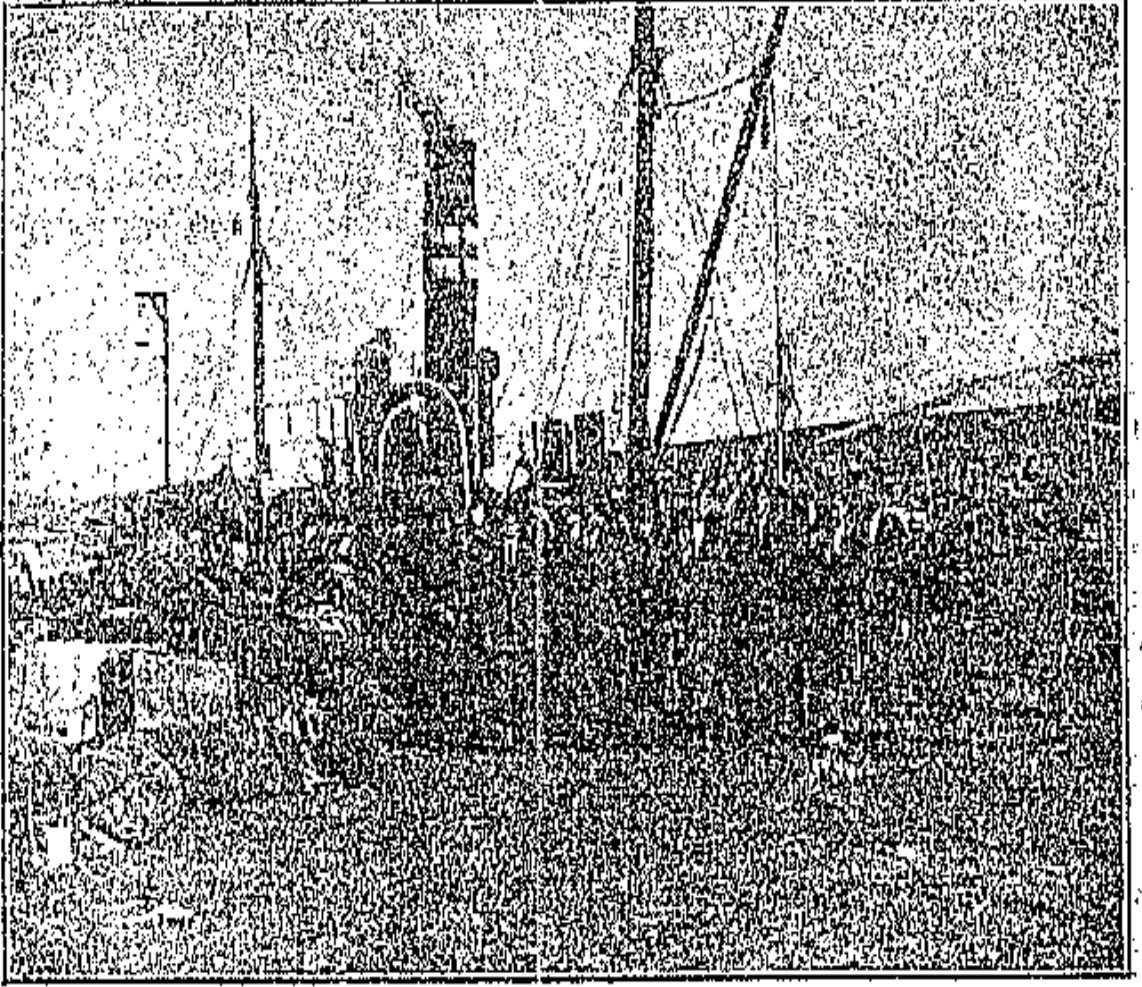
(THAM, NO: 28, s. 104)

سلاڻيڪڏهه مهاجر جو چوڦلر تڏن پو غروپ
Un groupe d'enfants immigrés de Salonique

EK-11) Selanik'te bulunan Türk mübadillerin çocuklarından bir grup.

(THAM, NO: 28, s. 106)

سلائیک لیمانیده واپوره ارکاب اوانان بر مهاجر قافله سی
Groupe d'émigrés turcs sur le point d'être embarqués à Salonique

EK-12) Selanik Limanı'ndan gemiye bindirilen bir mübadil kafilesi.

(THAM, NO: 38, s. 61)

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin ÇAVDAR, 19.09.1993 tarihinde İstanbul'un Şişli ilçesinde doğdu. İlköğretimini İstanbul'un Kâğıthane ilçesinde İmece İlköğretim Okulu'nda lise öğrenimini yine aynı ilçede Ekrem Cevahir Çok Programlı Lisesi'nde lisans eğitimini Sakarya Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladı. 2016 yılından beri Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalında yüksek lisans yapmaktadır.

